

ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA TASVİRÎ FİLLER

Hazırlayan: Meral ÇİLOĞLU

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fatma Sibel BAYRAKTAR

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim
Dalı, Türk Dili Bilim Dalı için öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
hazırlanmıştır.

Edirne

Trakya Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

2008

**T.C.
TRAKYA ÜNİERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA

TASVİRÎ FİİLLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
MERAL ÇİLOĞLU**

**DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. FATMA SİBEL BAYRAKTAR**

EDİRNE – 2008

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1	
a)Problem	3
b)Amaç	4
c)Önem	4
d)Sayıtlılar	4
e)Sınırlılıklar	5
f)Tanım	5
BÖLÜM 2	
YÖNTEM	6
a)Araştırma Modeli.....	6
b)Evren ve Örneklem.....	6
c)Verilerin Toplanması	6
KISALTMALAR	7
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ	8
TANIMI	8
ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA YETERLİK FİİLLERİ	13
Yeterlik Fiilinin İsimlendirilmesi ve Fonksiyonları	13
Yeterlik Fiilinde Olumlu Durum	14
Edirne İli Ağızları	14
Erzincan Yöresi ve Ağızları.....	14
Erzurum Ağzı.....	15
Güney Batı Anadolu Ağızları	15
Kars İli Ağızları	16
Kayseri Merkez Ağzı	16
Kırklareli Babaeski Merkez İlçesi ve Köyleri Ağızları	17
Kırşehir ve Yöresi Ağızları.....	17
Kütahya ve Yöresi Ağızları	18

Malatya İli Ağızları.....	18
Nevşehir ve Yöresi Ağızları	19
Ordu İli ve Yöresi Ağızları	19
Osmaniye Tatar Ağzı	19
Tekirdağ İli Ağızları	20
Urfa Merkez Ağzı	20
Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları.....	21
Yeterlik Fiilinde Olumsuz Durum.....	22
Edirne İli Ağızları	22
Erzincan Yöresi ve Ağızları.....	25
Erzurum Ağzı.....	28
Güney Batı Anadolu Ağızları	29
Kars İli Ağızları	30
Kayseri Ağzı	35
Kırklareli Babaeski Merkez İlçesi ve Köyleri Ağızları	37
Kırşehir ve Yöresi Ağızları.....	39
Kütahya ve Yöresi Ağızları	42
Malatya İli Ağızları.....	43
Nevşehir ve Yöresi Ağızları	44
Ordu İli ve Yöresi Ağızları	47
Osmaniye Tatar Ağzı	47
Sivas Tokat İlleri Ağızları:	48
Tekirdağ İli Ağızları	48
Urfa Merkez Ağzı	51
Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları.....	53
Yeterlik Fiilleri Sonuç	55
ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA SÜREKLİLİK FİİLLERİ.....	58
Süreklilik Fiilinin İsimlendirilmesi ve Fonksiyonları.....	58
Edirne İli Ağızları	59
Erzincan Yöresi ve Ağızları.....	59
Erzurum Ağzı.....	60
Güney Batı Anadolu Ağızları	60
Kars İli Ağızları	63

Kayseri Merkez Ağzı	63
Kırklareli Babaeski Merkez İlçesi ve Köyleri Ağızları	63
Kırşehir ve Yöresi Ağızları	63
Kütahya ve Yöresi Ağızları	64
Nevşehir ve Yöresi Ağızları:	65
Ordu İli ve Yöresi Ağızları	66
Osmaniye Tatar Ağzı	66
Sivas Tokat İlleri Ağızları	68
Tekirdağ İli Ağızları	68
Urfa Merkez Ağzı	68
Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları	68
Süreklilik Fiilleri Sonuç	69
ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA TEZLİK FİİLLERİ	76
Tezlik Fiilinin İsimlendirilmesi ve Fonksiyonları	76
Edirne İli Ağızları	77
Erzincan Yöresi ve Ağızları	80
Erzurum Ağzı	80
Güney Batı Anadolu Ağızları	80
Kars İli Ağızları	85
Kayseri Ağzı	85
Kırşehir ve Yöresi Ağızları	86
Kütahya ve Yöresi Ağızları	86
Malatya İli Ağızları	92
Nevşehir ve Yöresi Ağızları:	92
Sivas Tokat İlleri Ağızları	92
Tekirdağ İli Ağızlar	92
Urfa Merkez Ağzı	93
Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları	93
Tezlik Fiilleri Sonuç	96
ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA YAKLAŞMA FİİLLERİ	101
Yaklaşma Fiilinin İsimlendirilmesi ve Fonksiyonları	101
Yaklaşma Fiilleri Sonuç	102
Genel Sonuç ve Değerlendirme	104

ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA YETERLİK FİİLİNİN	
GENEL DURUMU	104
ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA SÜREKLİLİK FİİLİNİN	
GENEL DURUMU	109
ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA TEZLİK FİİLİNİN	
GENEL DURUMU	113
ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA YAKLAŞMA FİİLLERİNİN	
GENEL DURUMU	116
Kaynakça	118

ÖNSÖZ

Dil, insanların günlük hayatta, birbirleriyle anlaşmak için kullandıkları bir araç olmasının yanında duygularını, düşüncelerini, üzüntülerini, sevinçlerini, yaşadıklarını çevresindekilere aktarma, onlarla paylaşma, aynı zamanda kendini ifade etme yoludur.

Dil, bir milletin kültürünün, geçmişte yaşadıklarının, gelenek ve göreneklerinin, nesilden nesile aktarılmasını, o milletin yaşamasını sağlar.

Türkçe, uzun yıllardan günümüze kadar değişik coğrafyalarda varlığını sürdürmüş, birçok özelliği bünyesinde barındırmış olan bir dildir. Türkiye Türkçesinin yazı dilindeki kullanımında farklılıklar olmasa da konuşma dilinde bölgeler arasında farklılıklar görülmektedir.

Bir yazı dilinin kullanıldığı saha içinde yer alan bütün ağızlar, o yazı dilinin zenginlik kaynaklarıdır. Bir yörenin ağızı esas alınarak ortaya konan yazı dili diğer ağızlardan da çeşitli şekiller ve kelimeler olarak gelişir ve zenginleşir. Ağızlar bir dilin bozulmuş şekilleri değil, konuşma dilinin bölgeler arasında ses ve şekil yönünden küçük farklılıklar göstermesi ile ortaya çıkan ve tarihi yazı dilleri ile çağdaş lehçelerden bazı izler taşıyan kollarıdır.

Milletimizin ender yetiştirdiği şahsiyetlerden olan büyük dil bilgini Şemsettin Sami, “Lisan ve Edebiyatımız” adlı makalesinde:

“...Türkler esasen cesur ve cengaver bir kavim olup eskiden bu sıfatla şöhret bulmuş oldukları gibi, lisanları dahi ahlak ve tabiatlarına muvafık olarak, hal-i iptidaîsinde huşunetten pek de arî değildi. ...Devlet-i Osmaniye'nin evail-i teessüsünde yazılan eş'ar ve hele nesirleri oldukça sade, lakin oldukça da kabadır. ...Rumeline geçildikten ve ale'l-husus İstanbul'a girildikten sonra, lisan tedricen inceliyor fevkalade bir nezaket ve letafet peyda etti. ...Giderek Türkçemiz, eski huşunetinden asla eser kalmayacak derecede latif ve şirin bir lisan oldu. Cengaver ve haşin bir aşiret

lisani halinden çıkıp, en nazik ve en güzel peri-peyker ve melek-sima bir kızın ağzının letafetini artıracak bir halavet peyda etti... ”der.

Dilimizdeki bu sertliğin henüz ortadan kalkmadığı bir ilimizde, İstanbul ağzıyla konuşan bir kişi dükkana giriyor ve:

-Raftaki şu malı verebilir misin? diyor.

Dükkan sahibi de:

-Neye yalvarısan gardaş; iste de verah!... diye, onun bu yumuşak ifadesini yalvarmak olarak algıladığını yansıtıyor.

Fıkra haline gelmiş bu olaydan da anlayabileceğimiz gibi, dilimizde sertlikten uzaklaşma işine “Tasvirî Fiiller” dediğimiz fiillerin de katkısı olmuştur. Zamanla dilimizde bu fiillerin kullanım alanı genişlemiştir.

Bir yazı dilinin eksiksiz ve tam bir gramerinin yazılması, o yazı diline kaynaklık eden ağzıların da incelenmesi ile mümkündür. Bugüne kadar, ağız malzemelerinin derlenmesinde önemli bir yol alınmasına rağmen, Türk dilinin mukayeseli gramerinin ve etimolojik sözlüğünün yazılması henüz gerçekleşmemiştir.

Birçok ağız kitabı ve derleme sözlüğünden tarama yaparak hazırladığımız bu çalışmamızın, Anadolu ve Rumeli’deki bölgeler arasındaki farklılıkları ortaya koyacağı gibi ağız araştırmalarında çok fazla yer verilmeyen tasvirî fiiller konusunda, Türk dili araştırmalarında var olan bir eksikliği kapatacağını düşünüyoruz.

Dilimizin problemleri arasında yer alan böyle bir konuyu ele alıp çalışmamı tavsiye eden ve tezimin her aşamasında bana yardımcı olup beni cesaretlendiren hocam Yrd. Doç. Dr. Fatma Sibel BAYRAKTAR’a, beni her zaman destekleyen, yanımda olarak çalışmamda maddi ve manevi emeği geçen eşim Murat ÇİLOĞLU’na teşekkür ederim.

Meral ÇİLOĞLU

2008

Hazırlayan: Meral ÇİLOĞLU

Tezin Adı: Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Tasvirî Fiiller

ÖZET

Türkçe, uzun yıllardan günümüze kadar değişik coğrafyalarda varlığını sürdürmüş, birçok özelliği bünyesinde barındırmış olan bir dildir. Türkiye Türkçesinin yazı dilindeki kullanımında farklılıklar olmasa da konuşma dilinde bölgeler arasında farklılıklar görülmektedir.

Yapısında dilin birçok arkaik özellik ve unsurunu taşıyan ağızlar, yazı dili ile ilgili olarak ortaya çıkan birçok meselede başvurabileceğimiz önemli bir kaynak durumundadır.

Bu çalışmamızda, Türkiye Türkçesi yazı dilinde her geçen gün kullanım sıklığının düştüğüne tanık olduğumuz tasvir fiilleri konusunun, Türkiye Türkçesi ağızlarındaki durumunu ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamız sırasında, bazı tasvir fiillerinin ağızlarda çok fazla kullanılmadığını, bazılarının ise fazla kullanıldığını gördük. Bazı tasvir fiillerinin ise sadece belli illerin ağızlarında yaşadığını öğrendik.

Anahtar Kelimeler: Tasvirî Fiil, ağız

Prepared by: Meral ÇİLOĞLU

Name of thesis: Descriptive Verbs in Anatolian and Rumeli Dialects

ABSTRACT

Turkish has existed in various parts of the world for long years and it is a language which holds many features within itself. There are no differences in literary language of Turkish in Turkey but the spoken Turkish language varies according to the regions.

The dialects which have lots of archaic features and elements in them are an important source where you can refer to regarding various problems which arise relating to literary language.

In this study we have tried to display the current situation of the descriptive verbs-of which the use in the literary language of Turkish in Turkey has considerably been less in time-as far as the Turkish dialects in Turkey are concerned.

We have observed during our study that some descriptive verbs are not frequently used in dialects whereas some others are used pretty much. We have also found that some descriptive verbs exist only in the dialects of some specific towns.

Key Words: Descriptive, dialect

GİRİŞ

Bir yazı dilinin kullanıldığı saha içinde yer alan bütün ağızlar, o yazı dilinin zenginlik kaynaklarıdır. Ağızlar bir dilin bozulmuş şekilleri değil, konuşma dilinin bölgeler arasında ses ve şekil yönünden küçük farklılıklar göstermesi ile ortaya çıkan ve tarihi yazı dilleri ile çağdaş lehçelerden bazı izler taşıyan kollarıdır. Dolayısıyla bir yazı dilinin eksiksiz ve tam bir gramerinin yazılması, o yazı diline kaynaklık eden ağızların da incelenmesi ile mümkündür.

Tasvirî fiil; fiil+zarf fiil eki+yardımcı fiil(bil-,ver-,gel-,gör-,dur-,kal-,yaz-,koy-) kuruluşundadır. Anlamca birbirine sıkı sıkıya bağlı bulunan ve tek bir oluş ve kılışı gösteren bu birleşiklerde, yardımcı fiilin görevi, esas fiildeki oluş ve kılışın biçimini, tarzını tasvir etmektir. Bu tür birleşiklere tasvirî fiil denmesinin sebebi de budur.

Dilbilimcilerimiz arasında tasvirî fiillerinin isimlendirilmesinde farklı terimler söz konusudur. Çalışmamızda, bu farklı isimlendirmeleri, ilgili bölümlerde ele almayı doğru bulduk.

Tezin hazırlanmasında üç safha vardır. Bunlar her ne kadar ayrı görünseler de iç içe hazırlanmayı gerektiren safhalardır.

Birinci safhada; daha önce basılmış ağız kitapları tespit edilmiş ve bu eserlerde metinler taranmış, derleme sözlüğünden faydalanılmıştır.

İkinci safhada; taranan metinlerden toplanan malzeme tasnif edilmiştir. Tasnif, öncelikle “tasvirî fiiller” arasında yapılmıştır. Tasvirî Fiiller; Yeterlik, Süreklilik, Tezlik ve Yaklaşma Fiilleri olarak, önceden beri kullanılan isimleri esas alınarak sınıflandırılmıştır.

Üçüncü safhada ise toplanan ve tasnif edilen malzeme incelenmiş, her bölümün sonunda, o bölümle ilgili sonuçlara yer verilmiştir. Çalışmamızın en sonunda, tasvirî

fiillerin bölüm sonuçlarını toplayarak ortak bir sonuç çıkarılmış ve değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmamız sırasında, incelediğimiz bazı ağız kitaplarında metin ve satır numaraları verilmediğini gördük. Bu metinleri, kendimiz numaralandırdık. Çalışmamızda, önce metnin numarası daha sonra ilgili kısmın satır numarası verilecektir. Örnek: (33/7)gibi.

Ağız kitaplarında farklı çeviri yazı işaretleri kullanılmaktadır.Yaptığımız çalışmada, çeviri yazı işaretleri konusunda, tarama yaptığımız kaynaklara bağlı kalarak, ağız çalışmalarını yapan araştırmacılarımızın kullanmış olduğu çeviri yazı işaretlerini kullandık.

Bu çalışmayla dilimizin zenginliğinin ve Anadolu ve Rumeli ağızlarında tasvirî fiillerin durumu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bundan sonra bu konuda yapılacak çalışmalara bir nebze de olsa fayda sağlayabilirsek tezimiz amacına ulaşmış olacaktır.

BÖLÜM 1

a) PROBLEM

“Bir yazı dilinin kullanıldığı saha içinde yer alan bütün ağızlar, o yazı dilinin zenginlik kaynaklarıdır. Ağızlar bir dilin bozulmuş şekilleri değil, konuşma dilinin bölgeler arasında ses ve şekil yönünden küçük farklılıklar göstermesi ile ortaya çıkan ve tarihi yazı dilleri ile çağdaş lehçelerden bazı izler taşıyan kollarıdır. Dolayısıyla bir yazı dilinin eksiksiz ve tam bir gramerinin yazılması , o yazı diline kaynaklık eden ağızların da incelenmesi ile mümkündür.”¹

Ahmet Caferoğlu'nun 1957 yılında; “Bugünkü medeni milletler, kendi şive ve ağızlarının derleme ve toplanmasına geniş yer ayırarak coğrafi dil haritalarını da vücuda getirmekle kültür davalarından birini kökünden hallettikleri halde, bizde maalesef bu saha geride kalmak durumunu ısrarla muhafaza etmektedir. Hâlbuki mukayeseli Türk grameri ile iştikaklı sözlüğümüzün yapısında Anadolu ağızları malzemesinin kaçınılmaz önemli bir durumu vardır.”sözleriyle dile getirdiği görüşlerinden bugüne kadar, ağız malzemelerinin derlenmesinde önemli bir yol alınmasına rağmen, Türk dilinin mukayeseli gramerinin ve etimolojik sözlüğünün yazılması henüz gerçekleşmemiştir.

Bu çalışma ile Türkiye Türkçesi yazı dilinde her geçen gün kullanım sıklığının düştüğüne tanık olduğumuz “tasvir fiilleri” konusunun Türkiye Türkçesinin ağızlarındaki durumunu ortaya konulacaktır.

¹ Ahad Üstüner (2000): *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiiller*, TDK Yay., Ankara: s.I

b) AMAÇ

Türkçenin grameri ile bazı sorunların çözümü için ağızlara ait malzmeden faydalanılmalıdır.

Türkçenin mukayeseli gramerinin daha sağlıklı bir şekilde yazılması ancak böyle bir yaklaşımla mümkün olabilir.

Bugüne kadar Anadolu ve Rumeli Ağızlarında tasvir fiilleri ile ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma ile ağızlarda yaşayan tasvir fiilleri tespit edilmiş olacaktır.

c) ÖNEM

Türk dilinin kendi yapısını ve sistemini esas alarak yapılacak gramer çalışmalarında Anadolu ve Rumeli ağızlarının göz önünde bulundurulması gerekir.

Anadolu ve Rumeli ağızlarında yaşayan tasvir fiilleri tespit ederek kapsamlı bilgilere ulaşılabilecektir.

Ağızlarda, farklı boylara mensup olan kişilerin, yazı dilinde yer almayan, kendi boylarına has olan ve hâlâ kullandıkları, muhafaza ettikleri farklı tasvir fiillerinin tespiti de ayrıca önem taşımaktadır.

d) SAYILTILAR

Bu araştırmada aşağıdaki sayılıtlardan hareket edilecektir:

1. Ağız araştırmaları, seçilen bölgede konuşulan dili, yapılan derleme çalışmaları ile fonetik, leksik ve morfolojik bakımdan inceler.

2. Elde edilen bulgular diğer yardımcı bilimlere (sosyoloji, halkbilim, tarih vb.) veri hazırlar.

3. Ağız araştırmalarında çok fazla yer verilmeyen tasvirî fiiller konusunda Türk dili araştırmaları için veri hazırlar.

e) SINIRLILIKLAR

Bu araştırmamızı Anadolu ve Rumeli ağızları olarak sınırlandırıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında, bu alanda daha önce yapılmış olan ağız alışmalarından ve incelemelerden faydalanılacaktır. Yayınlanmış akademik eserler tercih edilecek, yayımlanmamış doktora ve yüksek lisans tezlerinden faydalanılacaktır.

f) TANIM

Tasvir fiili; fiil+zarf fiil eki+yardımcı fiil(bil-,ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy-) kuruluşundadır.

Anlamca birbirine sıkı sıkıya bağlı bulunan ve tek bir oluş ve kılışı gösteren bu birleşiklerde, yardımcı fiilin görevi, esas fiildeki oluş ve kılışın biçimini, tarzını tasvir etmektir. Bu tür birleşiklere tasvir fiilleri denmesinin sebebi de budur.²

² Zeynep Korkmaz (2003): *Türkiye Türkesi Grameri*, TDK Yay., Ankara: s. 811

BÖLÜM 2

YÖNTEM

a) ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırmamız tarama modelinde yapılacaktır. Araştırma için , daha önce basılmış ağız kitapları tespit edilecek ve bu eserlerde metinler taranacak, derleme sözlüğünden faydalanılacaktır.

b) EVREN VE ÖRNEKLEM

Çalışmamızda bir çalışma evreni bulunmaktadır. Çalışma evreni olarak, Anadolu ve Rumeli ağızlarını kabul etmekteyiz. Örneklemimiz ise Anadolu ve Rumeli ağızlarında bulunan tasvir fiilleridir.

c) VERİLERİN TOPLANMASI

İncelemeye esas aldığımız metinler çalışmanın temel verileridir. Ayrıca konuyla ilgili teorik kitaplar ve süreli yayınlara da başvurulacaktır.

KISALTMALAR

Af.: Afyon	Kc.: Kocaeli
Ank: Ankara	Kn.: Konya
Ant.: Antalya	Kr.: Kars
Ama.: Amasya	Krk.: Kırklareli
Ar.: Artvin	Krş.: Kırşehir
Ay.: Aydın	Ks.: Kastamonu
Ba.: Balıkesir	Kü.: Kütahya
Bil.: Bilecik	Ky.: Kayseri
BM: Bugaristan Muhacirleri	Mğ.: Muğla
Bo.: Bolu	ML.: Malatya
Brd.: Burdur	Mn.: Manisa
Brs.: Bursa	Mr.: Maraş
Çkl.: Çanakkale	Nğ.: Niğde
Çkr.: Çankırı	Nş.: Nevşehir
Çr.: Çorum	Or.: Ordu
Dz.: Denizli	Rz.: Rize
Ed.: Edirne	Sm.: Samsun
Es.: Eskişehir	Sn.: Sinop
GA: Gacal Ağızı	Sv.: Sivas
Gaz.: Gaziantep	Tk.: Tekirdağ
Gm.: Gümüşhane	To.: Tokat
Gr.: Giresun	Tr.: Trabzon
Hat.: Hatay	Vn.: Van
Isp.: Isparta	Yz.: Yozgat
Ist.: İstanbul	Zn.: Zonguldak
İç.: İçel	
İz.: İzmir	

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

Yaptığımız çalışmada, çeviri yazı işaretleri konusunda tarama yaptığımız kaynaklara bağlı kalarak, ağız çalışmalarını yapan araştırmacılarımızın kullanmış olduğu çeviri yazı işaretlerini kullandık.

TANIMI

"Birleşik fiil" kavram ve terimi üzerinde bir birliğin olduğunu söylemek mümkün değildir. Türk dili üzerinde çalışan gramercilerin bu konuda birbirinden az çok farklılaşan görüş ve sınıflandırmaları söz konusudur. Bunların belli başlılarını şöyle özetleyebiliriz:

M. Ergin, "bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubu"³olarak tanımladığı birleşik fiilleri, yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil olmasına göre ikiye ayırır. Bunlardan, et-, ol-, eyle-, bulun-, yap- yardımcı fiillerinin isim ve sıfat-fiillerle meydan gelenlerini birinci gruba; bil-, ver-, gel- gör-, dur, kal-, yaz-, koy-/ko- yardımcı fiillerinin sonuna ünlü zarf-fiil ekleri veya nadiren -İp,-Up zarf-fiil eklerini alan fiillerle birleşmesi sonucu meydana gelenlerini de ikinci gruba dahil eder.⁴

Ergin, konumuz olan ikinci grup birleşik fiiller için şaşmaz ölçüyü zarf-fiil ekinin arkasından gelen fiilin anlamında arar. Buna göre, eğer bu/ikinci fiil kendi anlamı ile kullanılmışsa zarf almış bağımsız bir fiildir; yok eğer bu fiil anlamı ile değil de çekim unsuru olarak görev almışsa yardımcı fiildir ve ortada bir birleşik fiil var demektir.⁵

J. Deny, birleşik fiilleri "karmaşık veya yerindelik fiiller" ve "mürekkep fiiller" olmak üzere iki alt gruba ayırır. Bunlardan et-, eyle-, kıl-, buyur-, ol-, olun- yardımcı fiillerinin kendilerinden önce gelen öz Türkçe ve yabancı isimlerle oluşturdukları fiilleri "mürekkep fiiller"⁶; bir sıfat-fiil ve zarf-fiil şekline ol- yardımcı fiilinin getirilmesiyle

³ Muharrem Ergin, (1980): *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yay., İstanbul: s.386

⁴ Ergin, 1985: 386-387

⁵ Ergin, 1985: 388

⁶ J.Deny, (1941): *Türk Dili Grameri*, Terc.: Ali Ulvi Elöve, Maarif Vekâleti Yay., İstanbul: s.476-479

oluşan yazar ol-, yazmış ol-, yazacak ol-, ağlamalı ol- birleşikleri ile bir fiili -(y)e'li veya -(y)i'li bir ulak hâline koyup ardına bil-, ver-, yaz-, dur-, kal-, gel- fiillerinden birini alarak oluşturulan sevebil-, yazı ver- düşe yaz- görüp dur- baka kal- gibi fiilleri "karmaşık fiiller" veya "yerindelik fiiller"⁷ örnek gösterir.

T. Banguoğlu, söz dizimindeki belirtme öbeklerinden geldiğini belirttiği "birleşik fiil tabanlan"ı kendi içinde "zarf öbeği" (ileri sürmek, ileri gelmek, geri kalmak ...), "çekim öbeği" (kar yağmak, baş kaldırmak, yakayı kurtarmak...) ve "bağlam öbeği" (sayıp dökmek, yeyip içmek, batıp çıkmak...) olmak üzere üç alt başlık altında işler.⁸

Ancak, Banguoğlu'nun bu tasnifinde tasvir fiillerini bulamayız. Zira O, tasvir fiillerini kitabının ikinci kısmını oluşturan "kelime çekimi" bahsinde ele alır. Banguoğlu'na göre, -e ve -i zarf-fiillerine belli yarı yardımcı fiiller getirilerek yapılan, ikinci fiilin de zarf-fiil hâlindeki fiilin anlattığı oluş ve kılışı tasvir ettiği bu birleşik fiiller, kendi içinde "yeterlik fiilleri", "ivedilik fiilleri", "sürek fiilleri" ve "yaklaşık fiiller" olmak üzere dört çeşittir.⁹

Banguoğlu, Türk dilinde eskiden beri kullanılan çıkagelmek, alakoymak gibi fiiller ile nispeten yeni kullanımlar olan yapıp durmak, sürüp gitmek, apışıp kalmak gibi birleşik fiilleri de "yarı tasvir fiilleri" başlığı altında toplar.¹⁰

N. Hacıeminoğlu, fiil konusunu başlı başına ele alıp işlediği "Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller" adlı çalışmasında, "birden fazla kelimenin birleşmesiyle meydana gelen, yeni bir mefhum ifade eden ve tek bir kelimeymiş gibi muamele gören söz" olarak tanımladığı "birleşik söz"ü kendi içinde "birleşik isim" ve "birleşik fiil" olarak ikiye ayırdıktan sonra, birleşik fiilleri de birleştiği meydana getiren unsurların çeşidine göre "iki fiilden teşekkül edenler" ve "bir isimle bir fiilden teşekkül edenler" olmak üzere iki kısma ayırır.¹¹

⁷ Deny, 1941: 465-475

⁸ Tahsin Banguoğlu, (1986): *Türkçenin Grameri*, TDK Yay., Ankara: s. 310-318

⁹ Banguoğlu, 1986: 488-492

¹⁰ Banguoğlu, 1986: 493-494

¹¹ Necmettin Hacıeminoğlu, (1991): *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara: s. 260

Hacıeminoğlu, iki fiilden oluşan birleşik fiilleri, iki ayrı fiilin zarf-fiil eki vasıtasıyla birleşerek yeni bir mefhum ifade eden şekli olarak görür ve bunları kendi içinde "iktidarı fiil", "çabukluk, kolaylık, anilik ifade edenler", "süreklilik ifade edenler" ve "yaklaşma ifade edenler" olmak üzere dört alt başlık altında inceler.¹²

Kutadgu Bilig'i fiiller açısından ayrıntılı bir incelemeye tâbi tutan Ahmet B. Ercilasun, Türk dili üzerinde çalışan gramercilerin birleşik fiil kavramına dair birbirinden farklı görüşlerine değindikten sonra, kendi görüşlerini ortaya koymuştur.¹³

Ercilasun'a göre, birleşik fiil bir kelime grubudur ve kelime gruplarında da manaca bir bütünlük teşkil etmek ve cümle içinde tek kelime muamelesi görmek esastır. Kelime gruplarına iştirak eden unsurlar, asıl manalarından az veya çok farklı, yeni ve tek bir mana ifade etmek üzere bir araya gelirler. Bu, birleşik fiilde de böyledir. İster iki tarafı da fiil olsun, ister bir tarafı isim bir tarafı fiil olsun, her birleşik fiil, bir tek kavramı karşılar. Yani bir kavramı anlatma ve fonksiyon bakımından basit ve türemiş fiillerle birleşik fiiller arasında hiçbir fark yoktur. Bu üç türlü fiil arasındaki fark, sadece teşkil edilişleri bakımındandır.¹⁴

Bu bilgilerden Ercilasun'un, birleşik fiilleri bir tarafı isim bir tarafı fiil olan ve iki tarafı fiil olan birleşik fiiller olmak üzere ikiye ayırdığı anlaşılmaktadır. Ercilasun'a göre, birinci tip birleşik fiiller Kutadgu Bilig'te çok çeşitli ve zengin kullanılışa sahipken, iki tarafı fiil olan birleşik fiiller ise sıklık ve çeşit bakımından zayıftır. Bunun sebebi de, ünlü zarf-fiil eklerini almış fiillerle yardımcı fiillerin müstakil hüviyetlerini henüz muhafaza etmeleridir.¹⁵

Ercilasun, konumuz olan tasvir fiili çeşidi olarak da, bil- ve u- fiilleri ile yapılan "yeterlik", bir- fiiliyle yapılan "tezlik", tur-, bar- ve kel-fiilleriyle yapılan "süreklilik" fiillerine ait örnekler verirken, "yaklaşma" bildiren birleşik fiilinden söz etmemiştir.¹⁶

¹² Hacıeminoğlu, 1991: 260-262

¹³ Ahmet B. Ercilasun, (1983): *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil-*, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara: s.45-48

¹⁴ Ercilasun, 1983: 48

¹⁵ Ercilasun, 1983: 51-83

¹⁶ Ercilasun, 1983: 83-87

Türkiye Türkçesi grameri üzerinde en yeni ve en kapsamlı çalışmalardan birini yapan Zeynep Korkmaz, fiilleri yapı bakımından basit, türemiş ve birleşik olmak üzere üç gruba ayırdıktan sonra,¹⁷ üçüncü grubu teşkil eden birleşik fiilleri de, "esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış olan birleşik fiiller" ve "esas anlamını kaybederek deyimleşmiş olan birleşik fiiller" olmak üzere iki ana gruba ayırır. Birinci grubu da, "bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller", "bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller" ve "bir yanı zarf-fiil bir yanı fiil olan birleşik fiiller" olmak üzere üç alt başlık altında, ama bunların da her birini yine alt başlıklara ayırarak ayrıntılı bir şekilde inceler.¹⁸

Gramerlerimiz ne kadar farklı biçimde ele alıp işleseler de, Türk dilinin önemli bir kavram ve anlatım zenginliğini ifade eden tasvir fiillerinin varlığını, Türkçenin ilk yazılı belgelerine kadar götürebiliyoruz. Orhun ve Uygur Türkçelerinde kuralları da oluşmuş durumda olan tasvir fiilleri ile ilgili olarak A. Gabain, şu bilgi ve örnekleri vermektedir:

"Fiiller, “u”, yahut “p” almış mantıkî esas fiilden sonra kullanılırlarsa, kendi manalarını kaybedebilir ve manaları tasvir edilir. Böyle fiil birleşikleri yüklem olarak iş gördükleri gibi, vasfî vs. olarak da iş görebilirler. Birinci durumda tasvirî fiil çekimli şekilde olur.

alta-yu tur- "aldatıp durmak, aldatmayı âdet hâline getirmek";

úud-u tart- "yavaş yavaş mahvolmak";

küy-ü tut- "devamlı korumak ..."¹⁹

Biri asıl, diğeri yardımcı fiil olmak üzere iki fiilin bir zarf-fiil ekiyle birleşmesinden oluşan tasvir fiillerinin Türk dilinin tarihî gelişim süreci içerisinde kullanım sıklığı gittikçe artmış, hatta Eski Türkiye Türkçesi /Eski Anadolu Türkçesi döneminde zirveye çıkmıştır. Ancak söz konusu birleşik fiillerin Osmanlı Türkçesi

¹⁷ Korkmaz, 2003: 28-530

¹⁸ Korkmaz, 2000: 791-861

¹⁹ A. Gabain, (1988): *Eski Türkçenin Grameri*, Çev.: Mehmet Akalın, TDK Yay., Ankara: s. 90 Ayrıca bkz. A. Gabain, (1988): *Türkçede Fiil Birleşmeleri*, TDAY Belleten 1953, TDK Yay., Ankara: s. 16-28

dönemi ile bir duraklamaya girdiği ve gitgide kullanım sıklığında ve çeşitliliğinde azalma yaşadığı gözlenmektedir.²⁰

Tasvir fiilleri, iki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş birleşiklerdir. Bu birleşikler içindeki birinci fiil, bir -A, -I, -U veya -(y)Ip, -(y)Up zarf-fiil yapısındadır ve asıl anlam bu fiildedir. İkinci fiil ise, aslında bir esas fiil olduğu hâlde, anlam kayması yoluyla, yavaş yavaş hem sözlük anlamından farklı yeni bir anlam kazanmış hem de esas fiil olmaktan çıkıp, esas fiile bazı anlam incelikleri katan bir yardımcı fiil durumuna gelmiştir.

Anlamca birbirine sıkı sıkıya bağlı bulunan ve tek bir oluş ve kılışı gösteren bu birleşiklerde, yardımcı fiilin görevi, esas fiildeki oluş ve kılışın biçimini, tarzını tasvir etmektir. Bu tür birleşiklere tasvir fiilleri denmesinin sebebi de budur."²¹

Çekimli fiil olarak kullanılma yanında, isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil yapısına girerek isim, sıfat ve zarf olarak da kullanılabilen tasvir fiilleri, gramerlerimizde genel olarak dört alt başlık hâlinde incelenmektedir:

Yeterlik fiilleri,
Tezlik fiilleri,
Süreklilik fiilleri,
Yaklaşma fiilleri²²

²⁰ Necati Demir, (2004): *Eski Türkiye Türkçesinde Tasvir Fiilleri*, Zeynep Korkmaz Armağanı, TDK Yay., Ankara: s. 103

²¹ Korkmaz, 2003: 811

²² Korkmaz, kaynaklarda genel olarak dört çeşit olarak verilen bu birleşik fiillere git- fiiline dayalı olarak bir de uzaklaşma fiilini eklemiştir. Korkmaz, 2003: 811-812

ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA YETERLİK FİİLLERİ

Yeterlik Fiilinin İsimlendirilmesi ve Fonksiyonları:

-(y)A zarf-fiil eki almış bir fiil kök veya gövdesinin üzerine yardımcı fiil görevinde kullanılan ve asıl fiilin anlamını “gücü yetmek, muktedir olmak”, “imkân” ve “ihtimal” anlamlarıyla tasvir “bil-” fiiliyle kurulan birleşik fiildir.

Yeterlik bildiren bil- fiilinin isimlendirilmesi ve fonksiyonları için aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Tahsin Banguoğlu	“Yeterlik Fiilleri; -öznenin yeterliliği, fiilin oluş ve kılışının mümkün ve muhtemel olması” ²³
M. Kaya Bilgegil	“Yeterlik Fiili (İktidarî Fiil); -öznenin eylemdeki gücü, imkan ve ihtimal” ²⁴
Baha Dürder, H. Ediskun	“Yeterlik; -gücü yetme, başarma; gücü yetmeme; eylemi yapmanın isteğe, keyfe, ihtimale bağlı olması” ²⁵
Muharrem Ergin	“İktidarî Fiil; -iktidar” ²⁶
Haydar Ediskun	“Yeterlik Fiilleri; -gücü yetme, başarma, becerme; olasılık, olanak; rica; tezlik, çabukluk;üstelik” ²⁷
Tahir N. Gencan	“Yeterlik Fiili; -gücü yeterlik, başarma” ²⁸
Tuncer Gülensoy	“Yeterlik” ²⁹
Nurettin Koç	“Yeterlik Bildiren Birleşik Eylemler” ³⁰
Zeynep Korkmaz	“Yeterlik Fiilleri” ³¹

²³ Tahsin Banguoğlu, (1979): *Ana Hatlarıyla Türk Grameri*, Dergah Yay., İstanbul: s. 154

²⁴ M. Kaya Bilgegil, (1982): *Türkçe Dilbilgisi*, Dergah Yay., İstanbul: s. 280

²⁵ Baha Dürder, Haydar Ediskun, (1978): *Örnek Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul: s. 120-121

²⁶ Ergin, 1980: 387-388

²⁷ Haydar Ediskun, (1980): *Türk Dil Bilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul: s. 228-229

²⁸ Tahir N. Gencan, (1971): *Dilbilgisi*, Kanaat Yay., İstanbul: s. 195-196

²⁹ Tuncer Gülensoy, (1995): *Türkçe El Kitabı*, Bizim Gençlik Yay., Kayseri: s. 119-125

³⁰ Nurettin Koç, (1990): *Yeni Dilbilgisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul: s. 279

³¹ Korkmaz, 2003: 151

Yeterlik Fiilinde Olumlu Durum:

Edirne İli Ağzları

Edirne ili ağzlarında; ...+-A+*bil*- yeterlik fiilinin, olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir.

du baçalım deye *yapabilecek* mi bunnarı? (19/10)

yedi sene sōna ben *bulabilirsen* ne olayım dye kararı. (19/12)

u ata *pinebilir misin?* (25/356)

ben iş *yapabilirm̄m* ba çöcüm? (27/89)

biray ğada *durubilirsem* durum. (27/124)

çıkarabilirsiniz bōrdan dedi. (28/4)

annayabildin mi?(33/15)

dedim burdan bu kādān geldik, gidik bi *dolaşabilir miyim* astayı? (33/361)

Erzincan Yöresi ve Ağzları

Erzincan yöresi ve ağzlarında; yeterlik fiili, genellikle, ...+-A+*bül*- şeklinde kullanılmaktadır. Yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir.

işde burda geliyim, bir iki tene *bulabilirsek*, aḥşama ğader otırıyuh. (1-3/4)

Ben onarı *ğandırabilim*, tevō bunnarı *ğandırabilim mi?* (1-3/19)

künyemi *sayabülirim*. (1-14/13)

“Ġadir Ağa oni *çıharabilsez*” dedi. (1-20/15)

Her gelen turis orèya *gelebülür*. (1-24/2)

Köti şeler hēş yoḥdır da *dēyebēlirim*. (1-26/27/8)

Gidersin gidersin ne dalini *bulabilirsin* ne budağını.(1-29/43)

Ben bu sapı *çıldabülür miyim?* (2-1/4)

Amma muazzam yapamamışduğ köwliyük, ne guvvetimiz var, üç yere beton *yapabülek.*

(2-3/37-38)

Ben Haleb'e gëdiyim belki bu *harcadığın parayı alabilirim.* (2-14/44)

Hëş kimsenin güci yëtüp de beş lira verip bi elma *alabülür mi?* (2-14/181)

İki ëhdiyar gişi, onnar ne *yapabülür.* (3-36/23)

gelebilyrim mi? yoğuşu *çıldabiliyrim mi?* (4-5/1)

işler ëyi emma *çalışabülürsen ëyi.* (4-10/2)

bize yaylëden ekmeğ *getürebülün mi?* (4-12/7)

sizi *bulabiliy miyem* ben? (5-22/23)

ancağ çoluğ *çocüğünan gidebildik.* (6-3/4)

evdeki fırınımızı yapdursaydı, evde daha rahat daha normal *bişürebülürdük.* (7-1/52)

Erzurum Ağzı

Erzurum ağzında; yeterlik fiili, ...+-A+bül- şeklinde kullanılmaktadır. Yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir.

ele *ğalabülür mi ?* (2/81)

otun havasıynan bu tarlayı *sürebülürler.* (4/28)

babasının adami ondan üç gün sora *gelebülür.* (4/113)

Güney-Batı Anadolu Ağzları

Güney-Batı Anadolu ağzlarında, yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir.

soñra köñlülä dä *ayıra-bili*. (Mn.3/3)

şindäfändim aşä inän *inábildi*. (Mn.5/14)

bälä yazmanan *örganäbilir-misiñizacaba*. (İz.20/24)

büdēnen arpa *oña-bildi*. (Kü.23/4)

saçını älinä doñlayıP yaticäK *ğurtara-bildīñi* ğurtar. (Af.28/53)

siz oñmasañ biz burada uzana çäkänä *yata-bilirmik?* (Af.35/13)

Kars İli Ağzları

Kars ili ağzlarında, yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrektr.

Sizile müşerref *olabilirim*.(1/89)

Bir hasdāne nasıl *olabilir* ki. (3/45)

Ġaş yaşında *olabilirsin?* (22/5)

Acaba ben neriye gitsem de *ğalabilirim?* (45/7)

Deyir ki “oğlum, sen şindi vezirin yüzüne *söyliyebilir misin* bu ifādeyi?” (46/97)

Allah yazmışsa, ben Allah’ı yazdığına ne *deyebilirim?* (48/20)

Onnārı men hardan *annadabilerem*. (62/1)

Kayseri Merkez Ağzı

Kayseri ağzında, yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrektr.

bu kúrek bu omuz bu ērice bu ğuşğómü bu sırt *dēyebilirim*.(11/39)

semiz hayvanı aldıññıydı bu sīrı keseñ, ondan sōna usda ğasaplar, yitişmiş ğasaplar gidip de çarşıda bir ğasap tükānından ğasap getirseñ onu ne *kesebilir*, ne de o basdırmanıñ sókúmünü ve etiniñ parçası *yapabilir*.(11/86-87)

etin yā oranını *vērebiliñ* etiñ gendi aslında yüzde onaltı onyidi civārında yā var (11/155)

acaba iyi *yapabilir miyim*, yapama mıyım kótü olursa nórücēk? (11/178)

darçın arsan *alabiliñni?* (11/219)

adamıñ bi t'ânesi ğış ğúnüymüş, arabası bi k'ón kenarında bozulmuş. bi ğapıy çalmış,
eviñize misâfir *ğalabilir miyim* demiş. (12/102)

Kırklareli Babaeski Merkez İlçesi ve Köyleri Ağzları

Kırklareli Babaeski merkez ilçesi ve köyleri ağzlarında, yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir.

bizde artık kaçta *ğirebilirsek* okuma yazma iç arama mâlesef. (21/62)

minnet ērhangi şımdı minnetlerin ismini bizim duydūmuz bizim *anlayabildim̄iz* eski
iğkayelerden duydūmuz şūrda bizim bālık var. (26/18)

Kırşehir ve Yöresi Ağzları

Kırşehir ve yöresi ağzlarında, yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir.

dengi boza kim *yarışabilir?* (42/24)

şiye dé ba böyrē de kim *yıħabilir?* (42/25)

sen ne dilelem çengiyi alabiliñ ne de *getirebiliñ.* (49/47)

ne de *varabiliñ.*(49/48)

ne anam *eletebilmiş* ortalā, ne emmimiñ ğarısı. (59/167)

genelde gençlerimiz, bāzı yaşlılarımız da *olabiliyodu.* (62/2)

her ğonuda dilim döndū ğader *yazabiliyom* (66/12)

o arħadaş da aynı ğonuda böle bi bilgisi var, yazışma *yapabiliyor.* (66/15)

dā bu ğuñnerde de belkiğ gine de *yazabiliyorum,* arzu iddim̄ zaman (66/57)

bu atıynan *yētişebilirse* yētişir, oña bi cirid vurur oña (70/93)

Kütahya ve Yöresi Ağzları

Kütahya ve yöresi ağzlarında, yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir.

ordan sōna , onnā ŧejetdikten sona arkasından eyē *yetiŧebilirse* pegadetdir, vurduđları anda ciyerlēni āzını dūŧürcek yaparla güveye.(1/165)

vurūbilirse vurur, vurūmassa ieri langırtdađ girē (1/166)

ođa bağırcayı ŧōile alıyor, ona *geydirebilirken* suyu o adamıñ üserine döküyor. (2/70)

türkeyi eyi *gonuŧebilecek* kimlēr varıŧsa bunnar sordurmuŧlā isdambolda... (5/10)

adam bazı zamanları kendine hākim olamayo, ęaŧmıŧ *añmayabildiñ mi?* (14/13)

ne *dutabilsin*, ne *öldürebilsin*. (23/56)

atabildiñ ęadā silah cepāne benden dedi. (23/61)

onnaŧōmasa , bu memniķadı ne *ıkarabilcediK*, ne *alabilcediK*. (23/63)

esi yoğukun *bilebilirmiyin* . (23/154)

geceleri *ıkabilirmiŧ*. (27/27)

bi sehet ęadā felan devam *edebiliriz* yāni (40/3)

Malatya İli Ağzları

Malatya ili ağzlarında, yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir.

artıh bu ęafla camiya ęiderlerdi tabi namaza *anlatabiliyim* mi? (81/8)

bi sarma sardı yarım sahat dolandılar ne *yıhayabiliyü* o da ne dayımın sarmasını *söktürebiliyü*. (33/28-29)

hele dur derdimi *añadabilirsem*. (101/51)

anam dedi ki; “oğlum beni dinlerseñ sen bize bir inek *uydurabilir müsün?* (1/3)

Nevşehir ve Yöresi Ağzları

Nevşehir ve yöresi ağzlarında, yeterlik fiilinin olumlu biçiminin kullanımı seyrektr.

Nemşeriñki gibi şahsıñāyat çışme *ala-biliñ* ni eve? (8/32)

“Ben on yaşıdayın, on beş yaşıdayın, evlenmek çağındayın, reyim elimdedir,*evlene-bilirim*” didi.(28/5)

Ömrüñüz çoğ ossun bu ğaddan *anada-bildim*.(43/25)

Ordu İli Ve Yöresi Ağzları

Yeterlik fiili, genellikle; “...+A+bül-” biçimindedir. Yeterlik fiilinin olumlu şeklinin kullanımı seyrektr.

yani bu söylemekle ne *annadabiliriz*. (28/10)

tamam isdersek gider *bağabilürüz* yani. (39/1)

gider *bağabülüsüz*. (39/12)

dutdün zaman hızır odlunu *bulabülüsün*.(42/20)

dezğāda *cızabülüsün*.(19/8)

sen *tanyabülüsen* ðle tanicēn işde.(42/22)

Üşde ikisinin birisi *ğalabülür* yani. (60/7)

Osmaniye Tatar Ağzı

Osmaniye Tatar ağzında, yeterlik fiilinin olumlu şeklinin kullanımı seyrektr.

Köçleriniñ kübi sebebi zaten belalarını okıtmak için lise tahsili, üniverste tahsili,*okıyabilseler* tabi. (1/143)

Oқыabilğén yerlerne kadar şeyteler, oқыtalar. (1/144)

Asıl bolğan şey, Қур'ен *оқыbilmek*. (7/9)

Tekirdağ İli Ağızları

Tekirdağ ili ağızlarında, yeterlik fiilinin olumlu şeklinin kullanımı seyrektr.

başka ne _deyim, vardır ama şu _anda *gelmeyebilir*. (BM 1/163)

onlar da biraz dā, edepsiz *konuşabilirler*, küfürlü *konuşabilirler*.(BM 4/289)

bu kadā meşe olmuş, insan iki kişi kucaqlayamas. *düşünebilirsen* dünyānın alini düşün, buraları işte.(BM 5/216)

ē, sen avrupa birlî 'nin yüzde kırk dört yaptığı teşvikle senin yüzde sekizin arasında, sen nasıl rekābet *edebileceksin* ki yāni?(GA 1/257)

bunlar ne babalarına faydalı *olabiliyo*, ne kendilerine.(GA 1/299)

bizim de çiçimiz gözünne görse, gidip yerinde bāzı şeyleri görse, yenilikleri, yeniliklere çok çabuk adapte *olabiliyü*.(GA 1/420)

çünkü biz burdan on yedi ar"adaş gittik, üç arkadaş ordan ancak mezun *olabildik*.(GA 1/500)

belki babamlar *bilebilir*, yeddi āne oldūnu söylüyler ama ço" evel.(GA 2/20)

mazot desen bugün...acep bu mazotu *qoyabilcen mi?*(GA 2/41)

unlar da bi şey *bilebiliyi* mi bizim gibi yo"sam saçma sapan mı konuşuyalar onla da bizim gibi?(GA 3/6)

anatabildim mi?(GA 3/9)

қızı *қurtarabilirsen* қақарсын. (GA 6/62)

Urfa Merkez Ağzı

Urfa merkez ağızında, yeterlik fiilinin olumlu şeklinin kullanımı seyrektr.

è hêç o put bunı *yapabilîr mi?* (3/69)

beni kurbana *ēdebilīrsen*. (3/212)

yüzde ellisinden sağlamını sen siye *sēçebilīrsey* oh! (13/12)

belk ayahta *durabilīrsen* (13/13)

bi para ya^ç nı ha.neyi *gōsterībili mīsen?* (14/3)

^ç acaba bu hükümdarlığı ne keder devam *ēdebilīr?* (15/15)

eger ^ç akribasa oralıhta *bulınabilīr*. (21/84)

etī istersen makinede de *çekebilīrsen* (23/43)

mesele suyla salçada *katabilīrsen*. (23/70)

Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları

Zonguldak-Bartın-Karabük illeri ağızlarında, yeterlik fiilinin olumlu şeklinin kullanımı seyrek. “...+A+bül-” şeklinde kullanımı da vardır.

benim sālımda *yapdırabilūsen* yapdırısın. (1/347)

Ēee... biz o tallayı *bilebülümüyüz?* (5/144)

ne ekmek yapabildük, ne çorba *yapabildük*. (12/2-3)

orda annşiyosuy *uydurabilīse*, uyduramasa dönüb geliyosuy. (13/39)

şakalaşmağorda *alabilü*.(14/34)

zevk sefa her şey *olabilür*.(14/49)

“Dün āşam hiç öyümüze hiç bi şey gömadı” *diyebilülle*. (14/53)

soñra *ānaşabilūlēse* gızın babasiynan aşığı yoğarı gırılıya. (26/31)

gōrebilīsem atarım. (27/44)

bu ğada *yapabilīyoz* işdē. (28/26)

ancağ kōyde boğazıñ *doğurabilīsen*. (28/33)

Yeterlik Fiilinde Olumsuz Durum:

Edirne İli Ağızları

Edirne ili ağızlarında yeterlik fiilinin olumsuz şekli işlektir. Olumsuzluk eki ünlüsünün bazı örneklerde uzadığı görülmektedir.

bulamamış adamcık. (2/19)

ben bu kızlardan *kırtaramadım*. (3/3)

misâfir kalaba olunca kadâ kararı dūne *çıkamamış*. (4/23)

īsannar *alamadılar* diyerekten u īsannān tarafı büle gençler, tabi unnān tarafının çocūnun da taafları..... (4/43)

a ülese şindi *yapamāycam* tā. (4/71)

anam bazlamalādan büle kıparıp ta kızanın eline *verememiş*. (4/158)

ğavurlar ekmiş misirleri, *gelemeyler* kırmā. (6/3)

bi tānesi iç hurulmadān kaçıy. arķaya şeydīler büle viraca gidiy, *tutturamaylar*. (7/34)

kimse *bilememiş*. (10/52)

gelmiş kız orayı, çocā *bilemedik* demiş. (10/52)

kimse *bilemedi* bunu demiş. (10/61)

kimsecik *bilememiş* atları da. (10/70)

götürū sulamā bi bakşın kıs kâñeşi undan sōra bakmış ama *taniyamamış*. (11/48)

kızanım dēyi *veremem* dēyi. (11/63)

üzerimize sivil elbiseli bu bizim şübemiz *gīdiremedi* bizi (12/10)

bobası savaşmış osman bey savaşmış ōrda om beş sene, bi türlü *giremēyi* izniye. (12/50)

ahōlum diyi ombeş senedir bunnān peşindeyim, bi türlü bunnān bi kılunu, bi kusurunu

bulamāyım girmē diyi. (12/57)

sen tāmīl *edemezsin* orayı. (12/66)

sal bunu sal biz kendi hayvanımızı *baķamayvoruz*, salmış, saldı o. (13/116)

yalnız *güdemem*, başladım ayvannarı gütmē. (13/119)

ben *süremeyem* ama, bükler yni. (13/133)

un üdemiyaz. kaçamak *yapamıyaz*. (15/18)

öbürü de kibirine yedirip makinayı *alamāyrı* ördan. (19/67)

kimse *bulamızııı*. (20/2)

hele sizin tarlayı *tanıyamassın*, dedim. (21/22)

sōra āmedağacık *sürgeleyemedi* onu.(21/46)

millet başladı fazla ğarğaraya, *sürgüleyemedi*³², olmaz dedi.bu yalanı *ķapadamam*.

(21/47)

o gece o āmedağa, ben bunnarın yalanını niye *ķapadamadım?* (21/48)

kim *bilemese* birer sandık yağut birer sandık elma yaüt portakal alıyalar ķasaylan.

(21/55)

onu *mānālayamadılar*. manāsını *ķıkaramadılar*. (21/59)

onu da *bilememişler*. (21/63)

işte bunnara *aldıramıylar*. (21/65)

yanındaki Ķorucu şeriv dayı, ferat dedi, vuramadın. nası *vuramadım?* (21/73)

yapamadım o sılāla avcılık. (21/91)

demekki *dayanamadān* yerden kalkabilir misin diye sormuş. (24/112)

paşaportu *alamadım*.(24/135)

sōra dedi ki bana *gövenemesseniz* dedi paraları dedi bu çocuklara dedi.....(24/145)

aç ķārnnna hurlāsa ĩneyi, ekmek *yiymōrüm*. (25/52)

en geri evlenince *geçinemedik* ağamna. (25/57)

kārlā geçinemedi ayrıldık. (25/57)

³² sürgüle-: Devam ettirmek, olumlu sonuca varmak. Emin Kalay, (1998): *Edirne İli Ağızları*, TDK Yay., Ankara

nābayım ben *yapamam* ki, iş *yapamam*. (25/85)

evi büle yoklayalağ *bulamaz* oldum. (25/94)

gocasınnan *geçinemedilē*. (25/105)

başında sineklēn gölayını *bulamōrsun*, dēri. (25/326)

bunnā gittilē ben *gidemedim* çöcüm, u paralan gidilōrū dī mi? (27/25)

irāttan dönemeyirsin de *duramayvarsın*. (27/93)

birādık ıapısını *alamadılā* ıārlān elinden. (28/30)

mūtarı, şeyi mēmedālī'yi *çııaramamışlar* arabanııçinde. (28/36)

ōran çekildik, ama yolu, izi bulamōruz zati çayırın içinde. (29/19)

bu belimden *kıpırdayamērim*. (31/30)

bir inēmiz var *yürüyemeyveri*. (37/5)

e biz herāilde ne bileyim artık çok ekōrüz bu sefer u ğadar *pıyazlayamēriz*. (38/56)

kııs nireyi ıuyārsın *bulamam*? (40/11)

o zaman dedi, yok dedi bu gice *geçemessiniz* dedi. (44/6)

bi başka tüllü olaydı *çıkamazdıı*. (45/9)

geçinemedik uırda. (45/13)

şindi gene *bekleyemezler* ğitsinner ıucaya. (46/15)

vallā gel baı *alamassınız* siz dērim. (46/16)

e ıalkabilir misin, dēr *ıalkamasın* dēr. (46/121)

o ıarılar demij *gidemesin* o iddālařmıř gidicem demiş. (48/24)

deycem bis *ukuyamadıı*. (49/5)

atta da eskiden meselā uıula ğitmeyen turıçe *ıunuşamazdı*, biz bule turıçeyi

ıunuşamazdıı. (49/12)

Erzincan Yöresi ve Ağzları

Erzincan yöresi ve ağzlarında yeterlik fiilinin olumsuz şekli işlektir. Bazı örneklerde olumsuzluk eki ünlüsünün daraldığı görülmektedir.

çalışamıyım ki. (1-3/5)

binde bir gel̄iyim, şimdi *gelem̄iyim*. (1-4/12)

o geyigavlarına heradam *gidemez*. (1-5/7)

düvardan aşşağı bile *düşememişdi* élece düvara düşmişdi. (1-14/13)

göremih ğarannih yapıy. (1-23/2)

yapamam ki örnek vèrem. (2-1/2)

onunüçün davar *saħliyemiyörüz*.(2-5/5)

onnar *getiremezler* evde yoħlar. (2-5/45)

onnardan tek ğişi *göremedik* (2-7/10)

ğetmiş *yüze bilmemiş* haman almış, ğetmiş su. (2-8/2)

herkes çocuğarayı *bulamay*...(2-8/26)

havasını *alamayım* zahar, ğasda ğasda. (2-9/6)

uy ben onu *diyemem*. (2-9/16)

fenn̄iyi biz *yapamazih* ğardaş. (2-11/15)

bilemiyörüs ki, *taniyamiyörüz* ki, ana arıyı, evet oğulu götürmeiçün. (2-11/19)

kendilerini *geçindiremiyeler*. (2-12/1)

geçene deh bi tarafa *gidamedük*. (2-13/72)

nèhayet muradıma da *eremedim*. (2-14/41)

yüregi *dayanamayı* dèyi ki (2-14/112)

tebdil-i ğıyafet yapmış ğız *taniyamıyî*. (2-14/182)

bir ih̄diyar vezir varmış toplantıya *gelememiş*. (2-14/195)

iki üş gündür herifler iş *yapamiylar*. (3-1/2)

yite yite dedim beni *çihardamaşız*. (3-3/68)

ben de *uyiyamuyim*. (3-3/90)

heş *baħamuyuh*, yalan söylemiyim. (3-8/10)

ben *gidemem* dorgusu. (3-11/50)

yollıyamaduħ daha. (3-16/7)

Ġan da *veremezim* canda *veremezim*. (3-17/4)

satmazsa altından *çihamaz* ki. (3-21/7)

hecaġlarımı *alamadılar* ama çoħ zopa yedim. (3-23/4)

delüyhden *çiharamaduħ*. (3-23/14)

içindeki şeyi *bağlıyamaduħ*. (3-24/2)

Ġawüşemadılar. (3-25/38)

valla bilmeyim, gonusur *gonuşamaz*. (3-36/3)

Ġışın da bürdakiler *çihmadılar*, *gelemedim*. (3-38/3)

çünküm düşünüyërim daşiniyërim aħşem bu merdüvanını başında bünnan ayaħlarım
dan *yeriyemëyërim*. (3-38/10)

sicaħ yalınayaħ yere *basamassın*. (3-38/26)

orde insan düşmiydi yere dahe *gaħamaz*. (3-38/32)

soyħa oysa tepeyuriyërmış, ağdım *vuramadım*. (3-38/60)

lekin o ġadir çalışdim üş sene herkeş pare aldı, *benalamadım*. (3-38/94)

ğayet de *bulamaduħ* şübada defderleri yaħmış bi yarbay. (3-38/95)

ğëyit *bulamaduğumuz* gibi bi yerden bişey alamaduħ. (3-38/97)

gaħamiyërem. (3-38/102)

ben emeliyet *olamam*, *galħamam*. (4-2/31)

biz yasliyuḥ dēyi, kederliyuḥ dēyin yaḥın aḥrebayi taalluḡat bunnar yemek *büşüremedi* deyin getirüller. (4-3/51)

bizler göcağarıyuḥ daha Êsdanbol'a *gêdemaḡ*, bi yere de *gêdemaḡ*. (4-4/25)

ben onu *bülemem*. (4-4/30)

ben onı yalan *söyliyemem*. (4-4/30)

ben onnarı *bülemem* çoḡēyle. (4-4/31)

benönı *beceremem*, *söyliyemem*. (4-4/34)

nē maşallah, gendimi *gezdüremiyrim*, zornan eniy çıḥıyrim. (4-5/2)

sir saḥladım bey babasına *diyemedim*. (4-5/32)

ben neye yapsam *yapamiyrim*. (4-6/20)

onu ğazenmaya çaluşur, *ġazenamaz*. (4-6/49)

şuriye aḥşem geliy sebaḥ ğediy bi şey *ġonişamiruh*, *açamiruh*. (4-6/71)

sınadım bi ğaş kere, *ġalḥamadım* yerimden. (4-7/30)

duyamaduḥ yawu. (4-10/1)

arabasını *ġurtaramıy*. (4-11/46)

yoḥ işlerine *ġêdemediler*. (4-13/26)

faġet *areyemadım* haḡġımı. (4-13/50)

söylediġi sözü de *diyemiyim*. (4-14/8)

bir metura bişey alsan on niradan aşşaġı *alamirsan*. (5-10/17)

ġurtaramaduḥ, yıḥdi. (5-14/2)

hêş de bi iş *ġöremirim*. (5-14/17)

bilsem de *söliyemem*. (5-20/7)

dutamazıḥ. (5-21/24)

annadamaz zannêdirem. (5-23/2)

hele dahan *bulamirlar*. (5-24/69)

moderin ġürbe alup sepmedükleyin *çiḥardamazıḥ*. (6-1/23)

ödiyemezîk parasini. (6-1/23)
 ema babenin yaninda yiyemezdiĥ.(6-2/59)
 çarşıye gidemir, gelemir, evin isdiğâğını alamir. (6-3/31)
 ġaydi bulmadan dolduramazıĥ Ayşe nene. (6-5/36)
 anşa nenê ġaydın olmadan veremezîĥ. veremirîĥ dâ. (6-6/38-39)
 awurdan taĥsiye binip evgelmeyi hatırlıyamıyam. (7-1/19)

Erzurum Ağzı

Erzurum ağzında, yeterlik fiilinin olumsuz şekli işlektir. Şimdiki zaman eki gelince, olumsuzluk eki ünlüsünün daraldığı görülmektedir.

aradi daradi bulamadi. (2/7)
 yiyemem, vallah toĥam. (2/58)
 bu oğlan, ya yarimi bulacağam ya bu yolda öleceğem dâdi de dünyalari dolaşdi bir yerde
 bulamadi. (2/153)
 senin ĥetirinden ġaçemedim (3/150)
 bir at ejdeha mi oldi ki ġaldıramĭrsiz. (3/165)
 dünyada ne âdırler, yerinden ġaldıramĭrlar. (3/168)
 ben elimde inci düzemem. (3/180)
 amma, sen de bir padişah olup da bir cingen ġızının hağğından gelemedim.(3/193)
 bilumum esgerini leşgerini salmış hatemini deryadan çıĥardamamış. (4/3)
 kimse röyasını tâbir âdememiş.(4/5)
 bu da dayanamĭr kel oğlana saldırır. (4/55)
 ben ġorĥaram, vollah yenemem, diyİR (4/69)
 ne diyİrlerse söz annadamĭrlar. (4/82)

yyıır, yyıır, yyıır *bitiremır*. (4/106)

deyme ğuşlar *yapamaz* / demirçiler *tökemez* (örümcehnen ağı) (5/42-43)

Güney-Batı Anadolu Ağızları

Yeterlik fiilinin, olumsuz biçimi işlektir. Zarf fiil eki –I, –İ şeklinde kullanılır. Muğla ili ağzında, “u-” yardımcı fiili üzerine –mA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle kurulmuş yeterlik fiili örnekleri görölmektedir.

ināmiyān ormanda ğatdı. (Mn.5/15)

hiç bi tāsir *yapamadı*. (Mn.5/39)

dumandan *görāmādilā*. (Mn.5/39)

orda o bī türlü yotu *söKdürāmādim*. (Mn.6/2)

bu tarafa *ġālāmedim*. (Mn.6/2)

“kibirim *yidirāmām*.” didim. (Mn.13/9)

çuñku bir hađ *çıkaramıyođā-kın*. (Mn.14/12)

“çuñku körü körünā ġız *verāmām*” deyo. (Mn.14/27)

ġülücām söläyāmēcām başıma *ġālānnāri*. (İz.19/1)

yani kibirima *yidirāmādim* bırađıp(?) zabā ūrdan ađıPda ötü yanna *ġātimāyi*.

(Kü.22/41)

ġadın dayanamamış, anası *ġıyamamamıř*, *kāsdirmāmıř*. (Af.28/13)

ġurtaramadını kırKmış *ġařmıř*. (Af.28/56)

“*paramağdırdım ağamadım*” dimiş. (Af.30/5)

onu *ġıyamamıř* *kāsmā*. (Af.32/4)

hārkās halini buña *añdamazımıř*. (Af.33/2)

ađđāñāKmāni edāmāziK. (Af.35/5)

“*hayoğum sān gidip yapamāssiñ*.” (Af.37/9)

oṭanna bunu kibirina *yidirāmāmiş* gāri. (Dz.45/8)

biz di onnāñ dedī gün *gōtrimādiK*. (Dz.56/5)

geş gāli-vedik *bitirimādiK* işimizä. (Mğ.73/8)

yarın bizi *gāliyuma-miñ* tütünü yādımēmē? (Mğ.73/10)

tütün *diziveyuma-miñ*? (Mğ.73/11)

sān *gāliyuma-miñ*? (Mğ.73/13)

tāzilāri *sapıyuma-miñ* gidākān? (Mğ.73/18)

Kars İli Ağzları

Yeterlik fiilinin, genellikle olumsuz biçimi kullanılmaktadır. Bir çok örnekte “...+-A+bil-” yardımcı fiili olumsuz durumda da kullanılmaktadır. Yeterlik fiilinin olumsuzunda “m” üzerinde ikizleşme olduğu görülmektedir.

Ġorḥumnan *seslenemirim*.(3/40)

ama ben *bakamadım* ki ecep atının rengineydi? (4/29)

Ġarslı, emdigin sūt sana halal olsun ki, ya sen cuġap *vēremiyeydīñ* biz ne ēderdih, ne olurduḥ. (4/32)

telörgüsünnen, hangisinnen *geçemirdisek* çenteyi goyurduḥ. (4/78)

genşliġim de *süremedim* devrani (5/30)

tüy döşek üstünde *yatabilmenem*.(7/25)

üş yıllıġ sebiye *çatabülmenem*.(7/26)

dayaḥsız adımım *atabülmenem*. (7/27)

günnüh yolum ētdi ay iḥtiyarlıḥ./Velākin *iyemez* töpühsüz elma. (7/34)

sezāi *gidemez* yayaḥ bir yana. (7/41)

duramaz yerinde day iḥtiyarlıḥ.(7/44)

sen *ğyamadın* ki, senin hazine de yoħ miydi? (10/62)

sen benim dileğimi *yapamazsın*. (11/53)

aşağı melmeketee *inemedi*.(12/15)

gidemirik ğorħumuzdan ğapıya.(12/22)

ona bi şey *diyemediħ*. (14/11)

gece ğünüz, yani etmeh su *bulamazdıħ*.(15/16)

bele gitmeinen biz bu yolu *kesemezik*.(16/13)

bu adamnan baħılar bu iħdiyar gine bi şey *annıyamadı*.(16/15)

siz ėle söz söylirsiz ki diyir ben *annıyamirim*.(16/18)

eme ğızım, bişey söyledi, ben *annıyamadım*.(16/62)

yoħ *yapamazsan* (16/91)

daa erif *ğaçamır*.(18/21)

kimisi de hiş *gelemedi*.(18/51)

davarı *ğötürememiş*. (18/63)

Ėul Hüseynim, *vuramadım*,

Ben bu sıra *eremedim*,

Kimolduğun *bilemedim*,

Yeriş sultan Hızır yeriş.(19/17-20)

torumuza düşdü de *ğurtaramadıħ*.(20/18)

aman, ben senen barabar *gelemirim*.(20/24)

seni biz *ğurtaramazdıħ*.(20/27)

iki çocuğum ğaldı onnarı *ğurtaramadılar*.(20/33)

Ėurtaramadıħ(20/35)

adamı *ulaşdıramamışlar*. (22/19)

daa yerinden *ğahamir*.(22/30)

dedih ğardaş, biz *gidemezih* (22/39)

e, biz h c ayahda *duramırıh*. (22/42)

biz ş b l g  *bulamıyac h*. (22/52)

orda baħdı ki iş *dutunamıyacaħ*.(23/15)

ermeniler *işgal demezdi* burayı.(23/17)

ingilislerde de var emme bize bişey *diyemiller*.(23/20)

bu ne zil hıdır? *diyemiller*. (23/20)

sayamam. (23/30)

babam da *sayamamışdı* da doħsan  ř tapuları saydı. (23/31)

sil ğı *bulamadı* (24/17)

 hhardamazmişler inkan  are yoh. (25/4)

kendi g mleğimi kendim *taşıyamam*. (28/5)

hi  kimse bi şey *g t remedi*. (28/42)

g diyer, hiş bi tarafda *eyledemiyir*. (28/58)

bir yerde *eyleşemem*. (28/59)

hi  bi tarafda mesgen *yıħamadım* (28/65)

ben hiş bi tarafda mesgenimi *đuramadım* (28/78)

dedi ki bene bela gel rse gen luğumda gelsin ki iħtiyarladuđumda kendi k mleğimi

kendim *taşıyamam*. (28/101)

hi  kimse bi şey *g t remedi*. (29/42)

burada duruyoruh yer *bulamaduh*. (32/4)

bunar nerelidir ĥaber *alamadım* (32/7)

zeynep bize etmeg yed rmedi, bize *baħamadi*. (32/16)

burada kimdeyse *bulamiyerim*. (32/29)

aş, susuz,biz *gidemezuħ*. (32/48)

yeyl dan *inemedim*. (33/25)

tavar *dutduramadım* (33/26)

yapamaduh. (34/4)

yoħsa *ğayıramaduh.*(34/17)

ālem an para, on beş para kövo, bizim köyden ot daşır da *tükedamazdi.* (34/21)

pişigler de *dutamiyer.* (35/28)

bi şey *ağnadamadım.* (35/83)

bağı *ağnyamadım.* (35/73)

dutamadiler. (36/68)

bu kerez biz de burada rağat *duramaduh.* (36/99)

satduğumuz zamanda etmeh *bulamadıh* üş sene. (37/5)

dedi ki “ben *ğedemem*” dedi. (37/20)

“çocuh” dedi, “gidip de *geturemez* ki” (37/32)

biz hêş birine ses *veremiyoruħ.* (37/32)

daa fırsat *bulamiyer* ki vuralar. (39/31)

yalağız nöbet *bekliyemirsin.* (39/41)

biz gêtđiğama “eğer *bulamazsan*” dedi “sora sen görürsün”.(39/68)

yahacaħ da *bulammıyóruħ,* yahacah. (42/1)

vallaa odun bulamıyór, balıħ *bulamıyyór.*(42/4)

ben *ağnadamadım.* (42/23)

ben bir gazete buluyórum, *oħuyamıyórum.* (42/31)

ben *beceremezdim.* (42/54)

bir god tahıl *bulammaħ* artıħ. (42/67)

büyügoğullara *gidemiyóruk.* (43/20)

fahır, dā başga oğullara *gidemiyóllar* oğumaya.(43/21)

Dedi “evleyise ikimiz dirlig *eyleyemezik*” (44/39)

“sen benim ğarnımı *dozuramazsın*” dedi. (44/128)

yedi o yemāi *bitiremedi.* (44/131)

yürüdü eme *gedemiyor*. (45/5)

herağacı üç adam bèle elelden dutsa gene *ğavuşamazatirefni*. (45/92)

bireliynen gapınınağzına öyle bir daş dayadı ki otuz pevriven yerinnen *oynadamaz*.

(45/102)

misevir baba a bu gaten *yiymedi*.(45/112)

ben niye *gedemiyorum?* (45/137)

“hayvağ” dedi “*ulaşamadım*” (45/180)

“olur ya, belkè ben gendimi *farğedemiyorum*.(46/76)

ben burada bin ğatar, bir deve yitiripdi, *bulamayıdı*.(47/14)

ben bir can ğoyun yitirdim *bulamıyorum*. (47/18)

bunar buluşduğı zaman yerde *buluşamıyollar*. (48/3)

ben çoğdan beri sennen görüreceğdim, emme ki *buluşamıyorduh*. (48/6)

bir tenhe yer *bulamıyordum*. (48/6)

bu adamdan yağayı *ğurtaramayacalıh*.(48/34)

durdu her terefi aradı, *bulabilmedi*.(49/23)

bulammıyanda gètdi filan ğonşuya. (49/24)

bu padişah dediki vezire “vezir, biz bunu *aparabilmérik*” (49/47)

bu da çoğ ğèzir; bağır ki *bulabilmedi*. (51/10)

başğa adam *gelemmez*. (56/44)

onu sen *öldüremmezsin*. (56/87)

o dev ordan gelen gimi sen o deve *bağammazsın*.(56/88)

yendi, sarı devinden hèş ğolay ğolay *gelemmez*. (56/107)

at, ot “*dutammenem*”. (56/139)

“peh peh, üş dene dev Meğemmedin belini *ğırammadı*.(56/167)

biz *dayanamédih*.ğaşdıh. (60/6)

orda biz de *dayanamédih* (60/8)

yoḥ *diyebilmesen*, seni yoḥ edecem. (61/79)

yoḥ *veremmiyecehsiñiz*. (61/167)

deme dövlet dīdi *gēdebilmedi* (62/21)

bu ḡaṣdı, *ḡurtulammadı*, ağaca dırmaṣdı.(65/19)

mēni buradan *yēndiremezsin*. (65/20)

bu baḥdı daḡ *çabalıyabilmir*, *eyliyebilmir*. (65/24)

kişi *ḡonuṣabilmir* ḡorḡusunnan. (65/46)

orıya vurdu, burıya vurdu yol *bulamedı*. (69/26)

bir seneden sora *dayanammedih*.(71/6)

o zaman gene bizim badronumuz azıdı,*bulabilmedih*. (71/14)

Loḡman Ḥakīm, cerrah hiç birisi bunun bu derdine çāre *ḡılamadı*.(72/31)

oḡuyabilmiyeceḡsen. (74/16)

bir yanan harami başının atını *tapabilmirdi*. (74/34)

boranüsdünü basıb; ḡurt yēyib ne olub, *topamadıḡ*. (75/44)

Kayseri Merkez Ağzı

Yeterlik fiilinin, genellikle olumsuz biçimi kullanılmaktadır. Olumsuzluk eki ünlüsü, şimdiki zaman eki gelince daralmaktadır.

o otomobili hatıllıyomda mistafō_āmiñ bulundūnu *hatıllıyamıyom*...(1/10)

ondan sōna bilāder, allāṣḡına ümmeti māmmet aṛpa yav; arpyı *bulamıyordu* yav, aḡlı“dan fıınnāñ oñü ḡıyāmet gibiydi.(1/46)

seni *alamıyız* buruya. çünkü dēmiṣ bıyĩnda dara“ durmuyan adam orduya *alınamıyaca*“ di^yn padiṣahıñ emri var *alamıyız* dēmiṣ.(1/111-112)

d’ēdī halde de almamıṣlar da nihāyet bunıñ yalvarmasına *dayanamıyan* ḡomutannar toplanmıṣlar ŗu geṣ çocū alalım mı almıyalım mı?(1/115)

aplam da hiş *giyamıyorumuş* biz gücün doldurdu" diyollarımış şunnar üsdüsde d'ókülür mü diyollarımış...(2/27)

ben görhām *yüzemem* de ba"iyom bunnar nīse orda mañgallar ya"ıldı, yēndi içildi āşam oldu.(2/148)

ben de etek öpmesini felan pek *becerliyemem* (6/17)

–vallā aķreniñ gırdimiydi ortadan, ğonuşuca" adam *bulamıyoñ* annaşaca" adam *bulamıyoñ* akreniñinen iyi oluyor (8/1-2)

"ba" ar"adaş sen *bilemiyoñ*, şaşırmissiñ sāa tembih iden sĖlememiş sāa, ya sıt olur ya ğuşġómü olur, sıtġómü olmaz!" didim (11/53)

o basdırmıyı bilerek isdiyor oña yo" dirdi onu *ġandıramazdı*.(11/62)

–mūm olan şunuñ gibi çaķmaķ gibi ġalın dōrarsañ şĖle ğuşbaşı keserseñ, isder sıtōossun isderse ğuş bile iyi bişirmesseñ *yiymeñ* bu ateş ġórmemiş bi ġuru et.(11/79)

semer yapan gelip burda dikişi *dikemez*.(11/89)

ġaya duzu olacaķ mumķúnüse, '*bulamıyosuñ* ġól olcag ġól.(11/100)

orada *yapamadılar* ora ġar suyu, çorā yok nitrat yok, olmadı bi tüllü...(11/128)

mesel ā diyo, sucuķda yā oranı yüzde ġırķı *geçemez* oldūnda noluyor?(11/150)

acaba iyi yapabilir miyim, *yapama mıyım* ķótü olursa nōrücēk? (11/178)

arsan *alabiliññi*? bunnarı hep sayıyom biliyoññu?(11/220)

ġedipde et viriñ de *diyemiyoķ*. şinci biz diyemiyoķ da onnar çārsiñ diye de 'hep onnāñ ġapısınıñ õñde oynuyoķ. (12/18)

yāni şinci *çalamazlar* ġızım, ġirisd'álller çoķōbālı ġótürdūnü ġırsa beş milyona, on milyona şinci nirden çalacaķ? (12/92)

ġızım baķma şinci ĩsannāñ bĖle serbes oldūna, ġayseriye bir gelin gelirdi, iki sene ġaynatasınıñ yanında *ġonuşamazdı* yavaş yavaş fisil fisil ġonuşucaķ, 'hiş sesini duyurmuycaķ... (12/99)

asgellikde 'bi elbisiyi üş sene geydim belki on defa yamadım şu dizlerimi on defa elimizinen yamadıķ ayaġġabı esgi malını hēş ġóremezdiñ, yamalı yamalı ġeydīmiz ayaġġabınıñ esgi malını 'hēş *ġóremezdiñ*. (13/11-13)

şinci asgellik padişahı© vėrdikleri yēmē inan çoġu insan *yēyemiyo*. (13/18)

ġayrı öldü di^yn bıraķmışlar bi haber *alamıyıncı*. (13/30)

ayāmdan potini *çıķadamadılar* (13/43)

yōsa ğuş ğaķsın, yakınısıa ğıym olur düşer, uzağ ısıa ğuşbaşı olarak düşer *annadabiliyomu?*(19/225)

ermeniler de bahāda ār, batmanda hafif ‘ni^y *alabildilerse* ğaşmışlar.(22/34)

işde eviñ yakınında kimler gidēcēse falanca ğún hepisiniñ rahatca *ġedebilēcē* hamam hangisiyse misal ğadı hamamına gidilecek diy haber virilirdi herkes oña hazıllanırdı.(23/15)

ēr bunu *bařarabilēcēse* d’ōřür, yōsa ğözü kesmiyosa, ġalabalısa d’ōřmezlerdi.(23/146)

şinci yıķanan çıkar, yıķanan çıkar orda böcceler yanyana, bu hamama gidiş gelişlerde de acıoĥ böccü^y *daşıyabilecek* olan bebeleriniñ sırtına iķinde hamamtası olan böcce bālanırdı.(23/175)

yanındaki boyalı ev diy Ėle o zamanki *annamabileceġi* tarzda onu şiy ider, t’ārif idellerdi o zamanki insannar.(24/30)

Kırklareli Babaeski Merkez İlçesi ve Köyleri Ağızları

Yeterlik fiilin olumsuz biçimi işlektir. Olumsuzluk eki ünlüsü, şimdiki zaman eki gelince daralmaktadır.

adama cevap *vereme*.(1/4)

dōrusu *ķonuřamıyır*.(1/20)

küçüktü biz bunnāř gibi bi bilgi *edinemiyuz*.(1/26)

bizim o zaman işte ö nun iķin pek bilgi *alamıyó duķ* yani. (1/27)

onun gibi birāz cağillik bişey *ġöremiyoz* (1/28)

dā *ġeçinemiyuñuz*. (1/44)

hep pō maķça hep pōmaķ anlıyoşlaş ama *ķó nuşamıyoş* te bu tō řun anlıyoşum diyoş

ķó nuşamıyoş pomāķça di mi? (2/6)

ben on beş *yapamadılaş*. (2/45)

tek bi çocuk içki, pislik kendini *koñuyamadı* tam yaşācağ zamanı. (3/12)

atatürk karşıydı geldi işte alpulu'da edirneye *gidemedi*. (3/24)

būrda otuşuyom gelin yukārda şindi ben *çıķamáyāñm* yukārı ayağlaşım āřıyır. (4/45)

türkçe'yi beceremeyoşum ben. *beceremeyoñum* benim kaynanam vārđı hiç bilmezdi.
(4/64)

dün ben şo nuşuyom ben konuşuyom ama toşunnaş *şo nuşamiyo*. (5/14)

bi de üzölüyüz yani deprem şeyince çok çocuklaşda *topaşlanamıyi* hiç (9/6)

oluş ama gitçek kapçak *alamıyım*. (9/16)

oturdüm yerden *kalķamıyım* de onun için. (9/30)

annıyoşlaş ama *çeviremiyalaş*.(10/14)

bÊ çıbık *ķoyabilisin*. (11/53)

gidamadım ben ben oķula. (12/11)

bunun şadan *ķonuřamaz* (13/30)

birer teneke řey *bulamazdıķ* mısır unu ūtmeye yani. (14/39)

kimisi gelirkene öldü buralarda yola ēve *gelemedi* tirende öldü yani o gibi adamları
biliyim burda.(14/45)

biz o günner *yařamadıķ* şimdi biz o günneri. (14/58)

onu vallā şindi pek *annadamam*. (15/39)

valahi çağtaydı pek *bilemecem* tarihini demirķapı yaptılar. (17/3)

alaman türkiye'yi *vuramaz* dedi.(17/66)

bilmem ne bey ismi şindi *ātırlayamıyım*. (19/7)

buradan tabi artık hangi zaman *deyemēcem*. (19/17)

benim annemner mācır dīl ben *bilemem* be kızanım yerli tabi birada dōmuř büyümüş.
(20/1)

şindi *anlayamadım* cevap ondan *veremiyim*. kızanım varmış ama ben onnarı *bilemem*.
(20/22-23)

bırası harp'ten şalma yıkık yasık bi yer başķa başķa *deyemem* başķa nası annadayım.
(20/25)

ayāmıza tahtağ bile *alamazdığ* o fakirliklerle karşılaştığ. (21/25)

ama şimdi orası *bilemiyoruS* şimdi. (22/24)

e onu *bilemiyim* be yavrum bağar bağar onnar *bilemiyim* yavrum orası ama. (24/18)

Kırşehir ve Yöresi Ağzları

Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir. Olumsuzluk eki ünlüsü, şimdiki zaman eki gelince daralmaktadır.

bi dā de *ğoyduramadı*, ordan pörtdü. (36/84)

samanı da *bulamadığ*, samanı.(36/95)

-nerde buna *geçinemezdik*, işte neyse beni sevmezdi.(36/132)

kepek parası *bulamadı*; inek camıza. (36/104)

deneyi çıkaracağ yer *bulamazdın*.(36/213)

sākine gendimi *yiremedim* inan bağ.(36/232)

dur ben burıya inmeyecādim, *diyemedim*.(36/316)

gelemiyo, gelmiyo. (36/324)

orayı ĩ *hatirliyemiyom*. (39/2)

ğarısına *söyliyemez* sözünü. (40/15)

arada ğaldına perişan oldūna *dayanamadım*. (48/39)

ben sizi alırım, *yapamassınız*, didi... (49/5)

altın perçemli, ğız doğrunca, dēzeleri *çekemediler*. (49/14)

Tüm usdura buçā, *geçemeñ*, didi. (49/53)

getiremeñ dilelem çengiyi, didi. (49/83)

getiremesem de ölürüm, didi. (49/84)

dağolduğdan sona nōrecām bundan sona *ğurtulamam*, didi. (49/97)

bulamadım yapan usdasın. (50/74)

oñu *bulamadığça* saña yar olamam.(50/114)

atlarını goyacağ bi yer *bulamadılar*. (50/160)

geliyo burdan avradın bohçasını alıyollar, avrad dışarı *çıhamıyo*. (51/50)

asgerler, ordular şahin mintihasını sorar, *bulamazlar*. (55/44)

Vahide ğarı *gelemiyor*. (55/177)

daaları var, *hatirleyamadım* (55/213)

bu ğanı *yıhıyamıyollar*, barışlı olmuyo. (56/3)

arhadaş bu ğadar giddiñiz geldiñiz bir adamın ğanını *yıhıyamadıñız*. (56/5)

sen yıha ā diyollar, biliyoñ ñu madem biz *yıhıyamadıñız*. (56/8)

bu ğız da *gidemeyince*, yāni bu bi efsāne. (56/66)

bunuñ hiçbir kitabda yerini *ğóremedim*. (56/69)

artılı orasını burasını *bilemiyom*. (56/102)

eddim de yiyemedim ğaynanama *diyemedim*. (57/11)

ńofdüm, ğórdüm, dadını *bulamadım*. (57/33)

bi yamalığ bulup ğolumuza *vuramadıñız*, yoğudu. (57/41)

deñişirik, bulup *giyemedik* yoğudu. (57/42)

dadını *bulamazdıñız*. (57/48)

yastı atallar, yastın yolu, oturur ki tānesi yastı *ğaldıramaz*, ğahmıyo yasdıñdan. (58/58)

söyleye bilemem. (59/2)

ğızların ñapacāñ *bilemiyom* valla mēt. (59/66)

ortıya *getirememişler*. (59/168)

orā elimize aldığ mıydı, heradam ğarşımıza *çıhamazdı* ğavramada (61/80)

āzımızda da bir türlü amma kimse *şıdemez*, duman alır bōle. (61/81)

ayāmız yalıñ ahā heradam elimizden *dutamazdı*. (61/101)

neadar söylesem seni *övemem*. (65/5)

ğórdüm bir güzeli gāyet nazlıdır, *soramadım* gelin midir, gız mıdır (65/36)

ğoremessin aşılı buadar güzel dünyāyı toplasañ hepsini bozar (65/75)

bilemem hikmetin seniñ yāreden (65/83)

telgıraf çekseydiñ hemen geliridim/ ölenece *unudamam* bacımı (65/140)

bi cümle *ğuramıyordum* (66/27)

sen bir türlü *öğrenemesiñ*, bu işler zor dedi (66/34)

onuñ müsveddesini yazdım da o durumu o şeyi *bulamadım*, o heceleri *bulamadım* (66/52)

buña benim bôtçam musāyid olmadı için bir türlü basına *veremedim*.(66/59)

çarını *giyemeyenner* margurusaldı/ bañıñ hele şu felāñ işine (67/45)

anası ayağ bezi *bulamaz* çocuğ minetek ister (67/57)

iş *bulamayınca* gız gelmiyor (68/62)

onarda işletmeyince moturlar doñmuş, *şeydemediler*. (68/89)

gidemese gör yaar da yol virmesse oñu alaordu. (70/66)

biz de *ğuvamazdığ* odamız olmasa bile buñu yatırıdığ (70/68)

git de halilānın odasına yat, *diyemedik*. (70/73)

yāni o gelir, bazara *gidemez*, gış günü olurdu. (70/74)

binemiyom, binmeyen atı nıtsin (70/87)

yetişemese döner geliler. (70/94)

orasını *bilemem*. (72/4)

biz siziñ defteri *bulamadığ* diyince haremeyn defteri varmış bu yabannı arşiretinin.(73/16)

Kütahya ve Yöresi Ağzları

Yeterlik fiilinin, olumsuz biçimi işlektir. Şimdiki zaman ekinin daraltıcı etkisi bir çok örnekte görülmemektedir.

nişanda ne isteyösuñuz. buña *añlaşamamazlık* dâlür. (1/18)

ûnuñiçin zaten orlâda *barınamadık*, döndük geldik.(5/71)

ğızı *eyedememişlê*. (6/5)

yaü ben *içemem* de deyo... (7/9)

ğaşı gaşıyamañ; çöz *çözemeñ*, yırt yırtamañ . (7/42)

vâli *yapamas*, büyüK yerden *yapamassıñda* ğabâñ ğaliPefendi bu işi düzeldir.(7/72)

bi hayli bi z aman *yağıştıramadım*.(11/2)

kitabı yazākan aqlında *tutamazkine* hePsini (15/42)

nasıl ğonuşdunu ğarfi ğarfine aqlında *dutamaz*. (15/43)

bunu henüz *ışeyapameyos*. (19/39)

yağıbı tanırsıñ ya mēmed, *tanıyamıyonmu?* (23 /55)

hecabedemam. (23/63)

bilemediğim bi şe çövbab *veremam*. (23/153)

baña emir yok, ben tabır *gırdıramam* deerekden, biñbaşı cövbabı vēdi. (24/7)

bizi nēde yesir verilē , nēde öldürülē onu *bilemeğyom* dedi. (24/11)

itelyayada *yanaşamadıK*. (24/14)

bunu sökdürüseK sökdürüz, *sökdürümesseK* çanağgale ğalıyo. (24/43)

kimse *sökemeyo*.(24/142)

ordan ğaylı doleşdik, gine ingilize uleşdikemme *erişemedik*. (24/159)

ğarba *dutamadıK* ğaylı. (24/159)

gi'mişler çocuklar *yolamamışlar* misiri (27/21)

tilki gündüzleri *çıkamayomuş*, utanıyomuş .(27/27)

gavağdan *enemedim*,

dibinde *dönemedim*.

hoş geldin asger yārim,

ben seni *bilemedim*. (28/68-71)

ben yapamacen, bişē *veremecen*. (33/6-7)

o bakımında çok gadınnamış geçim *yapamaslā* aralarında bi geçimsizlik meydana gelir.

(36/37)

bunu bunnā hinci dayeneceKmi, *edemeceKlē* biliyon beñemme. (39/40)

hindi isrāil vā biyo orda, *çıkarameyolā*. (39/41)

işde *gonuşamadık* der, gonuşmaa lüzum yok deriz . (40/20)

bilemecen. (40/47)

yanamadım mı saña (46 2/55)

nasıl oraya gelince bōle fireni *dudduramayınca* kendini atyo şoför.(46/30)

ya bişē olur yatā gene bu işi *yapamayız* biz. (46 2/58)

hindīse altı sene geçimsizlig *yapamadıg*.(46 2/74)

bize orda yaş dāvasından *dudduramadılā*. (46 2/81)

e, dē benim torunnā vā, *everemecez*. (49/6)

ta'bi gışın *duramāyoz*, qar çoğ yaar.(50/3)

Malatya İli Ağzları

Olumsuzluk eki ünlüsü, şimdiki zaman eki gelince daralmaktadır.

ipi de boğazına dakmış. gettim ki bitmiş dizim gırıldı.*gaḥamıyım*.(1/27)

ben *gelemiyom* ki araba yoh.(83/10)

sen niye *yapamıysıñ* bañ bir inne girdimiydi acısından duramıyñ. (33/15)

kesince bi dışarının isimlerini *vuramıyoruñ* yanı bekim ki sen de bi köylü aylesiñ. (15/5)

gelin eve gelene gadar asla birbirinin yüzünü *göremiylerdir*. (20/6)

kimse *yapamaz* bizim memleketden başka sini bağlarım. (26/23)

çoñ tavlú heç *gañamaz*. (115/95)

nişannadıñdan sōña da gız erkeği daha *göremez*. (90/2)

biz beyle *edemek* buñu. (55/44)

ben beni *bilemedim* eyice. (123/40)

Nevşehir ve Yöresi Ağızları

Yeterlik filinin olumsuz biçimi işlektir. Yeterlik filinin olumsuzunda olumsuzluk ekinin ünlüsü bazen uzar.

hayır *annadamam*. Ben *sōliyemem* *becelliyemem*. (6/2)

“hinci biz *amelıyañdemek*” didiler (6/28)

yūsek fiyatınen mayene étduçun *yatıramıyoñ*. (7/2)

gış guñneri gar yağdı uçun onnar Nevşerine *gedemiyo*.(7/13)

bi hamile gadın *doğuramıyo* burada. (7/15)

gucāmda bir çocuñ gibi ne *gotüremem*. (8/8)

hamamda da *gedemedik*. (8/13)

on da koy yirinde *alamadıñ*.(8/14)

insannar kut oluyor *gañamāyor*. (12/30)

tābi çorap teni’ñöre de *bilemessiñiz*. (13/25)

bilemō musuñuz? (13/32)

bilemem ben masal neyin mektepde ne *oħumadıħ*. (14/13)

iki binā yapıracak varısa *yapdıramadı*. (19/5)

aceb adımı mı *bilemediler* ola, aceb nikāmı mı *giyamadılar*? (20/6)

gel gelelim tünnyaya geleli bunu başımıza daħarıħ bunsuz *beceremek* başımızı.(21/2)

şindi başım buna alışdı buolmayıncı gafamı neyi *beceremem* işde. (21/4)

kōde durmadımızdan gafamızı *beceremek*.(21/5)

gapılarınıñōne varıncı *giremedim*.(21/20)

sekmenūze gitmişler, on da orda, ikōlan da arħa sura gitmiş bunarıñ gapī
açamamışlar.(23/5)

benim tanıdımı onnar senin gafañ iyi dutmadı didiler onu *dutduramadılar*. (25/39)

bilemek biliyoñ ñu? (26/28)

onun yılığısından *evlenemedi* (27/22)

işde gayı onarı yaparım ben gayı bi iş *goremem*. (27/72)

“biz *garişamāyız*” didiler. (29/20)

“gardaşım görüyoñ ya” didi “işde, çoħ ūraşdı *yiñemedim* fi’lan” didi. (29/162)

rüzgarıñ oğünde ben de *yilemem*

āşığım amma saz çalması *bilemem*

bōğün kederliyim asla *gulemem*

işim tersine döndü arħadaş. (30/64-67)

o zamanıñ behrinde biz oħuyamadıħ, *çalışamadıħ*.(31/2)

ıclı da oħumuşlüm yoħ da pek ince gonusma *yapamam*. (32/15)

berber bunu *taniyamamış*. (38/13)

arabacı da bu sefer bişī *söyliyemiyor*. (40/9)

Tābī *bişiyāñmadamazım*.(41/2)

çamaşırdan gayrı bişî *yıhıyamazıh*. (41/2)

çalışamadımız vahıd da otururuğ. (41/5)

gédemedmiz vahıd tabî yatarıhevde.(41/10)

ben masal *bilemem*, tabî *bilemeyincik* bu zorunan söylenmez ki.(41/26)

çalışamadımız vahıd da aş galırığ.(43/4)

o meselî birağ *bilemezim*. (43/23)

tabî hêç *aînadamazım* gafam yoğ.(43/23)

“demir çarığ delinincâder demir asa aşınıncâdar ben sevigilimi arıyacâm,*bulamasam*,

eğır *bulamadım* müddetçe başım, alıpgidecâm. (45/62)

kiprit de *bulamağ* ateş getirrik goñşudan. (47/1)

erhamdüliâ onnar bize bişî *yapamadı*. (48/21)

gızı bir yol bulamamış başını *gurtaramamış*, *gurtaramadı* gibi gediıyor ondan sōna bir marañoze varıyór. (50/13-14)

nâdarossa bizleriñ dişler sâlamolmadına lafi *geitiremiyoğ*. (54/8)

biz hindi bēşinci sınıfdan çıhınca *oğudamăyoğ*.(54/31)

merediñ birinağlım *ētiremedim*.(55/38)

yō hêş *yörüyemen*. (57/2)

iki keleme *alamadı*. (57/25)

onnar bizim gibi alışgın olmadına yapî (yapığ) *dutamıyoru*, *hağedemiyoru*. (58/14)

üce dā başından *indiremedim*,

yönüñü yönüme *döndüremedim*,

öyle bir yosmayı *gandıramadım*.(58/38-40)

idāremizi *yapamığ*, idāre idemîk. (62/52)

ê nōrelim bi sabın *almıyōrığ*. (alamıyoruz)(62/62)

asdaplar bahalı *alamıyoĥ*.(62/110)

gıĥ para iküruş *çıĥardamıyodur*. (63/48)

siz gëtmeyinci *gëdemez* o. (65/49)

temizlik *yapamaĥ* ya! *yapamaĥ*, şëriñ temizlîni *bulamaĥ*. şëriñ gëydi elbîsey
gëyemek.(66/85-86)

Ordu İli Ve Yöresi Ağızları

Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir.

egercem ġarı evde iyi diyil ise sen dünyayı da eve getürsen *gëçinemesin*. (49/249)

burada *yaşıyamaĥ* demişler. (10/26)

bazara *gidemiyoĥ* dâ. (58/7)

hëç pazara *gidemedük*.(58/7)

ġurbeT olmadan *gëçinemez*, yani imġanı yoĥ. (58/12)

Osmaniye Tatar Ağzı

“al-”: Muktedir olma ifadesi taşır. Zarf fiil ünlüsü ile yardımcı fiil ünlüsü genellikle birleşmiştir.

kitap niġik eliñe geġse , şoniñ, avıl yerinde şolay *oĥıyaalasın*. (7/3)

anın için, şehitlik aylıġı da *alalmadı* annem. (7/55)

alar da yanalıysın bizge selam *süyliyelmez* mi aynımaġandır, didiler miña. (13/18)

ol doġtor, bol doġtor, ĥocaġarı ilâcı dirken, anın şeyin *tabalmadıĥ*, ilâcın. (16/15)

bir iyilendirdiler, ol *keġinelmedi*, ayırdı, bir balası ĥaldı.(16/38)

kúyibiz bik heybet amma, ille eniyim bile babamın hasretliğine *dayanalmıyım*.(16/46)

kúrseñ *tanıyalmassın*. (16/207)

hükümetniñ şeytken, belirli bir raqamı bar, anı *kiçilmiysiñ*. (21/169)

Sivas ve Tokat İlleri Ağızları

Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir.

Babası coblayı eline alıyor bir gaç yere batırıyorsa da, daha *dutâmiyor*. (1/20)

Emme_ı ki, *söyledemezsən* boynunu cellat ettiririm, diyor. (1/48)

yoğ baba *bilemedin*, gafadır adamı gezdiren, gafıya düşer deyör. (1/94)

On beş sene bir âdem *yâşyamaz*. (3/20)

Maşalaynan, onunnan *əqmēni* uzadıp veriyor, yanna *varamıyor*. (5/63)

Tābī gorhusundan aslanzādē *söylüyemiyordu*. (5/312)

Memmet *ğedemedi*. (8/34)

Arhadaş bugün ğine işe *ğedemedim*. (8/39)

Bir bi_ışeye *bağlyamiyollar*. (8/66)

Şu seççadeyi şu ğamçī *bölüşemiyoruğ* deyör. (8/88)

Onnar da netice bir garer *veremiyollar*. (8/118)

Pātşàn oğlu ben buraya ğiremem dedi. (12/43)

nağader hoca varısa bunun derdine dermen bulamadılar. (12/58)

Tekirdağ İli Ağızları

Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir. Şimdiki zaman ekinin daraltıcı etkisi bir çok örnekte görülmemektedir.

çünkü tarla *uzamayo*. (BM 1/25)

iyi bostan aldık, yalnız iki sene oldu, bostanlar, karpuzdan kâr *sağlayamayoz*.

(BM1/33)

dāmat bires zayıf olursa gelini *taşıyamazdı*. (BM 1/63)

muvaaffak *olamadık* déye. (BM 1/309)

geldik ordan deyo, *bastıramadık*. (BM 1/311)

(ayçiçeği) işte şu otuz dõtlerde geldi, kesin *bilemiyom* târi, ondan sōra dāttı. (BM 1/513)

meselē yemē ekmek *bulamıyo*, yemē ekmek! (BM 1/524)

bi şey *diyemem*. (BM 2/3)

güzel *yazamadık* bu şeyi be, güzel bi şey, atıra ğalsın déye ama...*yazamadık*. (BM 2/40)

vallā, nasıl, nerden geldîni *bilemem*. (BM 3/1)

ama dā evel olurduysa ona bi şey *diyemem*. (BM 3/33)

vakit geçirilerdi. z^ate kâveye *çıkamassın* kovalāla. (BM 3/171)

kürt üzümü derler, kalın kabuqludur, eşek arıları efedersin, deler onları, kürt üzümünü *delemez*. (BM 3/301)

ani ne kaçması vardır, ne göçmesi vardır, ne de kötülük gelceni, z^ate kimse āyalini *edemez*.(BM 4/10)

şeyirlere *soğulamamışlar*, ermeniler, rumlar, bulgarların yerleşim yeri burası.(BM 4/35)

kaçamamış çoluğ çocuk.(BM 4/42)

ama dedi o, bana insanlık yaptı dedi, ben ona aķāret *yapamam* dedi, müyim olan insan olmak.(BM 4/139)

kendi komşumuzu *çekememezlikten*, asetlikten.(BM 4/145)

ē, babannem sādı benim, dedeme *yetişemedim* ben, amcam azır askerdi.(BM 4/157)

şimdi alevî olabilmek için, tariķatçı olabilmek için, önce şeriyat sonra tariķat.(BM 4/173)

başkası kabul *edemiyü*.(BM 4/201)

sen, cennete *giremezmiş*, neden *giremez*, babasının çiflî o.(BM 4/234)

inönü girdî er arbi *ķazanamadı* diye bi olay yok.(BM 2/242)

biribirine *tutturamadı* için, incil onun için geçersiz.(BM 4/269)

saddam'ı elinde oyuncak buldu, onu almasa *yaşayamayacak*.(BM 4/345)

gelemēyiz, gidemēyiz. (BM 5/23)

dünyada *barınamam*, adam biraz şeytan kıllı biliyosun.(BM 5/256)

ben inanmam ona, o olurmu yā, *yüzememiştir*, paralā senin ellēleni.(BM 5/270)

o yemē, o tadı dā *unudamayım* be! (BM 6/166)

bin lira da al, bu da mazot dedi bis "afa çalıştıramadık, bis korktuğ *çikarameycēmizi*,
çıkaryüz altmış teneke bθyday.(BM 6/238)

güme yaptırdım meraya anadın mı, kışın bōle göl olsun, kolüba yaptık, bi tāne soba
kurduk, başlarını *alamadık*, gelmedilē.(BM 6/283)

cenab- allā, sırtını yere getirdi, başkası, kimse sırtını yere *getiremedi* déye yazıyo
taşında, üseyin pēlivanın.(BM 6/343)

şimdi su dökücēn geliyo, namaz kılcān geliyo, *kılamayom*, o heyecanla beyā,
kıyamayom şeyi, *bırakamayom*.(BM 6/393)

geldi, bizi, bi kaç kişi aldı, gittik, babamın kabrini bulursanız dedi, size ne iyilik
yabicāmı *bilemem* dedi.(BM 6/436)

gezdik gezdik, yok, yazılı bi şey *bulamāyoz*, taşı var, oğuyamāyoz.(BM 6/437)

gün olur ekmek *bulamazlāmış* aç yatarlāmış.(BM 7/5)

te bu meftā dirilirke, birden gençleşmiş, güzelleşmiş, yaşıklı olmuş, bakmā
doyamassın.(BM 7/49)

kız annatmış, taş gārikin *dayanamamış* çatlamış.(BM 7/69)

verdikleri zaman paralarını *alamıyular*.(GA 1/86)

biz buna ayak *uyduramadık*.(GA 1/237)

işte bunlar da lise çālarında veya ortaöğretimde çocuklarını dersānelere
gönderemedikleri için liseyi bitiren çocuklar, üniversteye *giremedi*.(GA 1/296)

oğulda da başarılı *olamadılar*. (GA 1/301)

üniversteye *gidemediler*.(GA 1/302)

en azından dört sene beş sene masada *oturamıyo*.(GA 1/406)

ben sana şimdi karanfilin nerde oldūnu, nasıl yetiştini, söylesem dedim,
bilemezsin.(GA 1/432)

ēr u ocalarım olmasaydı belki de biz *duramacaqtık*.(GA 1/499)

unlar olmasaydı belki de liseyi dāyi *bitiremecektik*.(GA 1/503)

üniversteyi *bitirememenin* halen dā ezikliğini hissediyim. her gün kahloluyum.(GA
1/507)

ne zamansa *bilemiyüm*, tārini mārini bilemiyüm de ilk ismi kırtkocaköy.(GA 2/25)

şimdi çok eskiyi *bilemecēz*, tarihi eserleri ama...dā îtiyarlar var yukarki kâvede.(GA 2/35)

yā, çocuk tā ilkoğulda *oğuyamay* dürüs ki.(GA 2/55)

bizim yazın gel buraya serinde *duramazsın*.(GA 2/76)

devlet bakalım, ğastelere bakarsan mazot şēdiyo çifçiye ama nasıl vercek *bilemiyüm* şimdi...(GA 2/130)

veriyi veriyi ama alıyız alıyız *ödeyemiyiz*.(GA 2/140)

ātığın *bilemiyiz* ki, zamanın katırcıları..(GA 2/350)

öldürememişlē. (GA 4/150)

(inecik'in belediye olması) *olamāyı*, iki oldu... (GA 4/157)

recep bey şeyleri *oğuyamāyı* pek ama: “antalyalı mirliwa s^ayit hüseyin paşa tarafından yaptırılmıştır.” (GA 4/166)

biraz o sanat o"ulu"nu falan bitirdi, ilersini *oğutamacāz*, ben oğumacam, askere gitçem dedi. (GA 5/80)

yoğ ben şunu *yapamam*, bunu *yapamam*, dur öleyse şasabada. (GA 5/96)

sonra onun önüne de geçemēyi eralde. şasaplar dā pālı satarmış. (GA 5/117)

biz z^aten tarımlan *geçinemeyiz*. (GA 5/119)

şarpuz satıyız, biz de etkilendik ama (çernobil'den) şimdi düzeldi, şavruldu iç *iyemedik* bi sene. (GA 5/276)

haberci olmadan o işi *yapamassın* kolay kolay. (GA 6/81)

artık buraya kimse bi şey *diyemez*. (GA 6/91)

tanyamassın ama, kendi çocūnu *tanyamassın*. (GA 6/116)

Urfa Merkez Ağzı

Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir.

sebbahtan attırsa ağşama kâder bi tene *yapamaz* (1/16)

kimse çırağ *yetıştıremedí* (1/29)

çalıştığ çalıştığ bí şey *yapamadığ* (1/34)

yapamadığımız ^c acebe dürüstliğimizden mi yoksa rızığımızın darlığından mı? (1/34)

yoksa neden olduğunu ben de *çözemiyem*, niye *yöriyemedi* h (1/42)

yok oğlan tarafınan yalnız kadınları görebilir, erkek kısmı *göremez* (1/90)

onı *bilemeyeceğim* (1/101)

ële herkes *ah*la *gedemezdi* (2/17)

para *kazamanamadı* h (2/45)

haşa benim Rebbim bu *olamaz*. (3/39)

bi türlü bi şey *yapamaz* (3/75)

madam senin Rebb'inin emriyse ben senin Rebbine *karışamam*. (3/192)

sen şeytansen, beni *kandıramassan*. (3/199)

herhalda baba şefkati var bende iyi *süremiyem* (3/219)

şimdi dünyeyi kazansan *h*erini *göremesen* bereketi *göremessen*. (5/6)

daha fabrikasına gêtse o sakat yer *bulamazlar* (6/36)

birini ödiyemedi h, *bağlattıramadı* h (6/74)

o gece tavafa *gidemedi* h. (7/36)

ben daha sayıların *sayamam*. (7/43)

biz sizin *oh*duğınız şivenen *ohyamıy* h. (9/9)

Urfa'da biz *ële ras*lyamadı h. (11/14)

*ëyi ba*hamadım. (11/26)

dëyi ki mesela: *kesemiyem*. (12/2)

zatan onlar olmasa eti *şë edemezsen* (12/40)

he uşah ben yolımı *göremiyem* (14/43)

orda da muvafak *olamadım* (16/7)

günlerce *bële sarmış dögmüş olmamış*, *yapamamış* (19/21)

yani daha başka *göremez* (21/74)

hepsini bi kereden de *kızartamazsan.*(23/67)

şimdi nerde ağı *bulamazsan.* (25/19)

daha başka bi iş *yapamıyız.*(26/13)

bu mal tezgehın üzerine gelmiyene keder ben bi fiyat *söyliyemem.* (27/22)

kelbime tohandı mı ben seni zikrullayı *yapamam.* (32/19)

nere gétse ekmeğ *bulamadı.* (32/22)

ya Eyyüb dedı, sen açsan bişè *bulamadım.* (32/25)

kocam gemliye çin ben kapı kimseye *açamam.* (33/70)

biz nemeħremiğ, biz göze *görünemeniğ.* (33/82-83)

bèğime danışmasam hèç kimsiyi içeri *alamam.* (33/157)

padişahın evi onun bèle çerçisi *olamaz.* (33/184)

dèyemem dalda yeri. (35/89)

è geri döndi, bu sefer nere urğadısa fayda *bulamadı.* (36/14)

azığ *bulamadım* (36/22)

yoğ, şöle ben ħamama *dayanamıyam.* (37/38)

Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları

Yeterlik fiilin olumsuz biçimi işlektir. Olumsuzluk eki ünlüsü, şimdiki zaman eki gelince, genellikle, daralmaktadır.

o arabayı *çekemez* deyi beni.(1/170)

hani kimse *garışamasın* deyi.(1/189)

cânāballah işde *vèremedi.*(1/227)

- bi seFē olūsam ölēcem ikincide, üçüncüde *atladamam* canı arçuk.(1/275)
- biz olmáyádúk araba *alamaz* dedük.(1/295)
- bi aldı onnarı *duřdūramazdikiño*. (1/305)
- ben ölüncè ğātiyen *yapamaz*.(1/307)
- Ėe, yapsaz eyi ama *yapamayacaķ* ki.(1/314)
- topláyámadı gene sōnadān hatillānı bunların *ġiramadı*.(1/393)
- bu uşahlar ev *yapdıramaz*. (1/348)
- hinci baķ bu uřaķ zornan *aldiramazoña*. (1/353)
- kimsenin lafñı *ġötüremiyom*. (2/32)
- düşünüyom sabaha *ġada ūyamiyom*. (2/33)
- hē şeyi *bilemñyomđl*. (3/55)
- satáyim ammá siz buna çoġ para *vèremessiñiz*. (5/31)
- ya kesmesini *bilemediñ* ya çalmasını (5/115)
- siz *édemediñiz* sıra bende. (5/120)
- yanımda hep çocuk bulundurámıyom, eve de efendim insan da *bulamıyom*. (5/169)
- ġoydum ġuveyi ne olduunu *annıyamadım* kı. (6/29)
- Ėarı da deyme ġızları *beyenemeyomuş*. (7/11)
- nèrè gitse ġız *beyenemñyomuř*. (7/11)
- o kópekden ġorġuma *ġeçemeyon*. (8/47)
- üsdüme yarıřıyè emme *yapmèya*. (10/7)
- yörñyemèyodum* řab řab düşüyodum. (10/25)
- sen de habısanedesin hiç *gidemecèsin*. 11/98)
- Ėalķamadúk* başımız ġalķmadı ātuk.(12/10)
- başka túrli *oķıyamadık*. (12/28)

evlere *giremedük* görhüdan.(16/18)

yarın biz boş *daramayüz*.(19/94)

yapamassağ, mesela aç ғalmak varortada.(19/100)

pātiṣāhīñ adamnarı ғızı kesmē *ğyamamısla*. (21/8)

çivicinin yanına *yağlaşamamış*. (21/12)

onu da bi yere *ğuyabilisem*, biraz ferağlāycim. (25/13)

başğa *bilemeyon* ben. (27/25)

yani tüfek *atamāmısnı* gelenlē? (27/43)

ğöremesem ne atayın. (27/44)

ğözlerim almaya *bilemeyon*. (27/46)

kimisi ev yaptı, kimisi ev *yapamayan* ғaldı ertesı sene yaptı.(29/7)

babam fağırıldı *oğdamadı*.(29/58)

vā evde hepsi emme *bilemıyom* kı.(29/58)

“ğúveyi bey damdan *çıkamaz*, ғelini alıp *ğaçamaz*” der. (30/22)

Yeterlik Fiilleri Sonuç:

1. Muğla ili ağızında, “u-” yardımcı fiili üzerine –mA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle kurulmuş yeterlik fiili örnekleri görölmektedir:

yarın bizi *ğaliyuma-mıñ* tütünü yādımēmē? (Mğ.73/10)

tütün *diziveyuma-mıñ*? (Mğ.73/11)

sān *ğaliyuma-mıñ*? (Mğ.73/13)

2. Kars ili ağızlarında birçok örnekte, “bil-” fiili düşürölmeden ve üzerine olumsuzluk eki getirilerek yeterlik fiilinin olumsuz biçiminin kurulduğunu tespit ettik:

tüy döşek üstünde *yatabilmenem*.(Kr.7/25)

üş yıllığ sebiye *çatabülmenem.*(Kr.7/26)

dayahsız adımım *atabülmenem.* (Kr.7/27)

bu padişah dediki vezire “vezir, biz bunu *aparabilmerih*” (Kr.49/47)

bu da çoğ gèzir; bahır ki *bulabilmedi.* (Kr. 51/10)

durdu her terefi aradı, *bulabilmedi.*(Kr. 59/23)

Deme dövlet dīdi *gēdebilmedi* (Kr. 62/21)

bu bahdı dağ çabalıyabilmir, *eyliyebilmir.* (Kr. 65/24)

kişi *gonuşabilmir* gorhusunnan. (Kr. 65/46)

o zaman gene bizim badronumuz azıdı,*bulabilmedih.*(Kr. 71/14)

oñuyabilmiyeceğsen. (Kr. 74/16)

bir yanan harami başının atını *tapabilmirdi.* (Kr. 74/34)

4. Kırşehir ağzında da bir örnekte olumsuz durumda “bil-” fiilinin düşmediğini gördük: *söyleye bilemem.* (59/2)

5. Ordu ili ve yöresinde, fiillere gelen yardımcı fiillerden yaygın olarak kullanılanı yeterlidir. Bunun dışında fiillere gelen yardımcı fiiller pek kullanılmamaktadır.

6. Ordu ili ve yöresinde, yardımcı fiilin ilk sesinin “b-” olmasından dolayı fiilin kök ünlüsünün büyük çoğunlukla yuvarlak dar olduğu görülmüştür: *bağabülüsüz, bulubülüsün, cızabülüsün, galabülür* vb.

7. Osmaniye-Tatar Ağzı’nda; “al-” muktedir olma ifadesi taşır. Türkiye Türkçesindeki “bil-” yardımcı fiilinin fonksiyonundadır. Zarf fiil ünlüsü ile yardımcı fiil ünlüsü hemen hemen daima kontraksiyon sonucu birleşmiştir:³³ *oñıyaqalasın, tanıyalmassın* vb.

³³ Fatma Özkan (1997): *Osmaniye Tatar Ağzı*, TDK Yay., Ankara

8. Azeri ve Terekeme ağızlarında yeterlik fiilinin olumsuzunda “m” üzerinde ikizleşme olduğunu görüyoruz:

Başğa adam *gelemmez*. (56/44)

Bir seneden sora *dayanammedih*.(71/6)

Bizce bu ikizleşme; Azerbaycan yazı dilinde “bil-” ile yapılan yeterlik fiilinin olumsuzuyla, Türkiye Türkçesi yazı dilindeki şeklin ortak tesiri altında meydana gelmiş analogik bir hadisedir.

9. Derleme Sözlüğü’nde yeterlik fiilinin, bazı örneklerde deyimleşmiş olduğu görülmektedir:

kıyışamamak Göze alamamak: *Sana geçen gün bir şey diyecektim*

kıyışamadım. (*Düzce-Bo.; Çayağzı *Şavşat-Ar.; Bozburun-Mğ.)

kiflileyebilmek Bir işin altından kalkmak, başarmak: *Hasannañ güleşmeyi*

kifliyebilirseñ mi? (İrişli, Bayburt *Sarıkamış-Kr.)

getirememek Anımsayamamak. (Dereçine *Sultandağı-Af.)

yiriyememek Yürüyememek. (-Vn.)

10. Efrasiyap Gemalmaz Erzurum İli ağızları için; özellikle (-y)a/ -(y)e/ -(y)i ekleriyle yapılmış zarf fiiller üzerine bazı fiilleri getirerek yapılmış birleşik fiiller bölgemiz ağızlarında Türkiye Türkçesi aydın konuşmasına bakarak seyrek kullanılışlı sayılırlar. En yaygın kullanılış (-y)a bül- ve olumsuzu -(y)ama- bazen de -(y)a bülme-)iktidari kuruluşuna aittir. (Örn: alabüldüm, alamadım, alabülmedim) demektedir.³⁴

³⁴ Efrasiyap Gemalmaz (1995): *Erzurum İli Ağızları*, TDK Yay., Ankara: s. 374-375

ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA SÜREKLİLİK FİİLLERİ

Süreklilik Fiilinin İsimlendirilmesi ve Fonksiyonları:

Esas fiilin -(y)A, -(y)I, -(y)U veya -(y)Ip/ -(y)Up zarf fiilli şekilleri üzerine esas fiilin anlamına “süreklilik”, “devamlılık” anlamı katan dur-, gör-, ko-/koy-, kal-, gel-gibi birden fazla yardımcı fiille yapılan birleşik fiillerdir.

Süreklilik fiillerinin isimlendirilmesi ve fonksiyonları için aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır:

Tahsin Banguoğlu	“Sürek Fiilleri; -oluş veya kılışın zaman içinde durma veya hareket halinde sürdüğünü gösterirler; gel- geçmişten bu yana; dur- ve gör- geleceğe doğru; kal- şimdiki zamanda süreklilik ifade eder” ³⁵
M. Kaya Bilgegil	“Sürerlik Fiili (İstimarâ Fiil); -eylemin devamını ifade eden fiillerdir; üç çeşit sürerlik fiili vardır: 1-Eylemin geçmiş zamandan sözün söylendiği ana kadar devamını ifade eder. 2-Eylemin gelecek zamanda devamını ifade eder. 3-Öznenin eylemde devamını ifade eder.” ³⁶
Baha Dürder, H. Ediskun	“Sürerlik; -sürerlik” ³⁷
Muharrem Ergin	“-deneme, süre, devamlılık” ³⁸
Haydar Ediskun	“Sürerlik Fiilleri; dur- ve koy- sürerlik, devamlılık; gel- geçmişten sürüp gelme; beklenmezlik, apansızlık; git- şimdiki zamandan geleceğe doğru sürüp gitme; gör- çaba, özen, önem; kal- beklenmezlik görüntüsü içinde bir sürerlik; geçmişten sürüp gelme; anlamı katar.” ³⁹

³⁵ Banguoğlu, 1979: 155

³⁶ Bilgegil, 1982: 281

³⁷ Dürder, Ediskun, 1978: 121

³⁸ Ergin, 1980: 387

³⁹ Ediskun, 1980: 232-234

Tahir N. Gencan	“Sürerlik Fiilleri; -sürerlik” ⁴⁰
Nurettin Koç	“Sürerlik Bildiren Birleşik Eylemler” ⁴¹
Zeynep Korkmaz	“Süreklilik Fiilleri; esas fiilin -(y)A, -(y)I ve -(y)Ip zarf fiil biçimleri üzerine dur-, gel-, kal-, gör-, koy- (ko-), yardımcı fiillerinin getirilmesi ile oluşturulur.” ⁴²

Edirne İli Ağızları

bi bahtım āmed āga *gelip duruyu*. (21/26)

yaslamış kulaqlarını, patlatmış gözlerini ayvan bize *bağb duruyu*. (21/70)

yutkunmuş kalmış sen demiş bi vezir ol da demiş bunu bilme. (24/44)

devlēlen yedi kārdaşın üçü şehit düşmüş, dördü boyuna *ūraşıp durū*. (25/220)

undan sōra bi goca ğarıya eline gülüzardan bi mendil *alıp duruymuş*. (25/265)

eşkiyalar önümüze çıktı, soydulā, paralāmızı aldılā, gözlēmizi de oydulā, ben boralāda
mekildeyip duruyüm. (25/309)

birikay içinde gözüm bağ bağ duman *indi kaldı*. (33/62)

Erzincan Yöresi ve Ağızları

o *ğaynemağda olsun* biz herle çaliyuğ unnan. (3-34/26)

dönüp dönüp durir. (5-23/8)

⁴⁰Gencan, 1971: 198

⁴¹Koç, 1990: 281

⁴²Korkmaz, 2003: 152

Erzurum Ağzı

analığı da ğaş di, oni ordan niye çıhartdın diyende, bu çocuĝ *aĝlamiya durdi*. (2/171)

o hâş aldırır, *gelmiye durır*. (3/23)

sabah açılır, sırma saçın babası gelir, *şaşır galır*.(4/104)

Güney-Batı Anadolu Ağzları

Güney Batı Ağzlarında kullanılan "... + -A + -ıb, Ub, -Ip, -Up batır" dikkati çekmektedir. Güney Batı Anadolu ağzlarında, "yörü-" yardımcı fiiliyle oluşturulan yapıda, zarf fiil eki -p'nin etkisiyle yardımcı fiilin ilk sesinde y->b- değişmesi olmuştur. yörü-, Türk dilinde şimdiki zaman oluşturmada sıkça kullanılan bir tasvir fiilidir. Yazı dilimizdeki şimdiki zaman eki de aynı fiilin ekleşmesiyle oluşmuştur. Bu fiil, Türkmen, Kazak, Kırgız ve Nogay Türkçelerinde de şimdiki zaman oluşturmakta kullanılmaktadır.

Güney Batı Anadolu ağzlarında "otur-" yardımcı fiili süreklilik anlamı vererek tasvir fiili kurmaktadır.

gätiriP duru baĝ çocūma. (Mn.2/24)

burta *durmēp durudu*. (Mn.2/24)

makinalilänän öilä sässiz *diñmēp-durumuş*. (Mn.5/10)

kärämitläri *gözäriP duru*. (Mn.9/27)

orda *baĝırıP-duru säsläniP-duru*. (İz.17/43)

ātmiş gälmiş *oturTdura-gomuş*. (Af.29/8)

pulislär *dönüp duruyo*. (Af.37/23)

onnar *gälmäktussuñ oñtan gäli-virüyävä*. (Af.37/36)

ātmiş gi'miş *dävē ihdırı-gomuş löñgüdäk*. (Dz.39/61)

- o masaṭṭiñ şahbeṭisini areyō bān *bilib-oturun*. (Dz.39/85)
- iki hırsız äv soya *gidiP-bārı*miş. (Dz.47/6)
- hambaṭ MämāT arķıṭarına daķıṭmış “bān di *gidiP-bārın*” deyä. (Dz.47/7)
- bi zañginävini vāmıṣṭā. iki hırsız yuķarı *soyuP-bārı*miş. (Dz.47/8)
- hambaṭ MämāT mı’ṭāñiçini girmiş, havanı *çaṭıp-bārı*miş. (Dz.47/9)
- sān näyi gāldiñ, nā *çaṭıP-bārı*? (Dz.47/11)
- çıķardı zaman hambaṭ MämāT bi hırsızṭı dā *varıP-bā*. (Dz.47/15)
- yuķarı üs gaTda bi hākimnān *sāviṣiP-bārı*miş ävin gāsı. (Dz.47/17)
- yatıP-bārın* deyä *yatı gomuş*. (Dz.47/18)
- ğaryōṭa *yatıP-bārız* deyä yataķan hambaṭ MämāT bi düdüK öTdürmüş. (Dz.47/20)
- ğunaṖda hākiminān mahkimä *oṭuP-bāta*. (Dz.47/31)
- bānim äväldānıdın pusadım *deP-batırı*. (Dz.47/32)
- bān yülüKdā borzan *öTdürüP-bādım*. (Dz.47/35)
- hākim *dāliriP-bā* bū deyä *kōṭā-veriyo*. (Dz.47/35)
- biliP-bāmın* ya *noṭuP-ba* Hacca. (Dz.48/12)
- nēlāP-duruñ* ğañnı *ğāliP-bā*. (Dz.48/12)
- āñ şunu baṖ “*gidiP-ba*, *ğāliP-ba* deysiñiz dēyo. (Dz.48/13)
- “ğalām yazā *yazı tutāsıñ* göğdāķıṭdıız *ķaş*” demiş. (Dz.49/5)
- ğörizi suyu *gidiP-bārın*. (Dz.49/38)
- ıķitaP-mı *oķuP-bāsıñ* hindi sän? (Dz.49/45)
- biz *ālaşıP-bārız*. (Dz.52/3)
- kālōṭan ğapınıñ sürēnā *açıb-bā* hākiminiñ yannı *kālōṭan yatıb-bārı*. (Dz.54/31-32)
- şindi *ğaçiniP-bāṭ*mış. (Dz.55/63)
- yatañ *oṭub-oturu* soğuṭuṖdu *yat-oturu*. (Dz.56/18)

gälib-bāz *duru-ġo*. (Dz.56/18)

bānim pēnirimṡā *isṡanib-oturu*. (Dz.56/26)

iṡläyān yoḲ äkinnämiz *ġurub-bā*. (Dz.56/29)

ölū *deġ-vatıdıK*. ölünün çjārinā *yazı-vatıdıñ* ya. (Ay.59/14)

hān aṡıñdı *dutu ġo mānaṡımdın gidi-veri*. (Ay.59/17)

e mān nidānōlü *dēP duren?* (Ay.59/57)

ġarı ġarı *yaniP-börüz aġaḲ sönüP-börüz*. (Ay.59/58)

munnā ġuyunuñ başındı ço'cu *dutu-ġosuñṡa*. (Ay.59/60)

yeñi *yapıṡı-batan* ävi giTcez. (Ay.60/44)

ġünāc aṡmicäK *māṡa dēP-durudun*. (Ay.60/44)

kōman ya mān köġ bütün *yani-vatı* sandeTdim dā (Ay.60/46)

daķınısañ *zıṡcana daķını-ġomuṡ* dēlä hānä. (Ay.60/47)

anā bakṡeñ ya ġaṡıdan bi dāvi *ġäK-ġälĪ* bizim çocū çinicäK ya. (Ay.61/18)

ahā iṡdā sän nā *iṡläyi-batıñ* bizim iṡimiz dā böla. (Ay.64/10)

ġäldim burıda bibuçukaġ otudum, *gidi-yatırım*. (Ay.64/13)

yiyi-batı bunnā, onnā bizim oṡādan (Ay.64/16)

sāniñ nālinā mi *ġüdüb-börün* bān! (Ay.68/40)

“edān buṡu” deninnān *deP durmasıñ* dē ġızımıṡ dı e'miṡ ālini vēmiṡ. (Ay.70/5)

ġüccük bāyimiz acıdan topraḲ *yaṡaP-barımıṡ*. (Ay.71/22)

döṡ *ġızardı-batımıṡ*. (Mġ.72/2)

ġālin ġālin *ġāliK ġāli* / zaṡım ġālin *ġāliK ġāli* (Mġ.72/22)

yarın ġini-mi *ġāliK-ġāliñ?* (Mġ.72/30)

nidān davranıyomañ toP gibi *oturu-mu-batıñ?* (Mġ.72/33)

oturu-ġoma. (Mġ.72/33)

kōdān gāliK-gōrin hāman dōyoz. (Mğ.73/2)

baççamıza çapilē gidiP-barıs. (Mğ.73/14)

ñēdiP-bāsıñ ğı? (Mğ.73/33)

borda yatı-ġo. (Mğ.76/23)

Kars İli Ağzları

bir ġıllı el bennen *gidir gelirdi*. (23/54)

ben bunnan *duta duta ġederim*. (45/39)

Kayseri Merkez Ağzı

varmışki çeñesi bĒle ġıvışlıyıp duruyo.(23/55)

“herif, işde d’üñüller ikide bir gidip gelip duruyollar, bilmem işde kimlerdenise...”(24/114)

şinci diyelim ki misāfiller dāvet ēdildi, gelicekler, onnar hazıllana dursuñlar; burda ġız tarafı dikeşleri de dikdi, evi de d’ōşediler.(24/480)

Kırklareli Babaeski Merkez İlçesi ve Köyleri Ağzları

babannemin āreti bu insan āni devamlı *gidip geldīmize* ben tanıyām yani. (13/1)

Kırşehir ve Yöresi Ağzları

ikimizde dā yini *yetişip gelik*. (29/3)

ordan zilli ókúzleri *alı ġoymuşlar*. (29/62)

ġaranı derenin içine girdiydim sākine, *saralıb duruyo*. (36/227)

dēzelerin *dura dursun*. O zamāna ader diyo pātīšāha dāvedjidecān diyo dilelem çengi.

(49/130)

ğoca ğarı *gide dursun*, biz gelelim onnar orda ğaldılar. (50/170)

bunnar orda *yata dursunlar*, bir duman çökdü. (50/197)

o orda *yata dursun*, biz gelelim ğızlara. (50/235)

asger ğúlzar hanımlen *harbide dursun*, biz gelelim şah ismāyile. (50/242)

şah ismāl o dağan ardında *yanıp yatıyodu*. (50/243)

uyanam diyi o yanna bu yanna *ğaçar durudu*. (71/69)

Kütahya ve Yöresi Ağızları

şöreT isdiyosa iküş sofrā olan tarafından yemē *alâğor* olenüsTü. (1/54)

bir sofrā iki sofrā *alığor* muğagğaK, güvē salma yapağsa. (1/146)

“len *açılıP duruyo* bu namıssız ğapı” dedi. (4/26)

durupduruyoz ya biz de (5/5)

bağ birisi de orlāda düşmüş *baırıPduru* bağ, *baırıPduru* ũrlāda (17/49)

o ğemedēden topraK *yığā ğoduğ* biz onuñ gelceğ yere.(24/164)

cavır ğāmamış, ölülē *yulmuş ğalmış*. (24/170)

bizde ardından *atıPduruz* emme çoğ. (29/3)

alektirik.... şēher gibi *yanıPduru* (29/9)

önümüzde deñizde bi ğasTana vapuru *durupduru*. (29/12)

kirmanım, mekilēm, hePsi helan *durubdurula*. (30/9)

herşēni *biliPduruyun*. (30/12)

olan eviñ önünde *duruğor*. (33/10) (durakoy-)

üçüñü arabisdene yolladılā, birini urusun ağzına *alağodulā*. (39/48)

biz biğe *gelip durmayam*, üzölmeyem. (40/22)

ābeñ dediñ ḥasdānede *gölüp durma* dediñ. (46/38)

bi sene durmadān, böle *ālâşıp duruyolāmışmış*.(46/116)

südü bişiri, daşırı, ũnu, *ğaynā ğoruz*. (51/30)

adım atdıķca baldırlāñı *dövē duru*. (51/105)

Nevşehir ve Yöresi Ağızları

Nevşehir ağızlarında kullanılan “... + -A + -ib, Ub, -Ip, -Up batır” ve “... + yoru-” şekilleri dikkati çekmektedir. “... + -A + -ib, Ub, -Ip, -Up batır” ,bu bölge ağızlarını Türk lehçeleri içinde Türkmen, Nogay, Kazak, Tatar, Yeni Uygur gibi Türk lehçeleri ile birleştirir.

Nevşehir ağızlarında kullanılan , “+ yoru-”, Eski Anadolu Türkçesi'nin sonunda şimdiki zaman ekine dönüşecek olan eski bir tasvir fiilinin yaşadığını örneklemektedir.

Tasvir fiilleriyle (yat-, tur-, otur-, yorı-) kurulan dört yapı da aynı sistemle ortaya çıkmıştır. Bu sistem; Asıl fiil+ Zarf fiil eki+ yardımcı fiil+ Geniş zaman eki+ Şahıs eki şeklindedir.

yığıla galmissım orıya, hē *yığıla galmissım*. (1/33)

nene ha bi de sen söyle de ben de bi *belliye-durım*. (1/40)

gız anşā ne *yatıp duruyoñ bā* gidecağ guru doķmıç. (4/31)

adam gapā aşmış ki tandırda herif *oturub-batır*. (12/19)

yorganına ğore ayāñı uzadır “elindeğossa alır, *alib-batır* niy olmasın dir.” (12/50)

biz de gelmişler ne sahlāyoñ *gelib-batırlar* dirik. (12/54)

bişeve çoğ *gelip gēderseñ* “ne *gelip-batıñ?*” dērik. (14/25)

mêhriban uşah evde *yatıp-batır*. ne *yatıp-batır*ñ gağ gağ gayrın zabaholdu suyağedilecek.

(14/26)

niye *gülip-batır*ñ la! (14/30)

“goy” hâkim “şöyle” didi, ben döyle *doruşup duruyom*. (14/32)

ne *bañıp yatır*ñ Hanife bi keleme de sen gonuş. (23/24)

du bağam ga Dilberaba! Şordan şurdan hediye *gelip-batır*. (40/12)

niyeğelmesin, *gelib-batır*. (40/13)

nolubolmaz Sülman. namkörlük yapıyor, *alıb-batır*. (40/14)

è atır dırnâna *yığılı-galmış* gorñmuş asikli. (51/11)

hanım da buradan gidecəğimmiş canım *sıdılıyorur*.(Nş.)

geçimimiz kepÄzelik a ñörelim oñsuz *olmüyörür*. (Nş.)

beni ğaçırdılar. Buralarda *oðunuyörür*, şimden sōna oralarda mı oðunsuñ benim gelñoldıymu? (Nş.)

vardım ki bir gişi ğocamın ğafasını böyle *paltalayorur*. (Nş.)

evimiz de dÄ ğarsambalı, oğlan oda *suğayorur*. (Nş.)

Ordu İli ve Yöresi Ağzları

geliyalar bunnar emme şimdi *geledursunnar*. (49/198)

Osmaniye Tatar Ağzı

Osmaniye Tatar Ağzı’nda; “tır-/tur-” yardımcı fiili, devamlılık fonksiyonundadır. Ayrıca “başla-” ve “yiber-” fiilleri de tasvir fiili kurmaktadır. “yiber”; kuvvetlendirme, kesinlik ve işin bittiğini ifade eder.⁴³

⁴³ Özkan, 1997

Anlam bakımından “ävät-” fiilinin Eski Türkçe dönemindeki muadili olarak görebileceğimiz id- tasvir fiili, –U zarf-fiil eki ile birlikte esas fiildeki iş, oluş ve hareketin kesintiye uğramadan tamamlandığını bildirir. Eckmann’a göre, fiilin “ıdu ber”< “yiber-” şekli, -p zarf-fiil eki ile birlikte esas fiildeki iş, oluş ve hareketin tamamlanıp bittiğini bildirir.⁴⁴ Iskakov, -p jiber- yapısının esas fiildeki iş, oluş ve hareketin âniden ortaya çıkıp işlenişini bildirdiğini belirtir.⁴⁵ Yeni Uygur Türkçesi dışındaki Türk lehçelerinde ävät fiilinin muadili olarak görülebilir.

“irkeñ tısta *kütip tıra*” didi miña.⁴⁶ (13/15)

biz de *karap tırabız*.⁴⁷ (13/237)

mınıñ yanında on-ön bişlep te *kıçkıra tırğan*, teneke çalğan davul çalğan ses tavuş çığaran kişiler tavuşlap.⁴⁸ (21/30)

tıştan çabacı *sütetırğan* kişilerni tıştan kitirebiz.⁴⁹ (21/139)

indi bizniñ işbizni üzibiz *ışliy başladık*.⁵⁰ (8/63)

müslümannarnı, hıristiyanlıqqa *zorliy başlağan*. (8/141)

şol vaqıtta *okıy başlağan* bizniñ balalar. (8/313)

sağat dürt pıçıқта ezrek *üzime kile başlağanmın*, annan qaradım kōca bir yirde yatıp tıramın. (13/11)

akşam bılğaç böriler *ulaşa başlağan* ü dip, bir siri böri. (16/116)

bılay bılğaç indi yanadan ezrek indi *ımtıb yiberdi*.⁵¹ (13/163)

balalarını ap *cığıp yiberebız* indi tavnun başına. (13/245)

irtük tıram, álam, namazımı oqıp annan samavarnı *koııp yiberem*, sufranı otırtam. (16/50)

⁴⁴ Janos Eckmann (1996): *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Ankara: s. 98

⁴⁵ A. Iskakov (1974): *Kazirgi Kazak Tili-Morfologiya*, Almatı, Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, 1991, C I, Ankara

⁴⁶ bekleme dur-: Özkan, 1997

⁴⁷ bakıp dur-, devamlı bakmak: Özkan, 1997

⁴⁸ bakıp dur-, devamlı bakmak: Özkan, 1997

⁴⁹ sökme işini devamlı yapmak: Özkan, 1997

⁵⁰ çalışmaya başlamak: Özkan, 1997

⁵¹ yiber-: gönder-: Özkan, 1997

samavarnı koyıp *turıp yiberebǎz*, kürşileribizge de eytebiz, birge cıyılıp çây içebiz,
sevinip heybetlep. (16/62)

alar mınçaa para kıoya biz de alarnı ap kilip, heybetlep, çâylâr içirip, şulay tip, *kıatarıp yiberebǎz*. (17/49)

cingiylerin *ayırıp yibernenner*. (19/59)

Sivas Ve Tokat İlleri Ağızları

Dediler ki, ağurun öğündeki şo ĥarmana *var dur*. (5/260)

Tekirdağ İli Ağızları

kayışıp duruyo, bu sefer nâbiyo, mekke şerifi, osmanlı deyo çok zaman savaşıyo (5/89)

Urfa Merkez Ağzı

geldim seni *yapışığıda* çalıştım. (2/61)

herkes dinine mensubtı, *geçmır giderdih*. (18/67)

gide gide bi köv kımın bi yere geldiler. (37/49)

Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları

kelölan *duradursuñ* (5/219)

gucavımda uşavı görúverincè, bunnâ *şasırib galdıla*. (8/24)

ben de evde kendim *ğalağaldım*. (8/45)

ğalağalınca aç öte bāriyon, beri bāriyon óñúme de bi kópek geldi. (8/45)

öle geçinçâz diye *uraşıp durıyo* işdè. (17/25)

bi ācın dibinde yatmış *uyuya galmış*. (21/3)

Süreklilik Fiilleri Sonuç:

1. İncelediğimiz ağız bölgelerinde yazı dilimize bir paralellik gözlenirken, özellikle Nevşehir ve Güney Batı Ağızlarında kullanılan ... + -A + -ıb, Ub, -Ip, -Up batır ve ... + yoru- şekilleri dikkati çekmektedir:

a) Birinci yapı, + -A + -ıb, Ub, -Ip, -Up batır ,bu bölge ağızlarını Anadolu'da Muğla, Nevşehir başta olmak üzere İç Batı Anadolu ağızlarıyla, Türk lehçeleri içinde de Türkmen, Nogay, Kazak, Tatar, Yeni Uygur gibi Türk lehçeleri ile birleştirir.

b) İkinci yapı "+ yoru-", Eski Anadolu Türkçesi'nin sonunda şimdiki zaman ekine dönüşecek olan eski bir tasvir fiilinin yaşadığını örneklemektedir.

Vahit Türk, tasvir fiilleriyle (yat-, tur-, otur-, yorı-) kurulan dört yapının da aynı sistemle ortaya çıktığını söylemektedir.⁵² Bu sistem;

Asıl fiil+ Zarf fiil eki+ yardımcı fiil+ Geniş zaman eki+ Şahıs eki şeklindedir.

"Şimdiki zaman ifadesinde tercih edilen dört fiilin ortak özellikleri: Fiillerin dördü de kalın sıradan ünlülere sahiptir. Bu, fiillerin şekil olarak ortaklıklarıdır.

İkinci ve daha önemli ortaklık ise anlam yönündedir: Bu fiillerin dördü birlikte bir canlının hareketini tasvir eder gibidir: yatmak, oturmak, turmak(ayağa kalkmak), yorımak(yürümek) veya yorımak, turmak, otumak, yatmak şeklinde sırayla bu fiillerin ifade ettiği anlamı düşündüğümüz zaman bir canlının, özellikle insanın, hareketleri gözümüzün önüne gelir."

⁵² Vahit Türk (1999): "Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri", *Türk Dili Araştırmaları Belleten* 1996, sayı: 740, s.291-340, TDK Yay., Ankara

2. Ahmet Günşen;

“Anadolu ağızlarını; Türkmen, Nogay, Azeri ve sahil boyu Kırım Türkçelerine bağlayan ve merkezi Muğla ağızı olmak üzere genel olarak Aydın, Denizli, Uşak ve Kütahya ağızlarında görülen “... + Ib, Ub, Ip, Up + batır” Orta Anadolu’da Nevşehir Ağızlarında da görülmesi, büyük önem arz etmektedir.”⁵³ demektedir.

bänim äväldänidin pusadım *deP-batırı*. (Dz.47/32)

biz de gelmişler ne sahlāyoñ *gelib-batırlar* dirik. (Nş.12/54)

bireve çoğ gelip gèderseñ “ne *gelip-batıñ?*” dèrik. (Nş.14/25)

3.Derleme Sözlüğü’nde de bu fiil unsurunun benzer örneklerine rastladık:

-batır, -batı (I) [-batırı] 1.[ba,bā (I) -4] 2. Fiillerin sonuna gelerek süreklilik bildirir:

-*Ne yapıyorsun?-Çalışıp batırı*. (Gölcükler-İz.; *Tavşanlı ve köyleri, Alayunt-Kü.; *Bor-Nğ.)

[-batırı]: (*Nazilli-Ay.; Kemaliye *Alaşehir-Mn.)

gelipba [__>gelip batımak]

gelip batımak [gelipba, gelipbatır, gelipdurupatır, geliyorumak] Gelip durmak.(-İz.; Genek *Yatağan-Mğ.)

[gelipba]: (*Acıpayam-Dz.)

[gelipbatır]: (Karaahmetli-Dz.; Şeh-Ay.; -Kn.)

[gelipdurupatır]: (-Dz.)

[geliyorumak]: (-Bo.)

gelipbatır[__>gelip batımak]

gelipdurupatır[__>gelip batımak]

gidibatımak Gidip durmak: *Nereye gidibatarsın?* (-Bo.)

gidipba [__>gidipbatı]

⁵³ Ahmet Günşen (2006): *Anadolu Ağızlarında Tasvir Fiilleri:Orta Anadolu Ağızları Örneği*, II.Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildirisi

yatır(IV)durur:*dér yatır*. (Hasanoğlan-Ank.)

edipyatıya Yapıpdurma. (*Devrek-Zn.)

4. Güney Batı Anadolu ağızlarından tespit ettiğimiz iki örnek dikkat çekicidir. yörü- yardımcı fiiliyle oluşturulan bu yapıda, zarf fiil eki -p'nin etkisiyle yardımcı fiilin ilk sesinde y->b- değişmesi olmuştur. yörü-, Türk dilinde şimdiki zaman oluşturmada sıkça kullanılan bir tasvir fiilidir. Yazı dilimizdeki şimdiki zaman ekinin de aynı fiilin ekleşmesiyle oluştuğunu biliyoruz. Bu fiil, Türkmen, Kazak, Kırgız ve Nogay Türkçelerinde de şimdiki zaman oluşturmada kullanılmaktadır.⁵⁴

ğarı ğarı *yaniP-börüz* ağaK *sönüP-börüz*. (59/58)

sāniñ nālinā mi *güdüb-börün* bān! (68/40)

5. Süreklilik gösteren ... + -A + yoru- birleşik fiilinin Eski Anadolu Türkçesi döneminde oluştuğunu, ama çok geçmeden de yorı-/yoru- fiilinin hece düşmesi (haploloji) olayı ile şimdiki zaman ekine dönüştüğünü biliyoruz: *bakınıyoru* “bakınıyor”, *veriyor* “veriyor” vb.

6. Eski Anadolu Türkesi döneminde yaygın olarak kullanılan ve süreklilik bildiren bu birleşik fiilin, Nevşehir ağızında şimdiki zaman kipi ve tasvir fiili işleviyle kullanılması ağızların muhafazakâr yapısını göstermesi bakımından önemlidir:

hanım da buradan gidecəğmiş canım *sıdılıyörür*. (Nş.)

geçimimiz kep^hzelik a ^hörelim oñsuz *olmüyörür*. (Nş.)

beni ğaçırdılar. Buralarda *oðunuyörür*, şimden sōna oralarda mı oðunsuñ benim gelñoldýmu? (Nş.)

vardım ki bir ğişi ğocamın ğafasını böyle *paltalayörür*. (Nş.)

⁵⁴ Ali Akar (2001): “Muğla ve Yöresi Ağızlarında Şimdiki Zaman Biçimleri”, *M.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:4, s.1-10

evimiz de dÀ ğarsambalı, oğlan oda *suğayorur*. (Nş.)

7. Derleme Sözlüğü’nde bulduğumuz iki örnekte, “düş-” fiilinin tezlik anlamı yanında süreklilik anlamı vererek tasvir fiili kurduğunu tespit ettik:

oturudüşmek 1. Oturup kalmak. (Hasanoğlan-Ank.) **2.** [__>oturavarmak]
yatadüşmek Yatıvermek, yatıp kalmak:Çocuğum uykun geldi senin, haydi
yatadüş! (*Bor-Nğ.)

8. Derleme Sözlüğü’nde bir örnekte “yaz-”yaklaşma fiilinin süreklilik anlamı verdiğini tespit ettik:

bakayazmak Bakadurmak. (*Düzce-Bo.)

9. Güney Batı Anadolu ağızlarında “otur-” yardımcı fiilinin süreklilik anlamı vererek tasvir fiili kurduğunu tespit ettik:

o masaññ şahbeñtisini areyō bān *bilib-oturun*. (39/85)

yatañ *oñub-oturu soğuñuñdu yat-oturu*. (56/18)

bānim pēnirimñā *ıñtanb-oturu*. (56/26)

10. Efrasiyap Gemalmaz, Erzurum ili ağızları için; “bölgemiz ağızları tasvir fiillerini pek kullanmadığı gibi –(y)a bül-) fiili hariç- eş zamanlılık veya bir öncelik ifade eden (-ıp) ve (-arah) ekli zarf fiillerden de pek hoşlanmaz. Bunları aşağıdaki örneklerde görüldüğü şekilde, bazı zarfları kullanarak, bazen de çekimli fiiller kullanarak gidermeye çalışır”⁵⁵ demektedir.

hele alsun bañah (o ala dursun)

⁵⁵ Gemalmaz, 1995: 376

11. Osmaniye Tatar Ağzı'nda; tır-, tur- yardımcı fiili devamlılık fonksiyonundadır. Ayrıca "başla-" ve "yiber-" fiilleri de tasvir fiili kurmaktadır:

mınıñ yanında on-ön bişlep te *kıçkıra tırğan*, teneke çalğan davul çalğan ses tavuş çığaran kişiler tavuşlap.(21/30)

sağat dürt pıçıkta ezrek *üzime kile başlağanmın*, annan qaradım kōca bir yirde yatıp tıramın. (13/11)

samavarnı koyıp *tırıp yiberebız*, kürşileribızge de eytebiz, birge cıyılıp çây içebız, sevinip heybetlep. (16/62)

12. Derleme Sözlüğü'nde süreklilik fiilinin, bazı örnekler deyimleşmiştir, şu örneklerine rastladık:

agemek Alıp gelmek, getirmek. (İğneciler *Mudurnu-Bo.)

agitmek Alıp gitmek, götürmek. (Anaraş *Sürmene-Tr.)

alağelmek, algelmek Alıp gelmek, getirmek: *Mangalı alağel.* (*Bor-Nğ.)

aletmek[algetmek, algitmek, alğitmek, alitmek] 1. Hile etmek, aldatmak.

2. İletmek, götürmek, alıp gitmek.(-Sn.)

[**algetmek**]: (*Kilis köyleri-Gaz.)

[**algitmek**]: (-Çkr.; -Gaz.)

[**alğitmek**]: (*Bor-Nğ.)

[**alitmek**]: (Gümenüz *Alaçam-Sm.)

algomak Alakoymak, bırakmamak. (*Bor-Nğ.)

alıklalmak Geri kalmak: *Döğmediği kapı, alıklalmadığı iş yok.* (-Sv.)

alukdurmak Söz vermek, inandırmak. (*Kargı-Ks.)

asıla kalmak Asılı kalmak, düşmeden durmak. (*Zile-To.)

bakı(I) Devamlı: *Sen burada bakı kal.* (-Rz.)

bakıp görmek Bir işin, bir isteğin yerine getirilmesi için çare araştırmak:

Gayrı sen

bilin, bak gör bu işimi bitir. (Solakuşağı *Şereflikoçhisar-Ank.; *Bor-Nğ.)

basıla gelmek, basıla kalmak Tıka basa dolmak: *Evin içi dışı buğdaynan basıla galdı, geçecek, duracak yir yok.* (*Bor-Nğ.)

belere kalmak(I)[belerip kalmak, belurmek (I)] Ansızın korkmak, korku ile bakakalmak, gözlerini açıp bakakalmak: *Beni görünce belere kaldı.* (-Bil.; *Kandıra- Kc.; *Bor-Nğ.; *Silifke-İç.)

[belerip kalmak]: (Yenice *Emet-Kü.)

[belurmek(I)]: (-Ama.)

belere kalmak(II) Çocuk ağlarken nefes alamaz hale gelmek. (Çanılı *Ayaş-Ank.)

belere kalmak(III) Gözler hastalıktan, zayıflıktan iyice irileşmek. (-Ba.)

boturmak, botumak Durmak. *Ne yapalım çalışıp botuyoruz.* (Ceylan *Fethiye-Mğ.)

cızıldayıp durmak Hiç susmadan ağlamak. (Yukarıçay *Acıpayam-Dz.)

çakıla galmak Meyve çok bol olmak: *Bu yıl meyveler çakıla galdı.* (*Bor-Nğ.)

diftiklenip durmak Bir şey yaparken oyalanmak, zaman öldürmek. (Oğuz *Acıpayam-Dz.)

donuşup durmak 1. Ortada biçimsiz bir şekilde kalmak. (*Silifke-İç.) **2.**

sırıtmak,

sırta kalmak. (*Silifke-İç.)

döğüşüp battıkmak Döğüşüp durmak: *Hasan ile Veli döğüşüp battıklarında ben denk geldim.* (*Fethiye ve köyleri-Mğ.)

duragomak(II) Olduğu yerde durmak. (Yayla *Tefenni-Brd.)

duravarmak 1. İnat etmek, direnmek. (*Bor-Nğ.) **2.** Sık sık ve sürekli olarak vurmak. (*Bor-Nğ.) **3.** Yorulmak. (İğneciler *Mudurnu-Bo.) **4.** Oluverdi anlamında kullanılır: *Yün yumuşak duravardı.* (Silifke-İç.)

dutup duravarmak Hiç unutmamak, fikri sabit haline getirmek. (*Bor-Nğ.)

dutup durmak 1. Devam etmek, sürekli olmak: *Mal didiğin dutup durmaz.*

(*Bor-, Nğ.) **2.** Sürekli olarak bir kimseyi korumak: *Ana baba insanı dutup durmaz.* (*BorNğ.)

dürekamak Derleyip toparlamak. (Sidek *Kaş-Ant.)

ılgara(II) Sürekli. (Afşar aşireti, Pazarören *Pınarbaşı-Ky.)

kakıla galmak Yığılmak, dolmak: *Zabahtan bazar yirine her şey kakıla galmış idi.*

(*Bor-Nğ.)

kalakalmak Bir şeyin üstüne aşırı düşmek, üstünde durmak. (*Düzce-Bo.)

- kamaşıp kalmak** Şaşıp kalmak. (Çayağzı *Şavşat-Ar.)
- kaykıla kalmak** Dikilip durmak. (Yerkesik-Mğ.)
- kığırdayıp durmak** Ağzının içinden söylenmek. (Bahçeli *Bor-Nğ.)
- mañgıhıp galmak** Şaşakalmak. (İrişli *Bayburt, *Sarıkamış, *Selim-Kr.)
- mosdadıp galmak** Kızıp ses çıkarmak, kızarıp durmak. (İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim-Kr.)
- otup kalmak** Şaşıp kalmak. (Küçükisa *Zile-To.)
- oturago** Oturup bekle.(Çıtak *Çivril-Dz.)
- oturağ éllemek** Oturup kalmak. (İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim-Kr.)
- sergen olakalmak** Yere serilmek: *Meyveler ağacın altına sergen olakalmışlar.* (*Mut-İç.)
- susadurmak** Şahlanmak, şaha kalkmak: *Ali'nin atı dün çarşıdan geçerken susadurdu.* (Baf-Kıbrıs)
- sürgitmek** Sürmek, devam etmek. (*Kandıra-Kc.)
- alagomak** Alıkoymak. (Dereçine *Sultandağı-Af.)
- arşınlayıp durmak** Boş yere gidip gelmek. (Tatlıpınar *Yapraklı-Çkr.)
- dinara kalmak** Ayakta tek başına kalakalmak. (*Ürgüp-Nş.)
- dökülegomak** Dökülekalmak. (ilenç) (*Kaş ve çevresi-Ant.)
- küsülü durmak** Dargınlığı sürdürmek (-Çr.)
- oruşup kalmak** Apışıp kalmak, alıklaşmak, suçlanmak. (*Gürün-Sv.)
- süreget süregele [sürgit]** Durmaksızın, arka arkaya, sürekli. (Uluşiran *Şiran-Gm.)
- [**sürgit**]: (Bölceağaç *Manyas-Ba.)

ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA TEZLİK FİİLLERİ

Tezlik Fiilinin İsimlendirilmesi ve Fonksiyonları:

Esas fiilin -(y)I, -(y)U zarf fiilli şekilleri üzerine, esas fiilin anlamına “tezlik”, “anilik”, “apansızlık” anlamları katan ver- fiiliyle kurulan birleşik fiildir.

Tezlik bildiren “ver-“fiilinin isimlendirilmesi ve fonksiyonları için aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Tahsin Banguoğlu	“İvedilik Fiilleri; -çabucak, birdenbire, kolaylıkla, 2. 3. kişilerde rica” ⁵⁶
M. Kaya Bilgegil	“Tezlik Fiili (Ta’cîlî Fiil); -eylemin süratle veya anî olarak vukuu; küçümseyiş” ⁵⁷
Baha Dürder, H. Ediskun	“Tezlik; -tezlik, kolaylık, apansızlık, beklenmezlik, savsama, tezlikle birdenbire yapmama, alışkanlıktan birdenbire vazgeçmek” ⁵⁸
Muharrem Ergin	“-kolaylık, çabukluk, birdenbirelik” ⁵⁹
Haydar Ediskun	“Tezlik Fiilleri; -tezlik, kolaylık, savsama, önemsememe, şanssızlık, beklenmezlik, tezlik, kolaylık, tez, kolay yapmamak, alışkanlıktan vazgeçmek, apansızlık” ⁶⁰

⁵⁶ Banguoğlu, 1979: 155

⁵⁷ Bilgegil, 1982: 281

⁵⁸ Dürder, Ediskun, 1978: 121

⁵⁹ Ergin, 1980: 387

⁶⁰ Ediskun, 1980: 231

Tahir N. Gencan	“Tezlik Fiili; -tezlik, çabukluk, önemsizlik” ⁶¹
Nurettin Koç	“Tezlik Bildiren Birleşik Eylemler” ⁶²
Zeynep Korkmaz	“Tezlik Fiilleri; -(y)I/-(y)U zarf fiil eki almış bir esas fiilin, ver-yardımcı fiili ile birleşmesinden oluşmuştur.” ⁶³

Edirne İli Ağızları

Edirne ili Dağlı ağzında “var-, ver-” fiilleri yaygın olarak şimdiki zaman eki olarak kullanılmaktadır. Bu şekildeki bir çekime diğer Anadolu ağızlarında rastlanmamaktadır.

cema1 paşa arap şiyinin çocūnu asmā *kalķveri*. (1/19)

orayı orayı *tapı tapı verī*emen. (3/8)

sōna *ķolverip* gidū adam tabī. (14/16)

al öküzlerin başından ipi, *ķolver* öküzleri, yaķala āmed’i ķışķıvraķ bāladıķ ālada, ālat ācına. (17/41)

bu şindi *tutuvāmiş* yolu, köyden köve. (24/46)

ben de öküzleri yedēme aldımı *çekilivēdim*. (24/135)

bu severe şehirin kenarına vādīm vaķıt ben şihirin içine *ortalıyvērcen*. (24/137)

undan sōra yunan askērleri hemen unnarı *yaķalayvellē*. (25/9)

ha baķalım de baķalım bize mektūp yolleyri, bi de mektup *yollayvarı*. (25/17)

mektūp içinde parayı *yollayvarım*. (25/20)

dāvetli mektūp, *mühürleyvellē* bi kaç yerine. (25/20)

gene para *yollayvarım* aynı yērden postāneden. (25/26)

⁶¹ Gencan, 1971: 197-198

⁶² Koç, 1990: 280

⁶³ Korkmaz, 2003: 152

sorular hāfīs'a, hāfīs deyveri, piliçlēden, tavıç pilişlēden yılanın ısırdı yere piliç koyun dēri. yılanın ısırdı yere pilicin kıçını *koyvavarız* piliç ikiüç kere āzını açi rappadaç olū.

(25/43-45)

büle hucūtümü *irğalayvarı*. (25/52)

şindi itiyarlıqlan *buvuşuvarım*. (25/84)

ğarayın üstünü aq inī, *kapayvarı*. (25/92)

tekrar buna da *inivēdi* mi, gözlēm görmezoldu. (25/93)

yapışivādım ben bunun ğuyruna ğarı deye. (25/130)

ōlu ğızı olmadāni git *deyvellē* bi derviş ara baqam ōlumuz ğızımız olcaç mı? (25/153)

pādişahın bizim ōlu, ğızı *olmayvarı* dēri. (25/154)

unu al şu elmayı *deyveri* şindi o derviş. (25/155)

undan sōra kıız da anasına *süleyveri*. (25/165)

beni ğōdēni dēri düştü bayıldı borayı *deyveri*. (25/165)

ben *deyveri* aq saqal'da türkmen beyi'n kıızını alcam dēri, ona āşıkım. (25/169)

undan sōra *toplayvallā* kıızları gül bāçeye. (25/172)

beni *isteyveri* diye. (25/178)

canım ben de *ğabārmayvarıma* gerinim *deyveri* ğız. (25/179)

pādişā bi dünürlük *yollayvarı*. (25/181)

bi uslu adam, uslu adama ben kıızımı vèrmem *deyveri* şindi. (25/182)

hemen ha baqalım de baqalım hind'e yemen'e gidēken bük bi saraya *raslayvarı* sarayın

üs pençeresinde bir kııs bi gözünden qan aqāmış. (25/210)

ne *alayvarısın* ba kııs? (25/216)

nēyeti dört qardaş bunu *deyveller* biz müsāvir etmedēni salmayız. (25/222)

hemen *toplayvallā* unu ha baqalım de baqalım eve. (25/222)

ıyivöllē, içivöllē ismeyil deyvellē sana deyvellē gıs ırardaşıımız gülperi'yi biz verecēz.

(25/230)

şā ismeyil'e bi kılıç *sallayveri* arabüzengi şah ismeyil atın üstüde altına. (25/252)

erlik bir, iki deyveri, sen yaptın üç *deyveri*. (25/254)

şah ismeyil'i *yaçalayvallā*. (25/275)

he te ben üle *deyverim* sana. (25/286)

gözlēni yerli yerinde ıraysa, bu tüyü *sürüvēse*, gözleri anadan dūma açılıy. (25/317)

ben de te büle ĩnelenmē *gelivörüm* te bu gısçāza. (27/5)

sēn nērdēn *biliversin* bunnarı? (27/14)

mēmet sā, ğayıçım sā, unuttum çöcüm, unuttum *deyverim* sā. (27/40)

şindi *bilemeyverin* ki. (27/43)

bi orayı gidiveri, bi orayı *gidiveri*. (27/46)

ya bize şindi *ötüverörsün*. (27/79)

evde *yıkıyvarın, süpürüverin*, yemek yapāsam *ıyiverin*. kendime *baırıvarın*, işte gene.

(27/89-90)

ırāttan dönemeyirsin de *duramayvarsın*. (27/93)

ha urğan ararız yok, ba tasları *arıyıvarız* yok. (29/13)

bi de eçeri girdik zübüde ğayıık donuvarız, gidiveriz töbüle *titiriyveriz* beyā. (29/52)

kına gicesinde, kınayı gelinin ingesi *ıarıvaru*. (30/4)

size petatiz *getirivēdim* pişirsin diye. (30/38)

tam alırқан *düşüvēdim*. (30/53)

doııurlā halçıya *alıvādılā*. (30/55)

kaldırıvārdım hop gözüme kılıık kaçtı. (33/60)

yörü dedi bizim çocuk ırınşunun kıızı küpesi kesilmedik, *çekivēmiş* süneti geri dönmüş,

sıkılmış bundan beri. (33/124)

bir inēmiz var *yöriyemeyveri*. (37/5)

Erzincan Yöresi ve Ağzları

Erzincan yöresi ve ağzlarında, tezlik fiili, farklı bir yapıda, “-r...-mez” zarf fiil ekiyle kurulmakta ve çabukluk anlamı vermektedir.

Ğılıcını çekmiş, İğci Baba *gelir gelmez* boynini vurmuş. (1-26/27/63)

dayireye giryī ğızı *görür görmez* bu ğıza bu da āşığoluyī. (2-14/54)

bir saħat seyrēdiyī seħat tamam *oluşolmaz* çışıp hemen bi bilat alıp giryī ğene tabi çışıp giryī. (2-14/55)

oğlan içeri *girer girmez* hemen perdeyi açıp oğlanı ğızın yanına ēdip, ğapiyi çekip çışıylar. (2-14/76)

bekliyī ğapi *açılır açılmaz*, külahı başında hēř kimse görmiyī tabī giryī içeri. (2-14/92)

bunu başıma *ğoyğomaz* sır kesiliyim, dēyi. (2-14/106)

hemen düymeye *basar basmaz* hizmetçiler içeri dolıyı, çabuħ bunu atın dēyī. (2-14/108)

düdiĝi getüriyi, neyse *gelir gelmez* alıyı gine dōĝru Haleb’e. (2-14/117)

güneş yerin yüzünü alanda davarı süya *ğovēürstün*. (4-8/36)

davarı suya *ğovēriy*, ğavalı eline alıy. (4-8/43)

Erzurum Ağzı

Erzurum ağzında, tezlik fiili, farklı bir yapıda, “-r...-mez” zarf fiil ekiyle kurulmakta ve çabukluk anlamı vermektedir.

dār dāmez ĝebul ādir padişahın oĝli buni. (4/74)

Güney-Batı Anadolu Ağzları

Tezlik birleşik fiili, Güney Batı Anadolu ağzlarında çok canlı ve işlektir.

“*soru-virüñ* baķam” dirlä. (Mn.1/38)

“*däädäni aǰdōām* mi” didim. u du “*aman aǰdōma*” didi.⁶⁴ (Mn.2/3-4)

du bän *sāã söyläǰ-viräm* biyo. (Mn.2/14)

sän *añmadür*.⁶⁵ (Mn.2/23)

añmadı-viräm.⁶⁶ (Mn.2/26)

“*yazı-vır*” diyo. (Mn.2/28)

hadı *oǰna-viñ* bize baķam biyo. (Mn.2/33)

oturu-vi deyo suñ oturuyo. (Mn.2/43)

otu da *işǰ-viri* çocuK işimäz ya. (Mn.2/44)

nisāǰǰ-virän ki. (Mn.2/47)

“*säni hızmakar tutu-veräm* ona” didi. (Mn.6/8)

odan *goǰ-verincä* bis kürkü tazıyodan *ǰō-vediK*. (Mn.6/45)

sırtı *aşı-vēdi*. (Mn.6/45)

köpäklä *varı-vēdi* odan bizim tazi. (Mn.6/47)

“*ǰoyun köpäklä sarı-vīdi*” didim. (Mn.6/56)

di kütüǰçari, bi *ǰazālbisäsi*, bi ateş *diǰ-viri* ǰız. (Mn.10/35)

oĵan diyo-kına “*aĵı-veriñ* bänim sätımı” diyo annäsi-gilä. (Mn.10/53)

aĵıp gäliP sätı olan älinä *tutuşturu-veriyo*. (Mn.10/55)

“*bänä*” diyö “*SāTǰırannarıñ ǰızını aĵı-vēcäksiñ*.” (Mn.10/63)

“*aĵı-veriñ* bänim sätımı” deyo şı “*bastonomu*” diyo. (Mn.10/66)

yazdıKĵarında gälini *ǰatı-veriyoĵā* ikisiniñ yanna. (Mn.12/7)

kapıyaçı-vi. (İz.17/49)

⁶⁴ söyleyiveriyim mi?/aydı-veriyim mi?: Zeynep Korkmaz (1994): *Güney Batı Anadolu Aǰızları*, TDK Yay., Ankara: s. 5

⁶⁵ Anlatıver. Korkmaz, 1994: 5

⁶⁶ Anlatıverelim. Korkmaz, 1994: 6

bi asıtdım ğıürü *kopu-vedi*. (İz.17/49)

bizä bi zarraf düKganı *açĭ-viriyo*. (İz 18/5)

bänä *deĭvermiyo* bunu. (İz 18/18)

kapıdan dışarı çıĭadıĭ *atı-vĭdiK*. (İz 18/26)

däve *ĝō-vediK* giTdiö ad.... (İz 18/49)

sän dä ĭapıĭ, pänĭañäĭ *ĭáki-vĭ* dä ĝäl hā. (İz 18/62)

iĭinä ĭomaK ĝoĭcāsın *aĭııı aĭııı-vicāk*. (İz 20/8)

yancaca *ĝāli-viri*, naĝıřu. (İz.20/12)

köpäĝizi didim ya *ĝōsdāri-vĭdim* hinci sizä. (İz.20/14)

tabı onuñ sāmimi dä *ayırı-vediK* säkiřsänävāl. (İz.22/19)

böyün bıraĭıp *doĭařırām* oĭmadı.⁶⁷ (Kü.23/3)

ĝadın *ĝayboĭu-vemiş*. (Af.28/83)

biz muraTĭādan *ĝāĭi-vedik* kötāřä, ĭaĭ ĭaĭatım äv sābı sür cāzvāyi atāřä. (Af.28/89)

niyaĭnadi-virin?(Af.29/1)

hāmān o zaman hambaĭ ĝiri, *ĝiri-verĭ*. (Af.30/12)

“ĝä bāni bi saT *ĝoĭver*” deārāK. (Af.31/22)

fukārāřsān bi ĭiföküzoĭu da, biri ölü-verĭsā *ĝaĭı-verĭ*. (Af.34/6)

anasıĝil nä deyo bān saña bi *deyi-verān*. (Af.36/11)

onnar ĝālmāĭtuřsuñ öĭan *ĝāli-virüyävā*. (Af.37/36)

ĝāli-vemiş ävlāriñĭ biyo “anā” demiş “sän” demiş “dāzāmiñ ĝıztāni *sālē-ve* bānnān

giTsiñnā” demiş. (Dz.39/14-15)

anası dāzāsini *sālē-vemiş*. (Dz.39/16)

ākāsından ĭabıĭĭ ĭandarma yetişmiş inahdara *ĝātiri-vemiş*. (Dz.39/22)

⁶⁷ Dolaşıvereyim. Korkmaz, 1994: 33

“neçtuđuñ deya” älin bi aına *aıtı-vermişlä* dä ba’mış hâlini. (Dz.39/39)

sân biyoT *dâ soru-verdinân* zor gâliyoru. (Dz.39/51)

bi dışâyı çıkə di *gâli-veren*. (Dz.39/59)

sandı *açı-vemiş*. (Dz.39/81)

vâzirini *aıtı-vecâğotmuş*. (Dz.40/28)

sân bânı çıkā bojnuma bi çapıT *bālē-ve*, bi baķır *daķa-ve* bân sâni ävâren. (Dz.43/9-10)

baıtıĶ “suyumuzu āTma da *gâtiri-veren*” dimiş. (Dz.43/15)

giTmiş baıtıĶ isdâdiKläni *gâtiri-veriş*. (Dz.43/16)

gätimış *bālē-vemiş*. (Dz.43/17)

aķıt *örgâdi-vemiş*. (Dz.43/56)

gâlmış dilkiyâ *dē-vemiş*. (Dz.43/66)

dilki döyirmanı *gōy-vemiş*. (Dz.43/82)

hâpsiniñ ātına birâ kilim *atı-visâñ* ya. (Dz.43/88)

ginâ götürüP çadırına *ıraķı-vermişlä*. (Dz.44/13)

“bi āıtın beřşiĶ *gâtiri-ve*” deyo. (Dz.44/17)

ikisi ğızıñöñâ *goi-vemişlä*. (Dz.45/4)

bu yııt da ğızı südü *goi-vediKdân* kēri o ğızo südü yimiş ğâri. (Dz.45/5)

“gâti bân *çıķarı-veren*” deyo. (Dz.45/32)

sôñna o kömiyi ölanıñayağınan *çıķarı-veriyo*. (Dz.45/34)

haydana gâlsân çoĶ řêlâr *dē-veridim* bân saña. (Dz.46/4)

açcıĶ da o ğadan *dej-vesiñ* ğâ. (Dz.46/5)

açcıĶ da şarkı *çağırı-veren* ğâ. (Dz.46/7)

dē-vemân ölēsä bi dâ bi řê. (Dz.46/7)

soyunuyo hambaıt MâmâT pusada *goyu-gōyo* ortı yerä. (Dz.47/27)

hākım “dāliriP-bā” deyā *ķōṭā-veriyo*. (Dz.47/35)

anı *ğırı-vesiñ* billürü ülä ginä (Dz.49/1)

kaķı-vēmiş gızıçını. (Dz.49/15)

“säniñ *aṭı-vediğiñ* säniñ yanıñı gäsiñ, bāniñkä dä bāniñ yanımı gäsin” dimiş. (Dz.49/19)

kāndi āliñinän *gui-vecäsiñ* baṭa. (Dz.50/6)

baṭ gıyāқан güPdän, ayāniñ aṭındı isgāmbē *deviri-vē*. (Dz.50/7)

soñŭra o çocuķ isgāmbē *dāviri-veräsī* annäsı baṭ güpünüñsündü *gaṭı-*
vemiş.(Dz.50/8)

“bi dāmır asınan bi dāmır çarıķ *yaPdırı-ve* bubacım bāni” demiş. (Dz.50/73)

medīn hanımıñ gocası bu mütü *çıķı-geldi*. (Dz.52/2)

dün *uñarı-vēdi* giTdi, böyün gini buzmuşṭa. (Dz.52/43)

gēcäKdän gücülän *oṭu-vēdim*. (Dz.52/46)

ākin *gätiri-veñ* gāri bizi veriñdedilä. (Dz.56/4)

“gāl bān säni” dimiş, “bi iş” dimiş, “*tutu-verem*” dimiş. (Dz.57/5)

bān säni sözüüm yabanı bi märkäb*aṭı-virem*. (Dz.57/6)

märkib*aṭı-veyo* buna. (Dz.57/8)

bi märkäP da *aṭı-verōru*. (Dz.57/12)

añṭadı-vēsänä häniñ*aṭı*ñdadı. (Ay.59/55)

yidiğ oṭduķdan kerı *söļē-verin*. (Ay.59/55)

haiṽannarıñ ayayındaķı duşayı duş*aṭarına* *töz tözü-veris*. (Ay.60/49)

onu ötē *asıṭı-verin*. (Ay.61/19)

güccüK gayınım, “bu ğadıniñüstünä, bi fānā ğadıñosuñ *aṭı-vēcän*” dedi. (Ay.62/10)

bān säniñ güväyä nä iş *işlē-veren*. (Ay.63/14)

ālbisä *edi-vēmāz* bānä, babuça*aṭı-vēmāz* bānä. (Ay.63/15)

o da başıma ğuma *mindiri-vēdi*. (Ay.64/9)

bitā biTmāz bizi dutāṭa götürülä. (Ay.69/20)

gözümüzü *yümü-vēsāk* gidiP-bācāz. (Ay.69/41)

borđan gidāriz Mōlāyā āşama ğadan hızmaT *işlē-veriz* yüz ālli ğuruşa. (Mğ.78/1)

dikişoṭmassa yüz ālli ğuruşu oraḶ *biçi-veriz*, tütünü *gidi-verin*. (Mğ.78/9)

Hasan āhām *añnadı-vesiñ* bān gidiP-barın. (Mğ.78/13)

Kars İli Ağızları

Kars ili ağızlarında, tezlik fiili, farklı bir yapıda, “-r...-mez” zarf fiil ekiyle kurulmakta ve çabukluk anlamı vermektedir.

Ġaḥar ğaḥmaz hemen ḥanımın ayağına ğapanir. (1/86)

basar basmaz yekün bölügi silāyı aşāğıya çevürdi. (31/8)

erler *gelir gelmez* o millet, o ati ğapan ğapış etti.(31/9)

aḥışḥaya *ēner ēnmez* heman bizim köylerimizden ğeden esgeri aldiler. (31/18)

Ēle beni *görü görmez* “dur, abazdi” dedi. (35/71)

beni *ğoyerdiler*.⁶⁸ (35/157)

ğeder ğetmez emen bilēğne yapışdı. (45/68)

Kayseri Merkez Ağzı

duzlanan delig ve et duzunu aldımıydı suyunu *ğoyvērir*.(11/95)

bişer bişmez yēnmez o iyice diyenēcek. (5/7)

“ā tamam tamam” didiler, óle *dir dimez* orda açī yaḳaladık (7/19)

şinci çemennenmemiş bi basdırmıyı ırmā *ğoyvirseñ* bişī⁷ölmez (11/131)

⁶⁸ goyur-: koyuvermek. A. Bican Ercilasun (1983): *Kars İli Ağızları*, Gazi Üniversitesi, Ankara

müşteri, mustādfendi geldi şurdan, bi yudum sucuḡ vir diyórf iyi müşderi parasını alacāk, *goyviricēk* (11/182)

Kırşehir ve Yöresi Ağzları

geli gelmez, o devler aḡıllıymış ḡavā gemirmiye başlamış. (20/49)

tā memmed şöle indi de ğuzuluycādı mısdavā *alivērdiler*, çaldılar.(36/54)

Sıcānan uşah *yiḡi vēridi*. (68/75)

Kütahya ve Yöresi Ağzları

Tezlik birleşik fiili, Kütahya ağzlarında çok canlı ve işlektir. Kütahya ağzında tezlik fiilinin pekiştirmeli biçimleri kullanılmaktadır.

yanı kendimis *içiverem* deyolla, halkâ, vēmeveriyōla şeḡlere.(1/31)

şōlolvēsiñ, *bōlolvēsiñ* ellere vēmeyēñ, kendimiz yiyem. (1/32)

ḡınayı alırlā birē parça ellēne *ḡoyverilē* geliniñ. (1/80)

kaşdāne ḡuşaa giren varsa anan hePsi de *çeviriverirler*. (1/123)

çünkü bismillahsız şuraa buraa *çıkıveri* deyē hem çocuḡ ḡırḡlanırevde, yarı ḡırḡında , hem anne ḡırḡlanır. (1/213)

dutup o gelene çocū *verēverseñ* ozaman deḡşḡiriliyo. (1/238)

deḡşḡirme *oluverise*.(1/242)

ondan sōna arḡadaşlāñ, dostlāñ, ḡomşulāñ dişi çıkmış ya diş bulḡuru *ḡaynedive* derlē. (1/265)

eyer dişarıya *ativeriseñ*, çocuk ziyāde dişara gözlü, ḡoyḡoy bōle şeyolur derlē. (1/278)

faḡat bizimkini düşürmüşlē *atvēmeşlē* çatı altına. (1/286)

eline sahanını alan gidē ordan kepçe kepçe *dolduruverilē* sahanını. (1/317)

bubā bañbişē *alivē*. (2/81)

oda “ sus! elej satcan neler *alīvecen*”. (2/83)

baırma, elej setcan neler *alīvecen*. ” (2/83)

halka *vuruvecaķ* halkı *vuruvecaķ*, *gırivecaķ* gibi halk yarlıyo iki tarafTan. (2/85)

bunnarı bişēlē *alivecān* diye yalvarıyo cingen. (2/89)

cingen çocuklārının ensesinden *dutuvēyo*, ğafasından *dutuvēyo*, *alīvecañ* size. (2/93)

ninamiñ beyiTlemesini *şeydiveren* mādemki (3/1)

bazan arkadaşlē daķılırda hani arkadaşan falan *sallēverilē*. (3/22)

aşcēsen *açıve* ğāli. (4/56)

bunu ben size *söleveren*, sözlēni amma. (5/29)

aħa bu beyin ğızı, “ şu dâ ne susu, şundan *içiveren* baken” derken yüzünü sürmüş, başını

sürmüş bi *serinnēveren* demiş (6/7-8)

undan sōna ğali ũnuñ bubası olan pādişah uraya büyüüm bi hamam *ettirvemiş*. (6/10)

ondan sōna “ ħarla da ge yā mubareK” *deyverişin*, ğayalāniçinden hamamın içindeki

ğayalāniçinden “harıl harıl” bi seslē *gelīvemiş*. (6/14-15)

bari saña acıķ daha bişēle *dēveren* ben. (6/19)

gelines ğaynananiñ arasındaki geçimsizlik ğavğa *olūveryō* aslında. (6/26)

ē, buba, ē, baña acıķ bi ödünç altın *buluve*de boynumu sıralayen. (6/32)

ğara çalınıñ altını *dutuve*. (7/31)

ũlan demiş ben saña *duruvemem*. (7/33)

ben arkasından *siliverin*. (8/2)

sofraları *ħazırlaveriz*. (8/7)

yīveriz. (8/9)

biz de *yñveri*. (8/10)

her gün ekmēmizi o *ayurveri*. (8/15)

ordan *aliveriz*. (8/17)

yarına iş ğalmasın deye evleri *topleveriz* şōle. (8/22)

üşğatdaķılā televizyon vā, aħa o televizyona *çıkıveriz*. (8/23)

ona bi *çıkıveriyoz* ara sıra . (8/24)

hele bu kıbrıs davalarında ğāli *inmevereyazdıK* aşşāya. (8/25)

o televizyondan *iniverince*, ğāli yataķları yaparız. (8/25)

aħā yerlere *yapıveriyoz* yataķları ğocuman ğocuman. (8/27)

ğocuman ğocuman döşekleri *serişeriveriyoz*. (8/28)

o külçi gibi ğali bizim yorgannamız *oluveri*, ölü alafuranğalılān pekınceciK zārif

oluveriyō (8/29-30)

bobam annem beklemeden baķtı kendini beklemedimi çāşıdan gelince pek *sinirleniveri*.

(8/33)

bāzı yerle tarnaları peKacı oluyōda insanın dilini *ğavurğavurveriyo*. (8/39)

hele ğāli genş ğızları *toplâverilē*. (8/42)

çatı üstlēne, saraylara felan *ĝoĝöveriz* bunnarı (8/44)

ondan sōra *ĝoĝoveriz*. (8/44)

bunnarı güneşde durduKdan sora *doldurveriz* küplere.(8/45)

hemen ğāli küplēden ğaşıklē ğaşıklēvirisin *kepçelēkepçelēverisin* ğorsun yemeklere,

peK lezzeTli olur. (8/46)

daħa evvelden avcı işēlēni *ħazırlēveri* ğāli (8/49)

sıcaK suya batırılāda hemen tüyleri *çıkıçıkıķivesiñ* deye.(8/60)

onu ğālik buvam *yapıveri* ojši. (8/64)

hemen *dutuveri* bıçā.(8/65)

- amanın ğāli insanın parmaqlānı *yicēveri* gelir. (8/71)
- bölece *yñveriz*. (8/73)
- beyā adam parayı alışın çarşıya *çıkıveriyor*. (11/24)
- ō arKadeşi ben alen gelen de tam mānasīle onnarı ōle şey *ediverem*.(14/17)
- bindiverilē* bazar günü aħa. (15/2)
- ben peK dışarı çıkmamya gördüklēmi *deyvēdim*. (15/3)
- ben gördümü *deyveriyon*. (15/7)
- deve felan *çıkartıveriyola*, oyun *oyneveriyola*.(15/14)
- averdınıñ* davıl çala çala çala ğız evine giderle.⁶⁹ (15/17)
- dēzem *annedivēsın* bi dene. (15/39)
- ben evinde vāsa fadime abam *ünnēveren* gelen. (15/53)
- gözē gözē *deyveri*. (15/53)
- sen baña gündüz deyeydiñ ben onu *ünneyveridim*.(15/55)
- bağ töbolsun ben bilsem *deyverin*, bilmōn. (15/58)
- bilyōsañ *deyvē*. (15/58)
- ben onu *ünnēveren* saña. (15/59)
- tabla *deyveriz* una biz. (16/5)
- mākemeye şuraya buraya gitmeden köyün ağaları *ħalledivermiş*. (19/6)
- araPlā *dönüvedı* ingilizleñ yanına, nasılısa yeñdile bizi (23/2)
- arab şıkınıñölunu kesince, bizimkinnē , arablā *dönüveyyō* ingilizleñ yanna. (23/18)
- ħapısānesi *ğovñyo*⁷⁰ (23/33)
- biz burada geldiKeme, ni^ğ*durudurmaz* yûnan esgē çıkādı izmire dedilē. (23/35)

⁶⁹ Alıverdikten sonra. Tuncer Gülensoy (1988): *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara: s.170

⁷⁰ Koyuveriyor. Gülensoy, 1988: 184

gidelim ğaylı,  lada biŒei v  heram g ldiK bur ya, *gelirgemez* hemen bizi esgere aldıl .(23/50)

akŒeheri beri geince *ġavuŒuvediK* haĒoba, biz dan geliyoduK, bu'dan. (23/52)

 n ne *aliv di* bizi, vur baĒam ġır baĒam o firĒaniĒ ardından baĒdı.(23/53)

neĒe biriĒi kimse v rdı, onn  teslim *oluv dil * yonana.(23/55)

bulunsun *d vedi* allah tarafından olecek ġ li.(23/66)

o silahı ġuvatı *aliverince*, hi ardına baĒındırmadıK hi . (23/78)

 le *ġavuŒuv dik*. (23/83)

benim d v n  *doleŒiveĒ* deye (23/122)

ıĒarveril . (23/128)

amanetiĒi *getirv dim* a g vey lan (23/146)

ġovediK cıbil cıbil, keydik. (24/23)

b dan gelibol na *eniverem*. (24/24)

ġola bi inzibat niŒanı *balev dil *. (24/102)

hemen yataĒa yatmıŒ, ben oĒ uŒud m biraz *ısdıveriĒ* beni demiŒ. (27/9)

soĒura ben oĒ susadım, bana biraz Ēalbırla su *getirveriĒ* demiŒ. (27/15)

acıĒdimebe demiŒ, oĒa demiŒ anam demiŒ baĒa demiŒ tavuĒ *kesivey du* demiŒ.(28/3)

oĒa *kesiv miŒ*, yemiŒ. (28/4)

ġuyudan su *iĒarvey du* anam demiŒ. (28/4)

ondan soĒura kel lan ordan *iŒeyiŒ verimiŒ*. (28/11)

var *Ēaiverelim* azanalın oĒlu (28/29)

ben *iĒirviyon*, kilim doĒutcekl . (30/7)

anamı  ld ryon dedide *gidiv di*  yeni  dı g di. (30/21)

biĒuuĒayar buldey bana *y kledivedil *. (30/24)

isdemēveriz. (31/5)

gös Terivēdim altını şeyde.(39/86)

beşibirliK taçcen ben saña dedim nasılİsa allah tarafından garñniñ göynü *oluvēdi.*(39/87)

oña verivēdi. (39/90)

edivēdīm şeyleri. (39/103)

az oluvēsiñ, şōloluvesiñ dēken ūraşırız biraz.(40/27)

añmadıvēyo. (41/12)

fırladıda *yörīvedı*, āh. (46/14)

ğızım दौरusa, *verñverin* ğızımıda, bi deliğanniya *verñverin*, yaşşā. (46/39)

bağ bī, diñne, ben saña bişē *dēverē* mi (46/57)

du ğāli bağ *deyvıcen.* (46/72)

dēvercēnde saña dinnē.(46²/1)

tālibāmiş. bize dedi, iküş gün *çalışvedı* dedi. (46²/17)

hemen üsdünü başını *dejšdirvedı.* (46²/21)

hemen sürahiyi masaya *ğōvedim*, cama ğoşdum geliyola deye. (46²/26)

amanıñ yayıyom, küsüyom, ğocam bōle ayā ğırıldı, eyi *olmeverise*, ben şōl olurum, ben

bōlölurum (16²/51)

bu ğadağ seviyom. (46²/51)

u *alınvese* dizi de bükülecek, eyi ğali (46²/57)

accıK gözlēmi yumuyom, *uyīvecām* zaman, ğadı ğızı geliyo, uyendıryo. (46²/87)

oynēveren hinci hemen çekçēseñ. (47/1)

ğızlālā oynnā *yapvēdilē*, bilmam ne *yapvēdilē.* (47/9)

ħa bobam işēleri *alñverilēdi*, coplarâ, urdan unnara atadı. (49/15)

ğoyverilēmiş atlar. (50/11)

Malatya İli Ağzları

neydecân nere *goyviriyim*. (140/15)

acığ *goyverirlerdi* diynendirirlerdi selah acığ yayılsın. (37/42)

Nevşehir ve Yöresi Ağzları

onu dâ dirih ortıya sıcânı onu *daâdı-vérrik* böyle.(1/11)

ondan sōna bohçaynan içine uğ *düvêrrik* içine.(1/25)

gelmiş, ökelenmiş yüzü *ķoteleyi-vermiş*.(10/5)

çocuğ *goy-vir* de anne lamba getirim dëyor.(11/3)

İtme canım Fadime nene ıcığ *annadıvirim*.(26/5)

gaynattîñ ñı yüzüne suyu *geli-virir* torbalarığ gayrı.(27/66)

müddeyümüm de *goy-virdi*. (28/6)

gafasını goparınıcı üleşini evciñarhasına *atı-virmiş*.(33/28)

Şurdan duvarıñ dibinden gağdım gëri *yıhılı-verdim*.(57/1)

Sivas Ve Tokat İlleri Ağzları

Pâtşan oğlu yüzünden peçeyi *galdırır galdırmaz*, dünya gözeli ğibi bir gızımış. (12/39)

Ġeli ver ğeli ver ğel yanıma güçücek / Nölurmuş ğerdanından emicəğ (26/5)

Tekirdağ İli Ağzları

kökünün dolayını *sarıveriyi*, şöle bi şey. (BM 1/519)

düşünürken dedi, bi rus askeri silâ *dayayıvermiş* suratına, vuracağ(BM 4/137)

ne parası be demiş, sen bizim memlekete gel demiş, ben sana goca orozu *kesiveririm* be demiş.(BM 5/34)

zararı olmācaḡ, e biz *uyuyuvermişik*, bizim ibrām, ben gideyim dedi, sabā oluyo dedi, yā, aydar aratepe’de avuşıuyo, avuşımaḡ üzere, gölge susaya geziyi ġārikin, uyumuşuḡ biz yōġun, babanla oldūmuz yēde dāyi, bütūn o üseyin bey’in yēleri, domuzlā bizim yanımıza adā yimişlē.(BM 5/230)

sōna, ocuk, dāmat ına yandıktan sōna *ucalayıveri* ızı, tabi yüzü örtülü, elleri ınalı, alıp evin iine aırı.(BM 8/25)

ē, uyuz olurdu insan, aşıntı anadın mı, sarı bi ila, yālarlar, apıp *overirler* insanı.(GA 3/159)

Urfa Merkez Ağızı

Urfa Merkez ağızında, tezlik fiili, farklı bir yapıda, “-r...-mez” zarf fiil ekiyle kurulmakta ve abukluk anlamı vermektedir.

dērdēmez sayra biye bi tan verdiler. (4/38)

zatana hayvana pıaġı *atar atmaz* su var an bulaşmasın dēye tezyiqli su veri. (12/32)

bi de gelin yabacılıḡ ekmesin diye aynanasıgile ilk *gider gitmez*. (24/91)

Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları

Tezlik birleşik fiilinin, Zonguldak ağızlarında ok canlı ve işlek olduğunu görmekteyiz.

hinci başdan *dēyñērñom* dē mi?(1/3)

bi *oluvēse* dēmi oñu? (1/18)

amanısan *unudūveryo*.(1/25)

demülleri gelūken orā bıraıverüllēmiş.(1/61)

şu parāyi bi şē *ēdivēseñe* vēriyala mı bakam?(1/120)

bedalyayı bi *sorūvēseñe*.(1/121)

onunağı ne *d yivese mize?*(1/154)

esgellik zamannarını *d y  sin.*(1/174)

hinci esgi bi e *d y ercem.*(1/175)

t l  yeni *al ved k t .* (1/214)

 avulları de *d y edim.*(1/216)

 ni desini altına *al erya*, bouy  o a onu bu.(1/298)

ben * l v sem z T1*  aldı.(1/315)

oluv s n d yom ben var an ikiy zbi  lir  kim v recek ona.(1/319)

durivese *duriver * bize ta sidnen d  mi?(1/340)

o  ıza d cem kin al da ba a *g t rve par y .* (1/352)

ana d di, teyip *al v * dedi.(1/357)

sen aliv rcem d  evi yapd  elimde *aliv cem* de.(1/358)

deli ol yom zaT1, gece uy um *aralan v r ya.*(1/382)

ondan s ra ne alaca san *alive.*(1/408)

g t v meynl  g t remezdi.(2/12)

nik hdan evine * letiver ya.*(2/19)

ufah bi  ede hasda *ol v r yon.*(2/32)

sinirle niv ryon, kimsenin lafının g t remiyom.(2/32)

tur yuyu b beri *d zeldiver r z.*(2/59)

onnan s ra g zelce basaruz o duzl  suyi eridib  sd ne *goy v r r z.*(2/65)

ben  aval  alar an *cannanı v r s n .* (5/69)

b  kel lan vardı a  ızım, onu *a nadiv r n* nolacak? (6/1)

   ari  nince gidiya tabi e  ee sariya g zel, e  ej *gouvariya*,  oyle gidiya k y manzarasını  ekinini i ine *g var ya.*(6/6-7)

geliyala gariye bī *sohuvoryallā*, dúşúrüyalla yere.(6/8)
 gène *gouvorŷya* bi misiriçine.(6/11)
 misiriçinde de *gouvarınca*, geliya gene herifin bi.(6/12)
 saña bi yangunŷmu *ağnadúvařcam* ğızım.(6/31)
 o hoca *okŷvomuş* elmayı.(7/70)
 ğucavımda uşavı *gorúverincé*, bunnā şaşırıp ğaldıla. (8/24)
 bi baķŷyosuy o ğada sinirli, seni *bouvaracak*.(10/4)
 ōle bi, hemen ürēm *bayŷlıvarcaķ*.(10/12)
 “Isdanbula *életivē*” ğızŷma dēyom.(10/17)
 hasda *olŷverŷyom*.(10/20)
 sinirime hākim olamŷyon kāzime ōle *ķŷti sŷleyivérŷyon*.(10/41)
iyivemiş domuzla gelmiş.(18/23)
 hepsŷini *yŷnemiş* bi tāla şeyi.(18/30)
 arabca ğonuşuncá adamı *salŷvomúşla*.(20/15)
 oibcibılđaĥ soyüyola atınŷsđüne bindiriyola *salŷvėryola*.(20/17)
 oryá vārdım derđi bize *ğonuşuvardı*. (20/22)
 uşahlıĥda *ğonŷşuvŷrdı* işdē. (20/24)
 anşácúún *ğucanā otivomuş*.(20/38)
 “*deyivēmedi bā*” derdi.(20/39)
 bizonu *alivérúrúzoña*.(24/8)
 şindi *ğonŷşuvédiklerŷmi* başķa bilemeyon ben.(27/24)
 üç beş ğuruş ne *yapŷvėrse* yapıyodu ğıza.(30/29)

Tezlik Fiilleri Sonuç:

1. Kütahya ağzında sadece bir örnekte tezlik fiili ekiyle yaklaşma fiili ekinin birlikte kullanıldığını tespit ettik:

hele bu kıbrıs davalarında ğali *inmevereyazdıK* aşşāya. (8/25)

2. Kütahya ağzında tezlik fiilinin pekiştirmeli biçimlerine de rastladık:

gocuman gocuman döşekleri *serişeriveriyoz*. (8/28)

bāzı yerle tarnaları peKacı oluyōda insanın dilini *ğavurğavurveriyo*. (8/39)

çatı üstlēne, saraylara felan *ğoğōveriz* bunnarı. (8/44)

onda sōra *ğoğōveriz*. (8/44)

hemen ğali küplēden *ğasıklē ğasıklēvirisin kepçelēkepçelēverisin* ğorsun yemeklere, peK lezzeTli olur. (8/46)

sıcaK suya batırılāda hemen tüyleri *çıkçıkıvesiñ* deye.(8/60)

3. Güney Batı Anadolu ağızlarında bir örnekte, tezlik fiilinin pekiştirmeli biçimine rastladık:

haiṽannarıñ ayayındaķı duşayı duşatṽarına *töz tözü-veris*. (Ay.60/49)

4. Tezlik birleşik fiilinin özellikle Kütahya, Güney Batı Anadolu, Zonguldak, Edirne ağızlarında çok canlı ve işlek olduğunu görmekteyiz.

5. Derleme Sözlüğü'nde tespit ettiğimiz bir örnekte; “aylak” geniş zamanın üçüncü şahsı sonuna eklenerek –ir, -mez anlamını belirtir: *Gelir aylak* (gelir gelmez), *okur aylak* (okur okumaz) (Krş.)

6. Derleme Sözlüğü'nde Kayseri'de, Afşar aşireti, Pazarören, Pınarbaşı'ndan derlenmiş “geleyge” sözü “gelir gelmez” anlamıyla tezlik ifade eden bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

7. Derleme Sözlüğü'nde bulduğumuz bazı örneklerde “var-” ve “düş-” fiillerinin tasvir fiilleri kurduğunu görülmektedir:

-düşmek (II) Bazı fiillerin sonuna eklenerek ivedilik fiili yapılı: *Yağmurun şiddetinden ekinler yatadüştü.* (*Bor-Nğ.)

oturavarmak [oturudüşmek -2] Kız, evlenmek için, nişan, düğün törenlerine gerek görmeden sevdiği erkeğin evine gitmek, kaçmak. (Peşman *Daday-Ks.)

[oturudüşmek -2]: (*Çiçekdağı köyleri-Krş.)

duravarmak 1. İnat etmek, direnmek. (*Bor-Nğ.) **2.** Sık sık ve sürekli olarak vurmak. (*Bor-Nğ.) **3.** Yorulmak.(İğneciler *Mudurnu-Bo.) **4.** Oluverdi anlamında kullanılır: *Yün yumuşak duravardı.* (Silifke-İç.)

danlayadüşmek Çıkagelmek: *Biz söyleşirken oradan danlayadüştü.* (Yarıkkaya *Afşin-Mr.)

9. Efrasiyap Gemalmaz, Erzurum ili ağızları için; “bölgemiz ağızları tasvir fiillerini pek kullanmadığı gibi –(y)a bül-) fiili hariç- eş zamanlılık veya bir öncelik ifade eden (-ıp) ve (-araḥ) ekli zarf fiillerden de pek hoşlanmaz. Bunları aşağıdaki örneklerde görüldüğü şekilde, bazı zarfları kullanarak, bazen de çekimli fiiller kullanarak gidermeye çalışır”⁷¹ demektedir:

tez yetiş (yetişi ver)

hama segirdim (hemen koştum=koşu verdim)

10. Edirne ili Dağlı ağızında “var-, ver-” fiilleri yaygın olarak şimdiki zaman eki olarak kullanılmaktadır. Bu şekildeki bir çekime diğer Anadolu ağızlarında rastlanmamaktadır.

11. Derleme Sözlüğü'nde tezlik fiilinin, bazı örnekler deyimleşmiş, şu örneklerine rastladık:

abarmak (II)[abartmak(II)-2] 1.Almak, alıvermek.(Tekkeköy-Dz. ; -Ba.) **2.**

Alıp götürmek. (*Sarıkamış-Kr.)

⁷¹ Gemalmaz, 1995: 376

[abartmak(II)-2]: (Kozluca *Keçiborlu-Isp.)

abeşivermek Sarmaşmak, kucaklamak: *Haydi kardeşim abeşiver.* (Çıtak *Çivril-Dz.)

aydivermek, aydıvermek [aydırmağ, aydumak, aytıvermek] Söylemek, haber vermek, açıklamak, anlatmak. (-Ba. ve çevresi; *Ezine, Okçular-Çkl.; Yaylagöne *Malkara-Tk.)

[aydırmağ]: (Kerkük)

[aydumak]: (Kadıköy, *Bigadiç-Ba.)

[aytıvermek]: (Eskikadın-Ed.)

bakıvesin Bakıversin: *Biraz bakıvesin.* (-Brs.)

bayıvermek Kabul etmek, razı olmak: *Babasının ölümünü duymamaış ben de içim bayıvermedi söylemedim.* (-Kn.)

cızdırıvermek (I) Baştan savmak. (Çiftlik *Dinar-Af.; Bozan-Es.; *Görele, Keşap, *Bulancak-Gr.; Denizli, Beşikdüzü, *Vakfıkebir-Tr.; Havsu *Kelkit-Gm.; Reyhanlı-Hat.; *Serik ve köyleri-Ant.)

cızdırıvermek (II) Yenmek(oyunda): *Oyunda Hasan'ı cızdırıverdim.* (Kavakköy *Çivril-Dz.)

çaldırıvermek Süpürüvermek. (Demirkapı *Susurluk-Ba.)

çalıvermek Sürüvermek. (-Ist.)

çitivermek Karıştırıvermek. (Sandıkacı *Beyşehir-Kn.)

çoğarı vermek Çoğalmak, çoğalıvermek. (-Çr.)

dakı dakıvermek Çekinmeden vurmak. (Karahisar *Tavas-Dz.)

dēvedi Deyiverdi, söyleyiverdi: *Senin bütün kabahatini babana dēvedim.*

(Araplı *Bozdoğan-Ay.)

dévermek Söylemek. (*Acıpayam-Dz.)

dişikivermek Koşuvermek. (Mustafakemalpaşa-Brd.)

ditdirivermek Tarlayı gelişi güzel sürmek: *Tarlanın orasından burasından ditdirip bırakıverdiler.* (Sofular *Eğridir-Isp.)

dizginleyivermek 1. Koşuvermek: *Hüsnügil tepecikten dizginleyiverdi.*

(Bodrum-Mğ.)

dönüvümek Dönüvermek: *Ahmet söz verdiği halde dönüvüyor.* (*Fethiye ve

köyleri-Mğ.)

düvermek (II) 1. Söylemek. (Bulgaristan göçmenleri-Ist.) **2.** Göstermek.

(*Gebze köyleri-Kc.)

eberdivermek Alıvermek, verivermek. (*Bodrum-Mğ.)

eberivermek (I) Getirivermek. (Af.; *Eşme-Uş.; Güney *Yeşilova-Brd.; Bereketli *Tavas, Oğuz *Acıpayam, Bulkaz *Çivril-Dz.; Eymir *Bozdoğan, *Kuşadası-Ay.; *Torbalı-İz.; *Alaşehir, *Kırkağaç-Mn.ve çevresi; Mustafa Kemalpaşa-Brs.; -Kü.; Abbaslık, Dodurga *Bozüyük-Bil.; *Gölcük-Kc.; Düğrek, Denizabat. Yerkesik-Mğ.)

eberivermek (II) Çağırivermek. (Gülağzı-Mğ.)

ekinivermek Getirivermek. (Kn. Ve çevresi.)

galagalma Duruvermek. (*Devrek-Zn.)

geliverinmek [geliviymek] Çabuk gelmek.(Soğukkuyu-İz.)

[geliviymek]: (Cumalı, Söğüt, Hanaz,-Dz.)

givermek Bir işi yapıvermek. (*Eyüp-Isp.)

goelmek Koyuvermek, serbest bırakmak. (Hurma *Silifke-İç.)

govvermek Bırakmak. (*Emirdağ-Af.)

goyvermek [govvermek(II), goymak(I) -2, goyurmak] Salıvermek, bırakmak, koyuvermek. (Çeltik *Yeşilova-Brd.; Denizli *Beşikdüzü, *Vakıfkebir-Tr.; -Ky.)

[govvermek(II)]: (Nurda *Şarkikaraağaç-Isp.)

[goyurmak]: (Zarşat -Kr.)

göremediye Görür görmez, hemen görünce. (-Nğ.)

göyvermek Bırakmak, koyuvermek. (*Bayındır-İz.; Karıncık *Artova-To.; -Sv., Mühye-Ank.)

ılığivermek Oturmak, ilişmek: *Ali ne ayakta durun gel şuraya ılığiver.* (Ağılönü *Beyşehir-Kn.)

ivermek (I) Telaşla aramak. (Şabanözü *Polatlı-Ank.)

kaytarivermek Takıvermek: *Atın gemini başına kaytarıver.* (Eflak-Ada.)

kırışivermek Uyuyuvermek. (-Çkr.)

kom edivermek Kışkırtıvermek, ayaklandırmak. (Yapıntı *Mut-İç.)

kopça koyvermek Dizleri tutmaz olmak. (İshaklı *Bolvadin-Af.)

kovermek [kovurtmak, koyurtmak, koyuvirmek, kövermek (I)] Bırakmak, salmak. (Çepni *Gemerek-Sv.)

- [kovurtmak]:** (-Gz.)
- [koyurtmak]:** (*Antakya-Hat.)
- [koyuvirmek]:** (*Bor-Nğ.)
- [kövermek (I)]:**(-Çkl.; -To.; Ağrakos *Suşehri-Sv.; -Yz.)
- önivermek** Bekleyivermek. (*Feke-Ada.)
- pınıvermek** Koşuvermek. (Narlidere *Buldan-Dz.)
- pirangadıvermek** Atıvermek: *O elindeki kâğıdı pirangadıver.* (Hisarköy *Domaniç, *Tavşanlı-Kü.)
- saypıvermek [saylamak(I) -1, saypmak]** Kayıvermek, kaymak. (Bakacak, Ergine-Ba.)
- [saylamak(I) -1]:** (Yamanlı *Saimbeyli-Ada.)
- [saypmak]:** (-Kn.)
- sunduruvermek** Verivermek. (Şıhlar *Ulubey-Or.)
- tezediye** İvedi, çarçabuk. (Ml.)
- tivermek(I) [tivirmek(I)]** İtivermek. (*Maçka ve köyleri-Tr.)
- [tivirmek(I)]:** (Kömürköy-Krk.)
- dikelivermek [dikgelmek] 1.** Karşı koymak. (*Fethiye ve çevresi-Mğ.)
- [dikgelmek]:** (*Fethiye ve çevresi-Mğ.)
2. Birden ortaya çıkmak. (*Fethiye ve çevresi-Mğ.)
- telesük [telasük]** Tez, ıvecen: *Telesük gidir.* (Türk, Taze, Kerkük)
- [telasük]:** (Bayat, Taze, Telefar, Kerkük)
- tettirivermek [tettirmek-1,2] 1.** İtmek, vurmak, kakmak. (Sakçılar *Çal-Dz.)
- [tettirmek-1]:** (Patlangıç *Fethiye-Mğ.)
2. Atıvermek. (Sakçılar *Çal-Dz.)
- [tettirmek-2]:** (*Boyabat-Sn.)
- tettirmek 1. [__>tettirivermek-1]**
- 2.[tettirivermek-2] 3. Uğraşmak, yerinden uzaklaştırmak. (*Boyabat-Sn.)

ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA YAKLAŞMA FİİLLERİ

Yaklaşma Fiilinin İsimlendirilmesi ve Fonksiyonları:

Eski Türkçenin “yanılmak, hata etmek, günah işlemek” anlamlı yaz- fiilinin, – (y)A zarf fiili almış asıl fiile getirilmesiyle oluşan tasvir fiilidir. Asıl fiildeki kılışa “az kalsın, az daha, neredeyse” gerçekleşecek olma anlamı katar.

Yaklaşma bildiren yaz- fiilinin isimlendirilmesi ve fonksiyonları için aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Tahsin Banguoğlu	“Yaklaşık Fiiller; -hatalı bir harekete, tehlikeli bir hale yaklaşma” ⁷²
M. Kaya Bilgegil	“Yaklaşık Fiiller; -hatalı bir harekete, tehlikeli bir hale yaklaşma” ⁷³
Baha Dürder, H. Ediskun	“Yaklaşma; -az kalma, ramak kalma, yaklaşma” ⁷⁴
Muharrem Ergin	“Yaklaşma” ⁷⁵
Haydar Ediskun	“Yaklaşma Fiilleri; -ramak kalmak, az kalmak, yaklaşmak” ⁷⁶
Tahir N. Gencan	“Yaklaşma Fiilleri; -yakınlık” ⁷⁷
Nurettin Koç	“Yakınlık Bildiren Birleşik Eylemler” ⁷⁸

⁷² Banguoğlu, 1979: 156

⁷³ Bilgegil, 1982: 282

⁷⁴ Dürder, Ediskun, 1978: 121

⁷⁵ Ergin, 1980: 387

⁷⁶ Ediskun, 1980: 235

⁷⁷ Gencan, 1971: 198-199

⁷⁸ Koç, 1990: 282

Zeynep Korkmaz	“Yaklaşma Fiilleri; esas fiilin –(y)A zarf fiil biçimi üzerine yaz- yardımcı fiilin getirilmesiyle kurulur.Az kalsın gerçekleşecek olma, gerçekleşmeye çok yaklaşmış olma” ⁷⁹
----------------	------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Yaklaşma Fiilleri Sonuç:

1. Eski dönemlerde işlek olan bu tasvir fiilinin kullanım sıklığını yitirdiği görülmektedir.

2. Yaptığımız tarama çalışmaları sonunda Kütahya ağzında sadece bir örnekte tezlik fiili ekiyle yaklaşma fiili ekinin birlikte kullanıldığını tespit ettik:
hele bu kıbrıs davalarında ğali *innevereyazdı* *Ķ aşşāya*. (8/25)

3. Yozgat yöresinde üç örnekte yaklaşma fiili tespit ettik:
aç àaldı *öldüreyazdı* / çekdi bıyımı àopardı / saðalıma *yolayazdı* (Yz.)
aç àannıma depincek / ala bÀrsığımı *dökeyazdı* (Yz.)

4. Derleme Sözlüğü’nde bir örnekte “yaz-” yaklaşma fiiliyle süreklilik ifadesi tespit ettik:

bakayazmak Bakadurmak. (*Düzce-Bo.)

5. Derleme Sözlüğü’nde yaklaşma fiiliyle, bazı örnekler deyimleşmiş görünmektedir, ilgili şu örneklere rastladık:

abınmak Düşeyazmak, yürürken ayağı kaymak. (Çilehane *Reşadiye-To.)

bağdalanmak Düşecek gibi olmak, ayağı sürçmek. (-Ist. göçmenleri; *Ermenek ve köyleri-Kn.)

güleyazmak Kendini tutamamak, gülecek gibi olmak. (*Düzce-Bo.)

⁷⁹ Korkmaz, 2003: 152

seleklemek Sendelemek, düşeyazmak. (Ağlı *Küre-Ks.; *Bodrum-Mğ.)
semelenmek 2. Sersemleyerek düşeyazmak. (-Nğ.)

6.Yaklaşma fiilinin anlam ve işlevi, yazı dilimizde olduğu gibi, daha çok çekimli fiillerden önce getirilen “az daha, az kalsın, neredeyse” sözcükleri ile sağlanmaktadır: “Az kalsın düşecekti.”, “Neredeyse yıkılıyordu.” vb.

7. Efrasiyap Gemalmaz, Erzurum ili ağızları için; bölgemiz ağızları tasvir fiillerini pek kullanmadığı gibi –(y)a bül-) fiili hariç- eş zamanlılık veya bir öncelik ifade eden (-ıp) ve (-arah) ekli zarf fiillerden de pek hoşlanmaz. Bunları aşağıdaki örneklerde görüldüğü şekilde, bazı zarfları kullanarak, bazen de çekimli fiiller kullanarak gidermeye çalışır.”⁸⁰ demektedir.
 az daha gidirdin (gide yazıyordun)

⁸⁰ Gemalmaz, 1995: 376

GENEL SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA YETERLİK FİİLİNİN GENEL DURUMU

İncelediğimiz ağız kitaplarında tespit ettiğimiz yeterlik fiillerini tablo halinde göstermeyi uygun bulduk.

<p>Edirne İli Ağızları</p>	<p>“bil-” Yeterlik fiilinin ,olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir.Genellikle olumsuz biçimi kullanılmaktadır..Olumsuzluk ekinin ünlüsü genellikle uzar: <i>Yiyemōrüm, bulamōrsun, bulamōruz, kıpırdayamērim</i> vb.</p>
<p>Erzincan Yöresi ve Ağızları</p>	<p>“bil-, bül-,bél-” Yeterlik fiili, genellikle “bül-” şeklinde kullanılmaktadır. Olumlu biçiminin kullanımı seyrekdir. Olumsuz biçimi işlektir. <i>gelebülür, çıhardabülür miyim, yapabülek</i> vb.</p>
<p>Erzurum Ağızı</p>	<p>“bül-” Yeterlik fiilinin, olumsuz biçimi işlektir. Olumlu biçimi her zaman “bül-” şeklindedir: <i>galabülür mi, sürebülürler, gelebülür</i> vb.</p>
<p>Güney Batı Anadolu Ağızları</p>	<p>“bil-” Yeterlik fiilinin ,olumsuz biçimi işlektir. Zarf fiil eki –ı/-i şeklinde kullanılır:<i>bitirimädiK, gätirimädiK</i> vb.</p>

<p>Kars İli Ağzları</p>	<p>“bil-, bül-”</p> <p>1. Yeterlik fiilinin ,genellikle olumsuz biçimi kullanılmaktadır.Bir çok örnekte “bil-” yardımcı fiili olumsuz durumda da kullanılmaktadır:<i>diyebilmesen, bulabilmedi, aparabilmiş vb.</i></p> <p>2.Bazı örneklerde Azeri özelliği görülmektedir: <i>yatabilmenem, çatabilmenem, atabülmenem</i></p> <p>3. Yeterlik fiilinin olumsuz biçiminde ek ünsüzü ikizleşmektedir:<i>gelemmez, bahammazsan, dutammenem, grammadı, veremmiyecehsiñiz, dayanammedih vb.</i></p>
<p>Kayseri Merkez Ağzı</p>	<p>“bil-” Yeterlik fiilinin ,genellikle olumsuz biçimi kullanılmaktadır. Olumsuzluk eki ünlüsü şimdiki zaman eki gelince daralmaktadır: <i>'bulamıyosuñ, yéyemiyo vb.</i></p>
<p>Kırklareli Babaeski Merkez İlçesi ve Köyleri Ağzları</p>	<p>“bil-” Yeterlik fiilinin ,olumsuz biçimi işlektir.</p>
<p>Kırşehir ve Yöresi Ağzları</p>	<p>“bil-” Yeterlik fiilinin, olumsuz biçimi işlektir.</p>
<p>Kütahya ve Yöresi Ağzları</p>	<p>“bil-” Yeterlik fiilinin ,olumsuz biçimi işlektir.</p> <p>1. Zarf fiil eki genellikle –ü,- ü’dür:<i>sökdürümesseK, vurübilirse, vurümassa vb.</i></p> <p>2.Şimdiki zaman ekinin daraltıcı etkisi bir çok örnekte görülmemektedir: <i>bilemëyom, sökemyo, çıkamayomuş, çıkarameyolā vb.</i></p>

Malatya İli Ağzları	“ bil- ” Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir.
Nevşehir ve Yöresi Ağzları	“ bil- ” Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir. 1. Yeterlik fiilinin olumsuzunda olumsuzluk ekinin ünlüsü genellikle uzar: <i>gaḥamāyor, bilemōlar, bilemō musunuz, garıřamāyız</i> vb. 2. <i>almıyōrıḥ>alamıyoruz</i> ” sözcüğünde zarf fiil düşmüştür.
Ordu İli ve Yöresi Ağzları	“ bil-,bül- ” Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir. Yeterlik fiili, genellikle “bül-” biçimindedir: <i>baḫabülüsüz, bulabülüstün, tanyabülüse</i> vb.
Osmaniye Tatar Ağzı	“ al- ”: Muktedir olma ifadesi taşır. Zarf fiil ünlüsü ile yardımcı fiil ünlüsü genellikle birleşmiştir: <i>alalmadı, süyliyelmez</i> vb. “ bil- ”: <i>oḫıybilmek, oḫıyabilğén</i> vb.
Sivas Tokat İlleri Ağzları	“ bil- ” Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir.
Tekirdağ İli Ağzları	“ bil- ” Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir. Şimdiki zaman ekinin daraltıcı etkisi bir çok örnekte görülmemektedir: <i>sağlayamayoz, "ılamayom, "ıyamayom, bıra" amayom</i> vb.
Urfa Merkez Ağzı	“ bil- ” Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir.

<p>Zonguldak-Bartın-Karabük İleri Ağzları</p>	<p>“bil-” Yeterlik fiilinin olumsuz biçimi işlektir. Olumsuzluk eki ünlüsü, şimdiki zaman eki gelince daralmaktadır: <i>ūyamıyom</i>, <i>bulamıyom</i> vb.</p>
------------------------------------------------------	-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

1. Kars ili ağzlarında birçok örnekte, “bil-” fiili düşürülmeden ve üzerine olumsuzluk eki getirilerek yeterlik fiilinin olumsuz biçimi kurulmaktadır.

2. Kırşehir ağzında da bir örnekte olumsuz durumda “bil-” fiilinin düşmemiştir.

3. Ordu ili ve yöresinde, fiillere gelen yardımcı fiillerden yaygın olarak kullanılanı yeterlidir. Bunun dışında fiillere gelen yardımcı fiiller pek kullanılmamaktadır.

4. Ordu ili ve yöresinde,yardımcı fiilin ilk sesinin “b-” olmasından dolayı fiilin kök ünlüsü büyük çoğunlukla yuvarlak dardır.

5. Osmaniye-Tatar Ağzı’nda; “al-” muktendir olma ifadesi taşır. Türkiye Türkçesindeki “bil-” yardımcı fiilinin fonksiyonundadır. Zarf fiil ünlüsü ile yardımcı fiil ünlüsü hemen hemen daima kontraksiyon sonucu birleşmiştir.

6. Derleme Sözlüğü’nde yeterlik fiilinin, bazı örnekler deyimleşmiş olarak, örnekleri bulunmaktadır.

7. Erzurum ili ağzlarında; özellikle *-(y)a/ -(y)e/ -(y)i* ekleriyle yapılmış zarf fiiller üzerine bazı fiilleri getirerek yapılmış birleşik fiiller, Türkiye Türkçesi aydın konuşmasına bakarak seyrek kullanılışlı sayılırlar. En yaygın kullanılış *-(y)a bül-* ve olumsuzu *-(y)ama-* bazen de *-(y)a bülme-*iktidari kuruluşuna aittir.

8. Azeri ve Terekeme ağzlarında yeterlik fiilinin olumsuzunda “m” üzerinde ikizleşme olduğunu görüyoruz. Bizce bu ikizleşme; Azerbaycan yazı dilinde “bil-” ile

yapılan yeterlik fiilinin olumsuzuyla, Türkiye Türkçesi yazı dilindeki şeklin ortak tesiri altında meydana gelmiş analogik bir hadisedir.

ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA SÜREKLİLİK FİİLİNİN GENEL DURUMU

İncelediğimiz ağız kitaplarında tespit ettiğimiz süreklilik fiillerini tablo halinde göstermeyi uygun bulduk.

Edirne İli Ağızları	dur-, kal- <i>gelip duruyu, yutkunmuş kalmış</i>
Erzincan Yöresi ve Ağızları	-mağda olsun, dur- <i>ğaynamağda olsun, dönüp durir</i>
Erzurum Ağızı	dur-, ğal- <i>ağlamiya dur-, şaşır ğalır</i>
Güney Batı Anadolu Ağızları	dur-, ğo-, ğö-, otur-, ba-, bā-, bār-, gid-, bör-, bōr-, iK...ğāl-, yat-, makt_ussuñ <i>diñmēp-dur-, bilib otur-, oturTdura-ğo- ,ğoyu ğō-,sönüP-bör-, varıP-ba, ğāliK ğāl-,gidi yat-,bitiri-gid- , ğālmaktussuñ vb.</i>
Kars İli Ağızları	gel-, git- <i>gidir gelirdi, duta duta ğed-</i>
Kırklareli Babaeski Merkez İlçesi ve Köyleri Ağızları	gel- <i>gidip gel-</i>
Kırşehir ve Yöresi Ağızları	dur-, -(ı)p gel-, yat- <i>yetişip gel-, dura dur-, yanıp yat-</i>
Kütahya ve Yöresi Ağızları	dur-, ğo-,ço-, ğal- <i>alâğo-, yanıP_dur-, alıço-, yı_ılmış ğalmış vb.</i>

Nevşehir ve Yöresi Ağzları	-Ip,Up batır, dur-, yoru-/yörü-, gal-, yat- <i>gelib-batır, ba_hıp yat-, yığılı-gal-, paltalayorur, yatıp dur-</i>
Ordu İli ve Yöresi Ağzları	dur- <i>geledur</i>
Osmaniye Tatar Ağzı	tır-, -tur-, başla-, yiber- <i>karap tırabız, ulaşa başlağan, ınıtıb yiberdi vb.</i>
Sivas Tokat İlleri Ağzları	dur- <i>var_ı dur</i>
Tekirdağ İli Ağzları	dur- <i>" ayışıp dur-</i>
Urfa Merkez Ağzı	git- <i>geç_ınır gid-</i>
Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağzları	dur-, gel-, gal- <i>duradur-, galağal-, gidib gel-</i>

1. İncelenen ağız bölgelerinde yazı dilimize bir paralellik gözlenirken, özellikle Nevşehir ve Güney Batı Ağzlarında kullanılan ... + -A + -ıb, Ub, -Ip, -Up batır ve ... + yoru- şekilleri dikkati çekmektedir.

a) Birinci yapı, “+ -A + -ıb, Ub, -Ip, -Up batır”, bu bölge ağzlarını Anadolu’da Muğla, Nevşehir başta olmak üzere İç Batı Anadolu ağzlarıyla, Türk lehçeleri içinde de Türkmen, Nogay, Kazak, Tatar, Yeni Uygur gibi Türk lehçeleri ile birleştirir.

b) İkinci yapı da Eski Anadolu Türkçesi’nin sonunda, şimdiki zaman ekine dönüşecek olan eski bir tasvir fiilinin yaşadığını örneklemektedir.

2. Şimdiki zaman ifadesinde, tasvir fiilleriyle (yat-, tur-, otur-, yorı-) kurulan dört yapı da aynı sistemle ortaya çıkmıştır: Bu sistem; Asıl fiil+ Zarf fiil eki+ yardımcı fiil+ Geniş zaman eki+ Şahıs eki şeklindedir.

Şimdiki zaman ifadesinde tercih edilen dört fiilin ortak özellikleri:

a) Fiillerin dördü de kalın sıradan ünlülere sahiptir.

b) Anlam yönünden ortaklıklar. yorımak, turmak, oturmak, yatmak şeklinde sırayla bir canlının, özellikle insanın, hareketlerini vermektedir.

3. Anadolu ağızlarını; Türkmen, Nogay, Azeri ve sahil boyu Kırım Türkçelerine bağlayan ve merkezi Muğla ağızı olmak üzere genel olarak Aydın, Denizli, Uşak ve Kütahya ağızlarında görülen "... + Ib, Ub, Ip, Up + batır" Orta Anadolu'da Nevşehir Ağızlarında da görülmesi, büyük önem arz etmektedir.

4. Derleme Sözlüğü'nde "... + Ib, Ub, Ip, Up + batır" fiil unsurunun benzer örnekleri bulunmaktadır.

5. Güney Batı Anadolu ağızlarından tespit edilen "yörü-" yardımcı fiiliyle oluşturulan yapıda, zarf fiil eki -p'nin etkisiyle yardımcı fiilin ilk sesinde y->b-değişmesi olmuştur. "yörü-", Türk dilinde şimdiki zaman oluşturmada sıkça kullanılan bir tasvir fiilidir. Yazı dilimizdeki şimdiki zaman eki de aynı fiilin ekleşmesiyle oluşmuştur. Bu fiil, Türkmen, Kazak, Kırgız ve Nogay Türkçelerinde de şimdiki zaman oluşturmakta kullanılmaktadır.

6. Süreklilik gösteren ... + -A + yoru- birleşik fiilinin Eski Anadolu Türkçesi döneminde oluşmuş, ama çok geçmeden de yorı-/yoru- fiili hece düşmesi (haploloji) olayı ile şimdiki zaman ekine dönüşmüştür.

7. Eski Anadolu Türkçesi döneminde yaygın olarak kullanılan ve süreklilik bildiren bu birleşik fiilin, Nevşehir ağızında şimdiki zaman kipi ve tasvir fiili işleviyle kullanılması ağızların muhafazakâr yapısını göstermesi bakımından önemlidir.

8. Derleme Sözlüğü'nde bulunan iki örnekte, “düş-” fiili tezlik anlamı yanında süreklilik anlamı vererek tasvir fiili kurmaktadır.

9. Derleme Sözlüğü'nde bir örnekte “yaz-”yaklaşma fiili süreklilik anlamı vermektedir.

10. Güney Batı Anadolu ağızlarında “otur-” yardımcı fiili süreklilik anlamı veren tasvir fiili kurmaktadır.

11. Erzurum ili ağızlarında tasvir fiillerini pek kullanılmaz. –(y)a bül-) fiili hariç- eş zamanlılık veya bir öncelik ifade eden (-ıp) ve (-arah) ekli zarf fiiller de kullanılmamaktadır. Bu durum, bazı zarflar ve çekimli fiiller kullanılarak giderilmektedir.

12. Osmaniye Tatar Ağızı'nda; tır-, tur- yardımcı fiili devamlılık fonksiyonundadır. Ayrıca “başla-” ve “yiber-” fiilleri de tasvir fiili kurmaktadır.

13. Derleme Sözlüğü'nde, süreklilik fiilinin, bazı örnekleri deyimleşmiş, bir çok örneği vardır.

ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA TEZLİK FİİLİNİN GENEL DURUMU

İncelediğimiz ağız kitaplarında tespit ettiğimiz tezlük fiillerini tablo halinde göstermeyi uygun bulduk.

Edirne İli Ağızları	vā-/vē, var-/ver-, vār-, vör-, -vallā/vellē <i>çekivē, kaldırivārdım, garıvaru,</i> <i>yağalayvallā.</i>
Erzincan Yöresi ve Ağızları	-r...-mez <i>gelir gelmez, olur olmaz</i>
Erzurum Ağızı	-r...-mez <i>dār dāmez</i>
Güney Batı Anadolu Ağızları	ve-/vē, vır-/vir-, vi, vī <i>soru-vırıñ, söylâj-virâm, oturu-vi, aşı-vē</i>
Kars İli Ağızları	-r..mez <i>Basar basmaz, êner ênmez</i>
Kayseri Ağızı	vēr-, vir-, -r...-mez <i>goyvêrir, bişer bişmez, goyvirseñ</i>
Kırşehir ve Yöresi Ağızları	-r...-mez, ver- <i>geli gelmez, alivêr</i>
Kütahya ve Yöresi Ağızları	ver-, ve-, vē-, vir-, vi-, vī-, -r...-mez 1. Genellikle ver- yardımcı fiilinde –r ünsüzü düşmektedir: <i>oluvēsiñ, gaynedive,</i> <i>atvêmeşlê</i> 2. averdınıñ: alıverdikten sonra, <i>govıyo: koyuveriyor</i>

Malatya İli Ağzları	ver-, vîr- <i>goyvir-, goyver-</i>
Nevşehir ve Yöresi Ağzları	ver-/vêr-, vir- <i>daâdı-vêr-, annadivir-</i>
Sivas Tokat İlleri Ağzları	-r...-maz, vër- <i>galdırır galdırmaz, ğeli_yër-</i>
Tekirdağ İli Ağzları	ver- <i>sarıveriyi, "overirler"</i>
Urfa Merkez Ağzı	-r...-mez <i>dêrdêmez, gider gitmez.</i>
Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağzları	vör-/vor-/vör-, vo-, var-/vâr- Tezlik fiilinin çok işlek olduğu görülmektedir. <i>yapvërse, deyivēmedi, gönüşuvōrdu, salivēryola, salivomuşla</i>

1. Kütahya ağzında, sadece bir örnekte, tezlik fiili ekiyle yaklaşma fiili ekinin birlikte kullanılmaktadır.

2. Kütahya ağzında tezlik fiilinin pekiştirmeli biçimleri kullanılmaktadır.

3. Tezlik birleşik fiili, özellikle Kütahya, Güney Batı Anadolu, Zonguldak, Edirne ağzlarında çok canlı ve işlektir.

4. Derleme Sözlüğü'nde tespit edilen bir örnekte; "aylak" geniş zamanın üçüncü şahsı sonuna eklenerek –ir, -mez anlamını belirtmektedir.

5. Derleme Sözlüğü'nde Kayseri'de, Afşar aşireti, Pazarören, Pınarbaşı'ndan derlenmiş "geleyge" sözü "gelir gelmez" anlamıyla tezlik ifade eden bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

6. Derleme Sözlüğü'nde, bazı örneklerde "var-" ve "düş-" fiillerinin tasvir fiilleri kurmaktadır.

7. Erzurum ili ağızları; tasvir fiillerini pek kullanmadığı gibi -(y)a bül-) fiili hariç- eş zamanlılık veya bir öncelik ifade eden (-ıp) ve (-arah) ekli zarf fiillerden de pek hoşlanmaz. Bunları, bazı zarfları, bazen de çekimli fiilleri kullanarak gidermeye çalışır.

8. Derleme Sözlüğü'nde tezlik fiilinin, bazı örnekler deyimleşmiş birçok örneği bulunmaktadır.

ANADOLU VE RUMELİ AĞIZLARINDA YAKLAŞMA FİİLLERİNİN GENEL DURUMU

1. Eski dönemlerde işlek olan bu tasvir fiilinin kullanım sıklığını yitirdiği görülmektedir.

2. Yapılan tarama çalışmaları sonunda, Kütahya ağzında sadece bir örnekte tezlik fiili ekiyle yaklaşma fiili birlikte kullanılmaktadır.

3. Yozgat yöresinde üç örnekte yaklaşma fiili kullanılmıştır.

4. Derleme Sözlüğü'nde bir örnekte “yaz-” yaklaşma fiiliyle süreklilik ifadesi verilmiştir.

5. Derleme Sözlüğü'nde yaklaşma fiiliyle, bazıları deyimleşmiş, örnekler bulunmaktadır.

6. Yaklaşma fiilinin anlam ve işlevi, yazı dilimizde olduğu gibi, daha çok çekimli fiillerden önce getirilen “az daha, az kalsın, neredeyse” sözcükleri ile sağlanmaktadır.

7. Erzurum ili ağzları; tasvir fiillerini pek kullanmadığı gibi –(-(y)a bül-) fiili hariç- eş zamanlılık veya bir öncelik ifade eden (-ıp) ve (-arah) ekli zarf fiillerden de pek hoşlanmaz. Bunları, bazı zarfları bazen de çekimli fiilleri kullanarak gidermeye çalışır.

Eski Türkçe gibi Eski Anadolu Türkçesinde de daha işlek ve çeşitli olan tasvir fiillerinin bazı türleri, Türkiye Türkçesine uzanan tarihi gelişme süreci içinde, gittikçe işlekliğini kaybederek körleşmiş veya daha değişik biçimde süregelmiştir. Yunus Emre'de ve Dede Korkut'ta güzel örneklerini bulabildiğimiz *gidevar*- “gitmekte devam etmek”, *sayavar*- “saymakta devam etmek”, *çıkavar*- “çıkarmakta devam etmek”

birleşiklerindeki *var-* yardımcı fiili bunlardan biridir. Aynı durum *düş-* yardımcı fiilinde de görülmektedir: *yata düş-*, *basa düş-* vb.

Yaptığımız çalışma sonucunda bütün veriler, Anadolu ve Rumeli Ağızlarında tasvir fiillerinin, Türkçenin bir zenginliği olarak, hâlâ kullanıldığını göstermektedir. Ancak radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının etkisi ve okuma yazma oranının artması sebebiyle kullanımının azaldığı görülmektedir. Özellikle “yaklaşma fiili” hemen hemen hiç kullanılmamaktadır. “*yaz-*” yaklaşma fiilinin anlamı, çekimli fiillerden önce getirilen “az kalsın”, “az daha”, “neredeyse” zarf öbekleriyle sağlanmaktadır.

Türkçenin ilk çağlardan beri kullanılagelen bu zengin fiil şekillerini ağızların muhafazakâr yapısı da koruyamazsa, Türkçe, önemli bir anlatım zenginliğini kaybedecektir.

KAYNAKÇA

- Akar Ali (2001), “Muğla ve Yöresi Ağızlarında Şimdiki Zaman Biçimleri” *M.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:4
- Banguoğlu Tahsin(1979), *Ana Hatlarıyla Türk Grameri*, İstanbul, Dergâh Yay.
- Banguoğlu Tahsin(1986), *Türkçenin Grameri*, Ankara, TDK Yay.
- Bayraktar Fatma Sibel(2000), *Kayseri Merkez Ağzı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi
- Bilgegil M. Kaya(1982), *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul, Dergâh Yay.
- Caferoğlu Ahmet(1994), *Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar*, Ankara ,TDK Yay.
- Demir Necati(2001), *Ordu İli Ve Yöresi Ağızları*, Ankara,TDK Yay.
- Demir Necati(2004), *Eski Türkiye Türkçesinde Tasvir Fiilleri*, Zeynep Korkmaz Armağanı, Ankara, TDK Yay.
- Deny J.(1941), *Türk Dili Grameri*, Terc: Ali Ulvi Elöve, İstanbul, Maarif VekâletiYay.
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt I(A),Ankara,TDK Yay., II. Baskı
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt II(B),Ankara,TDK Yay., II. Baskı
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt III(C-Ç),Ankara,TDK Yay., II. Baskı
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt IV(D),Ankara,TDK Yay., II. Baskı
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt V(E-F),Ankara,TDK Yay., II. Baskı

- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt VI(G),Ankara, TDK Yay., II. Baskı
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt VII(H-İ),Ankara, TDK Yay., II. Baskı
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt VIII(K),Ankara, TDK Yay., II. Baskı
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt IX(L-R),Ankara,TDK Yay., II. Baskı
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt X(S-T),Ankara,TDK Yay., II. Baskı
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt XI(U-Z),Ankara,TDK Yay., II. Baskı
- Derleme Sözlüğü(1993), Cilt XII(Ek-I),Ankara,TDK Yay., II. Baskı
- Dürder Baha, Ediskun Haydar(1978), *Örnek Dilbilgisi* , İstanbul, Remzi Kitabevi
- Eckmann Janos(1996), *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Ankara, TDK Yay.
- Ediskun Haydar(1980), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi
- Ercilasun B.Ahmet(1983), *Kars İli Ağızları*, Gazi Üniversitesi, Ankara,TDK Yay.
- Ercilasun B.Ahmet(1983), *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil-*, Gazi Üniversitesi, Ankara,TDK Yay.
- Ercilasun B.Ahmet(2005), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara, Akçağ Yay.
- Eren Emin(1997), *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları*, Ankara, TDK Yay.
- Ergin Muharrem(1980), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Boğaziçi Yay.

Gabain A.(1988), *Eski Türkçenin Grameri*, Terc: Mehmet Akalın, Ankara, TDK Yay.

Gabain A.(1988), *Türkçede Fiil Birleşmeleri*, TDAY Belleten 1953, Ankara, TDK Yay.

Gemalmaz Efrasiyap(1995), *Erzurum İli Ağızları*, Ankara, TDK Yay.

Gencan N. Tahir(1971), *Dilbilgisi*, İstanbul, Kanaat Yay.

Gülensoy Tuncer(1988), *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, Ankara TDK Yay.

Gülensoy Tuncer(1995), *Türkçe El Kitabı*, Kayseri, Bizim Gençlik Yay.

Gülseren Cemil(2000), *Malatya İli Ağızları*, Ankara, TDK Yay.

Günşen Ahmet(2006), “Anadolu Ağızlarında Tasvir Fiilleri: Orta Anadolu Örneği”, *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat, Edebiyat Bilgi Şöleni Bilirisi*

Günşen Ahmet(2000), *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara, TDK Yay.

Hacıeminoğlu Necmettin(1991), *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay.

Hünerli Bülent(2006), *Kırklareli Babaeski Merkez İlçesi Ve Köyleri Ağız İncelemesi*,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , Trakya Üniversitesi

Iskakov A.(1974), *Kazak Tili-Morfologiya*, Amaty, Mektep Baspası

Kalay Emin(1998), *Edirne İli Ağızları*, Ankara, TDK Yay.

Karahan Leyla(1996), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara, TDK Yay.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü(1991), C I, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay.

Koç Nurettin(1990), *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi

Korkmaz Zeynep(1994), *Güney-Batı Anadolu Ağzları Ses Bilgisi(Fonetik)*,Ankara, TDK Yay.

Korkmaz Zeynep(1994), *Nevşehir ve Yöresi Ağzları*, Ankara, TDK Yay.

Korkmaz Zeynep(2003), *Türkiye Türkçesi Grameri*, Ankara, TDK Yay.

Korkmaz Zeynep(2005), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Ankara, TDK Yay.

Olçay Selahattin(1995), *Erzurum Ağzı*,Ankara,TDK Yay.

Özçelik Saadettin(1997), *Urfa Merkez Ağzı*, Ankara, TDK Yay.

Özkan Fatma(1997), *Osmaniye Tatar Ağzı*, Ankara, TDK Yay.

Sağır Mukim(1995), *Erzincan Yöresi ve Ağzları*,Ankara, TDK Yay.

Timurtaş Faruk Kadri(1994), *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul,Enderun Kitabevi

Tosun İlker(2003), *Tekirdağ İli Ağzları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi

Üstüner Ahad(2000), *Anadolu Ağzlarında Sıfat Fiiller*, Ankara, TDK Yay.

Vahit Türk(1999), “Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri”, *Türk Dili Araştırmaları Belleten* 1996, sayı: 740, Ankara, TDK Yay.